

โครงการเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง

หลักนิติธรรมกับการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย :
กรณีศึกษาธงชาติไทย

โดย

๑. พลตำรวจโท จิรภพ ภูริเดช	รหัส	๖๘๑๓๐๕
๒. นายเชษฐา โมสิกรัตน์	รหัส	๖๘๑๓๐๘
๓. นายณัฐ รัฐอมฤต	รหัส	๖๘๑๓๑๐
๔. นายเทอดศักดิ์ บุญทศ	รหัส	๖๘๑๓๑๕
๕. นายธนกร วังบุญคงชนะ	รหัส	๖๘๑๓๑๖
๖. นางสาวพรทิพา นิพัธิน	รหัส	๖๘๑๓๒๒
๗. รองศาสตราจารย์ ม.ล.พินิตพันธุ์ บริพัตร	รหัส	๖๘๑๓๒๕
๘. นางยุพา ทวีวัฒนะกิจบวร	รหัส	๖๘๑๓๓๒
๙. นายสมชาย รัชชีรณานนท์	รหัส	๖๘๑๓๔๑
๑๐. พลอากาศเอก เสกสรรค์ คันธธา	รหัส	๖๘๑๓๔๔
๑๑. นายอภิชาติ รัตนาศรี	รหัส	๖๘๑๓๔๖
๑๒. นางอรสา วงศาโรจน์	รหัส	๖๘๑๓๔๗
๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อธิริรัตน์ วัชรนันท์	รหัส	๖๘๑๓๔๘

เอกสารโครงการเชิงปฏิบัติการฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๓

วิทยาลัยศาสตร์รัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

โครงการกลุ่มเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง หลักนิติธรรมกับการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
ของคนต่างวัย : กรณีศึกษาประเทศไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

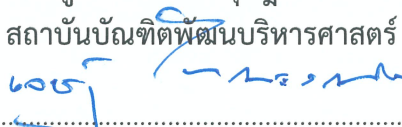
(ดร. ถวิลวดี บุรีกุล)

รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า สถาบันพระปกเกล้า

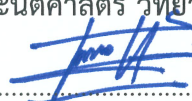
(ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร. เจษฎ์ โทณะวณิก)

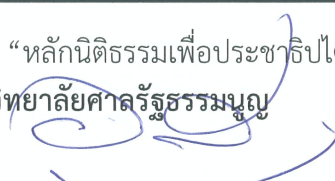
ประธานคณะนิติศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย

(ดร. นพพล ชุกกลิน)

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร RBS กรุ๊ป
บริษัท รีเทล บิซิเนส โซลูชั่นส์ จำกัด

อนุมัติโครงการเชิงปฏิบัติการของผู้ศึกษาอบรมหลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” (นธป.) รุ่นที่ ๑๓
กรรมการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษอบรมของวิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

(นายอุดม สิทธีวิรัชธรรม)

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

(ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รัฐอมฤต)

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

(นายสุเมธ รอยกุลเจริญ)

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

(นางสาวร่มปรางค์ สวมประชา)

เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยโครงการเชิงปฏิบัติการเรื่อง “หลักนิติธรรมกับการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย : กรณีศึกษาธงชาติไทย” นี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้โดยปราศจากคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่มีค่ายิ่งจากคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก คณะผู้จัดทำขอขอบคุณผู้เข้าร่วมในเวทีเสวนา ณ มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ได้สละเวลามาแลกเปลี่ยนความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการศึกษาการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นทางสังคมสำหรับคนต่างวัยรวมถึงข้อเสนอแนะทางนโยบายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ขอขอบคุณ ผศ.ดร.สมเกียรติ รุ่งเรืองวิริยะ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายสื่อสารองค์กร ตลอดจนผู้บริหารและคณาจารย์ มหาวิทยาลัยรังสิต คุณกรรณิญา คงคา และคุณวิภาณี ชีลัน ที่ได้กรุณาสับสนุนข้อมูลการวิจัยและอำนวยความสะดวกด้านสถานที่จัดงานเสวนาระดมความคิดเห็น

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่รวบรวมอยู่ในรายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นส่วนหนึ่งต่อการส่งเสริมหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตยในสังคมไทยต่อไป

หากมีความผิดพลาดประการใด คณะผู้จัดทำขอน้อมรับไว้ ณ โอกาสนี้

คณะผู้จัดทำโครงการ

ตุลาคม ๒๕๖๘

บทคัดย่อ

สังคมไทยกำลังเผชิญกับช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ซึ่งเกิดจากความแตกต่างด้านค่านิยม วัฒนธรรม ประสบการณ์ชีวิต และทักษะการใช้เทคโนโลยีที่รวดเร็ว กลุ่ม Baby Boomer (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๗) ที่ยึดมั่นความอดทนและไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง อาจมีความคิดความเชื่อที่แตกต่างจากกลุ่ม Generation Z (Gen Z) (พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๒) ซึ่งเติบโตมาพร้อมเทคโนโลยี มีความมั่นใจ และพร้อมนำเสนอความเปลี่ยนแปลง เมื่อคนแต่ละช่วงวัยขาดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ย่อมนำไปสู่การใช้ชีวิตที่แยกขาดจากกัน ความแตกต่างนี้อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด อคติ การเหยียดอายุ (Ageism) และอาจบานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมที่บั่นทอนความไว้วางใจระหว่างบุคคลได้

หนึ่งในประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญในปัจจุบันคือ ทศนคติและความเข้าใจเกี่ยวกับธงชาติและการใช้ธงชาติที่แตกต่างกันของคนต่างวัย คนรุ่นเก่ามักให้ความสำคัญกับธงชาติและการใช้เชิญสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องในฐานะสัญลักษณ์ของสถาบันหลักและเครื่องเตือนใจถึงความเสียสละของบรรพบุรุษ การเคารพธงชาติจึงถือเป็นการแสดงความเคารพต่อชาติและธำรงขนบธรรมเนียมอันดีงาม ในขณะที่คนรุ่นใหม่ซึ่งเติบโตในยุคดิจิทัลที่เปิดกว้างและเข้าถึงข้อมูลหลากหลาย มักมีทัศนคติที่ยึดโยงกับความเป็นพลเมืองโลกมากกว่าพลเมืองของชาติใดชาติหนึ่ง แม้จะไม่ปฏิเสธความสำคัญของธงชาติและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ แต่ก็มักตั้งคำถามถึงความหมาย ความสำคัญ รวมถึงการตีความความเป็นชาติและความรักชาติที่ควรให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคมมากกว่า สะท้อนความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และการตีความระหว่างคนต่างวัย ซึ่งหากไม่มีพื้นที่ในการทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในวงกว้างต่อไปได้

โครงการเชิงปฏิบัติการเรื่อง “หลักนิติธรรมกับการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย : กรณีศึกษาธงชาติไทย” จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและส่งเสริม “พื้นที่สำหรับคนต่างวัย” (Inter-generational Space) ผ่านการจัดเวทีปรึกษาหารือหรือเสวนากลุ่มย่อยภายในสถาบันการศึกษา โดยใช้กรณีศึกษาเรื่องธงชาติไทยและประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การบังคับใช้กฎหมาย และการใช้ธงชาติเพื่อสร้างอำนาจอ่อน (soft power) มาเป็นหัวข้อในการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพิจารณาประเด็นธงชาติในลักษณะนี้เป็นการยอมรับว่าความหมายของธงชาติและสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องนั้น ไม่ได้ถูกกำหนดตายตัวจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ถูกตีความและให้คุณค่าอย่างหลากหลายตามประสบการณ์ ยุคสมัย และมุมมองของผู้คนในสังคม ซึ่งหมายความว่าความหมายของธงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ผ่านการกระทำทั้งในระดับชีวิตประจำวันและการเคลื่อนไหวทางการเมือง โครงการเชิงปฏิบัติการนี้ไม่ได้มองธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ที่หยุดนิ่งและศักดิ์สิทธิ์ แต่พิจารณาในฐานะ “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ที่ผู้คนต่างรุ่นต่างสมัยได้ฉายภาพความปรารถนา ความวิตกกังวล และอัตลักษณ์ทางสังคมของตนลงไป

อย่างไรก็ดีโครงการปฏิบัติการนี้ มิได้มุ่งที่จะหาข้อสรุปเกี่ยวกับความเห็นต่อประเด็นธงชาติหรือการใช้ธงชาติของคนต่างวัย หากแต่มุ่งแสวงหา “พื้นที่ปลอดภัย” สำหรับการพูดคุย

ประเด็นอ่อนไหวทางสังคมได้ พื้นที่ปลอดภัยนี้ ไม่ได้หมายถึงสถานที่สำหรับการสร้างความเห็นพ้องต้องกัน แต่คือสภาวะแวดล้อมที่ถูกจัดวางขึ้นเพื่อให้เกิดการถกเถียงในเรื่องที่เห็นต่างอย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน คุณลักษณะสำคัญของพื้นที่เช่นนี้ประกอบด้วย การฟังอย่างตั้งใจ (Active Listening) การละเว้นการตัดสิน

การมีความมุ่งมั่นร่วมกันที่จะทำความเข้าใจ ความสำเร็จของเวทีเสวนาครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาที่สำคัญที่สุดที่ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าบทสนทนาเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นไปได้ แต่ยังมีประสิทธิผลอย่างสูง เวทีเสวนาสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจค้นพบได้จากการทำโพลสำรวจหรือการไต่สวนเพียงอย่างเดียว และเพื่อพัฒนาความเห็นร่วมไปสู่ข้อเสนอการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ข้อเสนอแนะทางกฎหมายในฐานะกติการ่วมกัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อภาครัฐ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการเสวนาล้วนมีเป้าหมายร่วมกันคือการทำให้ประเด็นทางสังคม ธงชาติไทยเป็นสัญลักษณ์ที่ “ครอบคลุม” (Inclusive) และ “เชื่อมโยง” (Relevant) กับคนไทยทุกคนในศตวรรษที่ ๒๑

โครงการเชิงปฏิบัติการนี้พบว่า การสร้างพื้นที่ปลอดภัยอย่างเป็นระบบและแพร่หลายคือองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการสร้างความสมานฉันท์และหลักนิติธรรมในชาติ เวทีในลักษณะนี้สามารถปรับเปลี่ยนไปใช้กับประเด็นความขัดแย้งอื่นๆ ได้ ตั้งแต่ข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นไปจนถึงการถกเถียงเรื่องรัฐธรรมนูญในระดับชาติ ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิด “พื้นที่ปลอดภัย” จึงไม่ใช่แค่การเปิดพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ความเห็นต่างเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถเข้าใจพลวัตทางสังคมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังความขัดแย้ง ซึ่งจะนำไปสู่การออกมาตรการที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้นพื้นที่เหล่านี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูความไว้วางใจทางสังคมและบ่มเพาะวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: ช่องว่างระหว่างวัย; พื้นที่สำหรับคนต่างวัย; ธงชาติไทย; หลักนิติธรรม; ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

ABSTRACT

Thai society is currently facing a *generation gap* arising from differences in values, culture, life experiences, and the rapid evolution of technological skills. The **Baby Boomer generation (1946-1964)**, known for its patience and aversion to change, often holds beliefs and attitudes distinct from **Generation Z (1995-2009)**, who grew up immersed in technology, are confident, and eager to drive change. When people from different generations lack spaces for dialogue and mutual learning, they tend to live in separation. Such differences can lead to misunderstanding, prejudice, *ageism*, and even escalate into broader social conflicts that erode interpersonal trust.

One of the pressing social issues today concerns differing **attitudes and interpretations of the national flag and its tricolor pattern** among generations. Older generations tend to regard the flag and related symbols as emblems of the nation's core values and institutions and reminders of the sacrifices of their ancestors. Respecting the national flag is thus seen as a way of showing reverence to the nation and preserving its traditions. Younger generations, however—growing up in an open, digital, and globally connected world—often hold attitudes that align more with global citizenship than with a single national identity. While they do not reject the symbolic significance of the flag, they tend to question its meaning, importance, and the broader notions of nationhood and patriotism, often emphasizing social issues instead. These differing perspectives reflect generational contrasts in thought, belief, and interpretation. Without a constructive space for dialogue and understanding, such differences may evolve into wider social tensions.

The **project titled “Rule of Law and the Creation of Spaces for Intergenerational Engagement: A Case Study of the Thai National Flag”** was therefore initiated to create and promote *intergenerational spaces*. Through consultation sessions and small group discussions, held within educational institutions, participants explore the Thai national flag as a case study—covering its historical and cultural significance, legal implications, and the use of the tricolor as a form of *soft power*. This approach acknowledges that the meanings of the flag and related symbols are not fixed by the state alone but are constantly reinterpreted and valued differently depending on people's experiences, historical contexts, and perspectives. In other

words, the meaning of the flag is continuously reconstructed through everyday practices and political movements.

The project does not seek to reach a definitive conclusion on how people of different generations view the flag or use its colors. Instead, it aims to cultivate “**safe spaces**” for discussing sensitive social issues. A safe space is not designed for reaching consensus, but rather as an environment where differing views can be expressed respectfully. Key characteristics of such spaces include *active listening*, *non-judgmental attitudes*, and a shared commitment to understanding.

The success of this dialogue serves as an important case study demonstrating that such conversations are not only possible but also highly effective. The discussions have generated new insights, such as the concept of “**consensus within disagreement**”, something that cannot be captured through surveys or online debates alone. The project’s outcomes have also led to creative proposals for activities, legal recommendations as shared social compacts, and policy suggestions for government agencies. All of these share a common goal—to make the Thai national flag a symbol that is **inclusive** and **relevant** to all Thais in the 21st century.

Ultimately, the project concludes that systematically creating and expanding *safe spaces* is essential for fostering national reconciliation and strengthening the *rule of law*. Such dialogue-based platforms can be adapted to address a variety of conflicts—from local environmental disputes to national constitutional debates. Promoting these spaces thus serves not only as an educational opportunity for embracing diverse viewpoints but also as a powerful **policy tool** that enables policymakers to understand the social dynamics underlying conflicts. This, in turn, supports the development of more targeted and effective measures. In essence, these safe spaces are vital instruments for rebuilding social trust and cultivating a culture of **deliberative democracy** in Thailand.

Keywords: Generation Gap; Intergenerational Space; Thai National Flag; Rule of Law; Deliberative Democracy

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(๑)
บทคัดย่อภาษาไทย	(๒)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๔)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญภาพ	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ หลักการและเหตุผล	๑
๑.๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๒.๑ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธงชาติไทย	๔
๑.๒.๒ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่มีต่อธงชาติไทยของคนต่างวัย	๕
๑.๒.๓ ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการสร้างพื้นที่ เพื่อการมีส่วนร่วมข้ามวัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์	๙
๑.๔ นิยามศัพท์	๙
๑.๕ ขอบเขตโครงการ	๑๐
๑.๕.๑ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล	๑๐
๑.๕.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ดำเนินการ	๑๑
๑.๖ วิธีดำเนินการโครงการ	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
๑.๘ ระยะเวลาดำเนินงาน	๑๓
บทที่ ๒ ความสำคัญของธงชาติในฐานะสัญลักษณ์แห่งรัฐและประเด็นการศึกษา	๑๔
๒.๑ การวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของธงชาติสยามสู่ธงไตรรงค์	๑๔
๒.๑.๑ ธงในยุคแรกเริ่ม: จากธงแดงเกลี้ยงสู่ธงช้างในวงจักร	๑๔
๒.๑.๒ การเปลี่ยนผ่านสู่ธงไตรรงค์: การโต้แย้งเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์	๑๕
๒.๑.๓ การถือกำเนิดของธงไตรรงค์และการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์	๑๖
๒.๑.๔ จากสัญลักษณ์ของรัฐสู่เครื่องมือสร้างชาติเชิงอุดมการณ์ ในยุคคณะราษฎร (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๗)	๑๗
๒.๑.๕ รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา: การจัดระเบียบและ สถาปนาสัญลักษณ์ของรัฐใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑)	๑๘
๒.๑.๖ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม: การปลูกปั้นชาตินิยมและ “รัฐนิยม” (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗)	๑๙

๒.๒ การใช้ธงชาติในความขัดแย้งทางการเมืองไทย : สัญญาแห่งการช่วงชิง ความหมายและอุดมการณ์	๒๐
๒.๒.๑ ประวัติศาสตร์การสร้างความหมายของธงไตรรงค์: จากสัญลักษณ์ ของรัฐสู่สัญลักษณ์ของชาติ	๒๑
๒.๒.๒ บทบาทของธงชาติในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน: การใช้สัญลักษณ์เพื่อสร้างความชอบธรรม	๒๑
๒.๒.๓ มิติทางกฎหมาย : การตีความและการบังคับใช้พระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ ในความขัดแย้งทางการเมือง	๒๓
๒.๒.๔ การวิเคราะห์เชิงลึก : ธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ทางการเมือง ที่ถูกช่วงชิงและผลิตซ้ำ	๒๔
๒.๓ กรอบกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธงชาติ	๒๕
๒.๓.๑ สาระสำคัญของพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒	๒๕
๒.๓.๒ ระเบียบปฏิบัติในการใช้ ชัก และแสดงธงชาติ	๒๖
๒.๓.๓ การบังคับใช้กฎหมายและกรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์	๒๖
๒.๔ บทสรุปและข้อเสนอแนะ : ธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ที่มีชีวิต	๒๘
บทที่ ๓ ธงชาติไทยในฐานะศูนย์กลางแห่งอัตลักษณ์ข้ามรุ่น จากเวทีเสวนา “การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนต่างวัยอย่างสร้างสรรค์”	๒๙
๓.๑ ที่มาและความสำคัญ	๒๙
๓.๒ ประเด็นการวิจัย	๓๐
๓.๓ รูปแบบการดำเนินกิจกรรม	๓๐
๓.๔ ผลการวิจัยและการวิเคราะห์แก่นเรื่องหลัก (Thematic Analysis)	๓๑
๓.๔.๑ แก่นเรื่องที่ ๑ : ความแตกต่างทางความคิดและประสบการณ์ ระหว่างวัย (Generational Dichotomy)	๓๑
๓.๔.๒ แก่นเรื่องที่ ๒ : การใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง (The Politicization of a National Symbol)	๓๓
๓.๔.๓ แก่นเรื่องที่ ๓ : ธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์เวอร์ : แนวคิดที่ยังเป็นที่ถกเถียง (A Contested Concept)	๓๔
๓.๕ บทสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการดำเนินการ	๓๖
๓.๕.๑ ข้อเสนอแนะด้านกฎหมายและข้อบังคับ	๓๖
๓.๕.๒ ข้อเสนอแนะด้านวัฒนธรรมและสังคม	๓๗
๓.๖ บทสรุปและอภิปรายผล	๓๗
๓.๗ ข้อเสนอแนะสำหรับอนาคต	๓๘

บทที่ ๔ จากบทสนทนาสู่นโยบายและพื้นที่การมีส่วนร่วม	๔๒
๔.๑ ถอดรหัสมุมมองข้ามรุ่น	๔๓
๔.๒ บทบาทของ “พื้นที่ปลอดภัย” ในการการเสวนาข้ามรุ่น สมานฉันท์แห่งชาติ	๔๔
๔.๓ แผนปฏิบัติการ: จาก Co-creation Space สู่กิจกรรมสร้างสรรค์	๔๖
๔.๔ กลยุทธ์สื่อสารสร้างสรรค์ (Creative Communication Strategy)	๔๗
๔.๕ กลไกขยายผลระยะยาว (Sustainability & Scaling-up)	๔๘
๔.๖ จากบทสนทนาสู่นโยบาย	๔๙
๔.๖.๑ การปฏิรูปกรอบกฎหมาย: สร้างสมดุลระหว่างความเคารพ และเสรีภาพ	๔๙
๔.๖.๒ การสร้างเรื่องเล่าแห่งชาติสำหรับศตวรรษที่ ๒๑: โครงการ “ไตรรงค์ที่ครอบคลุม”	๔๙
๔.๖.๓ การขยายผลบทสนทนาที่สร้างสรรค์: โครงการ “เวทีเสวนาประเทศไทย”	๔๙
๔.๖.๔ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ครอบคลุม: หลักสูตร “รักษาตัวอย่างมีวิจารณญาณ”	๕๐
๔.๖.๕ การตรวจสอบข้อค้นพบผ่านการวิจัยระดับชาติ: การสำรวจทัศนคติต่อสัญลักษณ์แห่งชาติอย่างครอบคลุม	๕๐
๔.๖.๖ การประสานภาคนโยบายและการบูรณาการกับแผนงานรัฐ	๕๑
๔.๗ บทสรุป	๕๑
บทที่ ๕ สรุป	๕๓
๕.๑ บทนำ	๕๓
๕.๒ เส้นทางประวัติศาสตร์ของธงชาติไทย	๕๔
๕.๓ “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ถอดรหัสมุมมองข้ามรุ่น	๕๖
๕.๓.๑ มุมมองดั้งเดิม : ธงชาติในฐานะวัตถุแห่งความเคารพสูงสุด	๕๖
๕.๓.๒ มุมมองคนรุ่นใหม่ : รักษาที่หลักการ ไม่ใช่เพียงพิธีกรรม	๕๖
๕.๓.๓ จุดยืนร่วมที่น่าประหลาดใจ : การปฏิเสธการใช้ธงเป็นอาวุธ ทางการเมือง	๕๖
๕.๔ อนาคตของธงชาติไทย: ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจละมุน และพลวัตทางวัฒนธรรม	๕๗
๕.๕ บทเรียนจากสากล: สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร	๕๘
๕.๖ ข้อเสนอเชิงนโยบาย : สร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองและการส่งเสริม	๖๐
๕.๗ บทสรุป : การนำทางอัตลักษณ์ชาติในศตวรรษที่ ๒๑	๖๐
บรรณานุกรม	๖๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๑ ระยะเวลาดำเนินงานของโครงการ	๑๓
ตารางที่ ๒ วิวัฒนาการของธงชาติสยาม/ไทย	๑๖
ตารางที่ ๓ สรุปมาตราสำคัญและบทลงโทษตาม พ.ร.บ. ธง พ.ศ. ๒๕๒๒	๒๗
ตารางที่ ๔ ความแตกต่างทางความคิดและประสบการณ์ระหว่างวัย	๓๓
ตารางที่ ๕ การใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง	๓๔
ตารางที่ ๖ ธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์	๓๖
ตารางที่ ๗ สรุปข้อค้นพบและข้อเสนอแนะทางนโยบาย	๓๘
ตารางที่ ๘ ตัวอย่างความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อธงชาติ และประเด็นที่เกี่ยวข้อง	๓๙
ตารางที่ ๙ เปรียบเทียบการกำกับดูแลธงชาติ	๕๙

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑ กิจกรรมตัวอย่าง	๔๗
ภาพที่ ๒ ข้อเสนอแนะทางนโยบายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	๕๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ หลักการและเหตุผล

สังคมไทยกำลังเผชิญกับช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ซึ่งเกิดจากความแตกต่างด้านค่านิยม วัฒนธรรม ประสบการณ์ชีวิต และทักษะการใช้เทคโนโลยีที่รวดเร็ว เมื่อคนแต่ละช่วงวัยขาดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ย่อมนำไปสู่การใช้ชีวิตที่แยกขาดจากกันได้ เช่น กลุ่ม Baby Boomer (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๗) ที่ยึดมั่นความอดทนและไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง อาจมีความคิดความเชื่อที่แตกต่างจากกลุ่ม Generation Z (Gen Z) (พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๒) ซึ่งเติบโตมาพร้อมเทคโนโลยี มีความมั่นใจ และพร้อมนำเสนอความเปลี่ยนแปลง ความแตกต่างนี้อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด อคติ การเหยียดอายุ (Ageism) และอาจบานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมที่บั่นทอนความไว้วางใจระหว่างบุคคลได้

หนึ่งในประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญในปัจจุบันคือ ทศนคติและความเข้าใจเกี่ยวกับธงชาติที่แตกต่างกันของคนต่างวัย คนรุ่นเก่ามักให้ความสำคัญกับธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ของสถาบันหลักและเครื่องเตือนใจถึงความเสียสละของบรรพบุรุษ การเคารพธงชาติจึงถือเป็นการแสดงความเคารพต่อชาติและธำรงขนบธรรมเนียมอันดีงาม ในขณะที่คนรุ่นใหม่ซึ่งเติบโตในยุคดิจิทัลที่เปิดกว้างและเข้าถึงข้อมูลหลากหลาย มักมีทศนคติที่ยึดโยงกับความเป็นพลเมืองโลกมากกว่าพลเมืองของชาติใดชาติหนึ่ง แม้จะไม่ปฏิเสธความสำคัญของธงชาติ แต่ก็มักตั้งคำถามถึงความหมาย ความสำคัญ รวมถึงการตีความความเป็นชาติและความรักชาติที่ควรให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคมมากกว่า เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา ความเท่าเทียม และความยุติธรรมทางสังคม

เหตุการณ์ที่ผ่านมา อาทิ การชุมนุมทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งนักเรียนมัธยมแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ด้วยการ “ชู ๓ นิ้วระหว่างเคารพธงชาติ” และ “ผูกโบว์ขาวด้านเผด็จการ” เพื่อต่อต้านรัฐบาล เหตุการณ์นี้ส่งผลให้สถานศึกษาบางแห่งลงโทษทางวินัยนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม ในขณะที่ นายณัฏฐพล ทีปสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในขณะนั้น ออกมาเตือนให้นักเรียนแสดงออกอย่างมีขอบเขต โดยกล่าวว่า “การยืนตรงเคารพธงชาติเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมและเป็นสิ่งที่สวยงาม ก็อยากจะรักษามันไว้ ไม่อยากให้การแสดงออกบางอย่างทำให้เกิดความแตกแยก”^๑

^๑ The Standard, “รวบ.ศึกษาธิการ ระบุ นักเรียนชูสามนิ้วเคารพธงชาติ อยากให้แสดงออกอย่างระวัง ชี้อายุเข้าเต็มเชื้อไฟในกองเพลิง,” THE STANDARD, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘, <https://thestandard.co/the-student-raised-three-fingers-๑๗๐๘/>.

หรือ กรณี Miss Universe Thailand ปี ค.ศ. ๒๐๒๑ ที่มีการใช้ภาพกราฟิกธงชาติในลักษณะที่ถูกมองว่าไม่เหมาะสม และมีการแสดงความเห็นว่าไม่ต้องการให้ประเด็นนี้เป็นตัวอย่างกับเยาวชน เพราะเป็นบุคคลที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก โดยนำธงชาติไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ เกียรติภูมิของประเทศอยู่ที่ธงชาติ เกียรติศักดิ์ศรีของประเทศอยู่ที่ธงชาติ อีกทั้งยังส่อเสี่ยงที่จะเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย^๒ เหตุการณ์ดังกล่าวล้วนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่าธงชาติไทยไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ แต่ยังเป็น พื้นที่ที่สะท้อนความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และการตีความระหว่างคนต่างวัย ซึ่งหากไม่มีพื้นที่ในการทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมได้

หลักนิติธรรม (Rule of Law)^๓ ตามแนวคิดของ Bingham ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม การที่กฎหมายและระเบียบสังคมจะได้รับการเคารพอย่างยั่งยืนนั้น ไม่ได้ขึ้นกับการบังคับใช้ด้วยอำนาจเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นกับการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคมว่ากฎเกณฑ์เหล่านั้นเป็นของทุกคนและสะท้อนคุณค่าร่วมกันได้จริง หากประชาชนบางส่วนรู้สึกว่าคุณภาพตนเองไม่มีที่ทางในพื้นที่สาธารณะหรือไม่ได้รับฟังในกระบวนการกำหนดนโยบาย กฎหมาย ก็มีแนวโน้มถูกมองว่าไม่มีประโยชน์หรือไม่ชอบธรรม ดังนั้นความแตกต่างของวัยจึงอาจก่อให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความชอบธรรมของกฎหมายและหลักนิติธรรม อันนำไปสู่ปัญหาความเท่าเทียมและความเป็นประชาธิปไตย

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทัศนคติที่ต่างกันของคนต่างวัยเกี่ยวกับธงชาติไทยนั้น อาจพัฒนาเป็นความขัดแย้งทางกฎหมายและสังคมในวงกว้างได้ เนื่องจากการควบคุมและกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับธงตามพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่บัญญัติถึงเรื่องธงชาติ ธงราชการ และธงอื่นๆ ของรัฐไทย รวมถึงหลักเกณฑ์การใช้และการแสดงธงเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสง่างามของสัญลักษณ์สูงสุดของชาติ ทั้งนี้ในหมวด ๕ ที่ว่าด้วยบทกำหนดโทษ มีสาระสำคัญ ได้แก่ มาตรา ๔๕-๔๗ การใช้ธงอย่างเหมาะสม โดยห้ามใช้ธงในลักษณะที่ไม่เหมาะสม เช่น การพิมพ์ธงบนสิ่งของที่อาจถูกเหยียบย่ำหรือทำให้เสียหาย การชักธงต้องกระทำด้วยความเคารพ เช่น ต้องชักขึ้น-ลงอย่างเป็นระเบียบ ห้ามใช้ธงในทางที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่าเป็นธงของหน่วยงานราชการหรือสถาบันต่างๆ และมาตรา ๔๘-๕๐ บทลงโทษที่กำหนดว่าผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามเกี่ยวกับการใช้ธง อาจมีโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หากเป็นการกระทำโดยเจตนาให้เกิดความเสียหายต่อสัญลักษณ์ของชาติ โทษอาจรุนแรงขึ้นตามดุลพินิจของศาล จะเห็นว่ากฎหมายหลักที่บัญญัติถึงการใช้และการแสดงธง ได้กำหนด

^๒ NationTV, “แฉดราม่า “แอนชิลี” เหยียบ “ธงชาติไทย” เป็นแค่ภาพกราฟิกผ้าสี,” เนชั่นทีวี, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘, www.nationtv.tv/entertainment/๓๗๘๘๕๓๗๖๒.

^๓ Thomas H. Bingham, *The Rule of Law* (London, England: Penguin, 2011).

รายละเอียดและบทลงโทษสำหรับการใช้ธงในลักษณะไม่เหมาะสมไว้ ซึ่งการตีความและการบังคับใช้กฎหมายนี้ในบริบทที่ความคิดเห็นแตกต่างกัน อาจเป็นประเด็นที่คนรุ่นใหม่รู้สึกว่าการจำกัดสิทธิในการแสดงออก การทำความเข้าใจและทบทวนมุมมองต่อกฎระเบียบเหล่านี้ร่วมกันจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ปัจจุบัน มาตรการ กลไก และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่มีอยู่ในสังคม อาจยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและสร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ซึ่งมักรู้สึกว่าเวทีที่มีอยู่นั้นไม่ตอบโจทย์รูปแบบการสื่อสารและการแสดงออกของพวกเขา การขาดพื้นที่ที่ปลอดภัยและเป็นกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้ประเด็นที่อ่อนไหวหรือมีความเห็นต่างมักถูกผลักดันไปสู่ความขัดแย้ง แทนที่จะเป็นการสนทนาที่สร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนา “Model” การเปิดพื้นที่ ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของคนต่างวัย จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วน

เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวและสร้างพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้คนต่างวัยได้พบปะ มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและสมดุล และแสดงความเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างระหว่างวัย สร้างบรรยากาศการแลกเปลี่ยนแบ่งปันโดยไม่แบ่งแยกวัย เกิดความไว้วางใจ ลดอคติ และขยายมุมมองของผู้เข้าร่วมทุกฝ่าย พื้นที่นี้ยังสามารถต่อยอดเป็นการถ่ายทอดคุณลักษณะเด่นของคนแต่ละช่วงวัยให้แก่กันและกัน และพัฒนาไปสู่ข้อเสนอแนะทางนโยบายและแนวทางการปรับปรุงกฎระเบียบที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม

จากงานศึกษาของ Putnam^๔ เรื่อง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ชี้ว่าความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างผู้คนจะเข้มแข็งขึ้นเมื่อพวกเขามีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเปิดพื้นที่สำหรับการแสดงออกอย่างเท่าเทียม เมื่อระดับความร่วมมือและความไว้วางใจในชุมชนสูงขึ้น ผู้คนก็มักให้ความร่วมมือกับกฎหมายและกติกาสถาบันโดยสมัครใจ มากกว่าการถูกบังคับ สังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ข้ามวัยอย่างต่อเนื่องก็จะเข้าใจและเคารพสิทธิของกันและกัน ซึ่งเป็นหัวใจของหลักนิติธรรมและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)^๕ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการถกแถลง อภิปราย และปรึกษาหารืออย่างมีเหตุผลของพลเมืองในการตัดสินใจทางการเมืองและนโยบายสาธารณะ

ดังนั้น การสร้างหรือส่งเสริม “พื้นที่สำหรับคนต่างวัย” (Inter-generational Space) ผ่านการจัดเวทีปรึกษาหารือ หรือเสวนากลุ่มย่อย ซึ่งเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมออกแบบของคนรุ่นใหม่และคนต่างวัย จะทำหน้าที่เป็นฐานทางสังคมแรกเริ่มที่ช่วยให้คนในสังคมรู้สึกเป็นเจ้าของ

^๔ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York: Simon & Schuster Paperbacks, 2020).

^๕ Andre Bächtiger et al., “Deliberative Democracy,” *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*, October 9, 2018, 1–32, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.50>.

กฎหมายและกระบวนการทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม เพื่อพัฒนาความเห็นร่วมไปสู่การจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ สู่ข้อเสนอแนะทางกฎหมายในฐานะกติการ่วมกัน และสู่ข้อเสนอแนะทางนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อภาครัฐ ส่งผลให้หลักนิติธรรมค่อยๆ กลายเป็นรากฐานของวัฒนธรรมทางสังคมที่ยั่งยืน โดยโครงการนี้จะมุ่งเน้นการพัฒนา “Model ต้นแบบ” ของการเปิดพื้นที่นี้ในบริบทที่หลากหลายทั้งในพื้นที่เมือง ชนบท และกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์และนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมอื่นๆ ต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ โครงการยังให้ความสำคัญกับการวางแผนสื่อสารอย่างรอบด้านเพื่อนำผลลัพธ์และข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม และสร้างกลไกความยั่งยืนในระยะยาว

โครงการนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ของสหประชาชาติ^๖ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ ๔.๗ ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและการไม่ใช้ความรุนแรง การเป็นพลเมืองโลก และความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเป้าหมายที่ ๑๖.๗ ที่มุ่งส่งเสริมการตัดสินใจที่ตอบสนองความต้องการ มีส่วนร่วม มีส่วนร่วม และมีผู้แทนในทุกกระดับ โดยเน้น “การมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม” ของคนทุกกลุ่มในสังคม

๑.๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้จัดทำโครงการได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องธงชาติไทย ทศนคติของคนต่างวัยที่มีต่อสัญลักษณ์ชาติ และทฤษฎีที่สนับสนุนการสร้างพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมข้ามวัย เพื่อเป็นกรอบแนวคิดและฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ประเด็นการดำเนินโครงการ

๑.๒.๑ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธงชาติไทย

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธงชาติไทยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และการเมืองที่ชี้ให้เห็นว่าธงชาติไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ตายตัว แต่มีความเป็นพลวัตสูง ทั้งยังเป็นเครื่องมือและผลผลิตทางการเมืองที่สำคัญ อาทิ การศึกษาของ ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม^๗ เรื่อง “การเมืองในประวัติศาสตร์ธงชาติไทย” และ ปรมินทร์ เครือทอง^๘ เรื่อง “กว่าจะมาเป็นธงชาติไทย”

^๖ United Nations, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (New York, N.Y: United Nations, 2015)

^๗ ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, *การเมืองในประวัติศาสตร์ธงชาติไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๔).

^๘ ปรมินทร์ เครือทอง, “กว่าจะมาเป็นธงชาติไทย,” *ศิลปวัฒนธรรม* ๒๒, ๒ (ธันวาคม ๒๕๕๓): ๗๖-๘๑

ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของ ธงชาตินั้นเชื่อมโยงกับอุดมการณ์รัฐไทย และแนวคิดชาตินิยม ซึ่งพัฒนาอย่างเข้มข้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ ธงไตรรงค์ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ และผนวกเข้ากับสถาบันหลักของไทย ได้แก่ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” การศึกษาเหล่านี้ยังเน้นย้ำว่า ธงชาติถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อปลุกกระตือรือร้นความรักชาติ สร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครอง หรือแม้กระทั่งถูกตีความใหม่เพื่อตอบสนองบริบททางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของธงชาติจึงเป็นกุญแจสำคัญในการก่อรูปของแนวคิดชาตินิยมและการพัฒนาการของรัฐไทยในมิติทางการเมืองและสังคมในปัจจุบัน

ทั้งนี้ จากการศึกษาทางวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธงชาติไทยข้างต้น เป็นสิ่งที่ตอกย้ำว่า ธงชาติเป็นสัญลักษณ์ที่มีมิติทางการเมืองและสังคมซับซ้อน และการตีความความหมายของธงชาติสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกต่างทางความคิดระหว่างคนต่างวัย

๑.๒.๒ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่มีต่อธงชาติไทยของคนต่างวัย

ในส่วนของการศึกษาทางวิจัยที่เจาะจงเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อธงชาติไทยของคนต่างวัยนั้น พบว่ายังมีจำกัด อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาที่สะท้อนถึงความคิดเห็นและทัศนคติของเยาวชนรุ่นใหม่ในประเด็นทางสังคมและการเมือง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการตีความสัญลักษณ์ชาติได้ ดังนี้

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล และคณะ^๙ ในงานวิจัยเรื่อง “คิดใหม่การเมืองเรื่อง ‘รุ่น’” ได้สำรวจความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองและการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนรุ่นใหม่มีความตระหนักรู้ทางการเมือง มีทัศนคติที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน ไม่มองว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว และพร้อมที่จะแสดงออกถึงจุดยืนของตนเอง

การสำรวจของคิด ฟอร์ คิดส์ (Kid For Kids)^{๑๐} ที่สำรวจทัศนคติของเยาวชนอายุ ๑๕-๒๕ ปี พบว่า ๘๙.๓% นิยามตนเองว่าเป็น “พลเมืองโลก” มากกว่าจะระบุว่าเป็นพลเมืองไทย ขณะที่เพียง ๖๑.๙% รู้สึกภูมิใจในความเป็นคนไทยระดับปานกลางหรือน้อย และ ๙๐.๔% เห็นว่าชาติและวัฒนธรรมไทยไม่ได้ดีกว่าชาติอื่น โดยเยาวชนกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลอย่างชัดเจน และมักเชื่อถือเพื่อนสนิทมากกว่าคนในครอบครัว ครู

^๙ กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, “คิดใหม่การเมืองเรื่อง ‘รุ่น’” กรณีศึกษาความขัดแย้งในครอบครัวไทย - คิด for คิดส์, คิด for คิดส์, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘, kidforkids.org/rethinking-politics-of-generation-full-report/.

^{๑๐} คิด for คิดส์, “ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ ๒๐๒๒ - คิด for คิดส์,” คิด for คิดส์, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘, kidforkids.org/youth-survey-๒๐๒๒/.

หรือชุมชนโดยรอบ ซึ่งส่งผลให้เกิดแนวโน้มการตั้งคำถามต่อชนบประเพณีและวิถีปฏิบัติทางสังคมดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลและมุมมองแบบพลเมืองโลกของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นฐานที่มาของความแตกต่างในการตีความความหมายของสัญลักษณ์ชาติและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๓ ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการสร้างพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมข้ามวัย

- หลักนิติธรรม (Rule of Law) ตามแนวคิดของ Bingham^{๑๑} หลักนิติธรรมเน้นการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม โปร่งใส และเป็นธรรม การยอมรับกฎหมายขึ้นอยู่กับการยอมรับร่วมกันของสังคม หากประชาชนรู้สึกไม่มีส่วนร่วมหรือถูกมองข้าม กฎหมายอาจถูกมองว่าไม่มีประโยชน์หรือไม่ชอบธรรม ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นกรอบสำคัญในการพิจารณาว่ากฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับธงชาติจะได้รับการยอมรับจากคนต่างวัยอย่างไร และจะสามารถส่งเสริมให้เกิดการ ทบทวนและปรับปรุงกฎระเบียบให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ได้อย่างไร

- ทุนทางสังคม (Social Capital) แนวคิดของ Robert D. Putnam^{๑๒} ชี้ว่าความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างผู้คนจะเข้มแข็งขึ้นเมื่อพวกเขามีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเปิดพื้นที่สำหรับการแสดงออกอย่างเท่าเทียม การสร้างทุนทางสังคมผ่านกิจกรรมข้ามวัยจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและการทำงานร่วมกันในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การเคารพกฎหมายและกติกาสาธารณะโดยสมัครใจ

- ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการถกแถลง อภิปราย และปรึกษาหารืออย่างมีเหตุผลระหว่างพลเมืองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจทางการเมืองและนโยบายสาธารณะ การสร้าง “พื้นที่สำหรับคนต่างวัย” (Inter-generational Space) เพื่อหารือเกี่ยวกับประเด็นธงชาติจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ซึ่งจะช่วยให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในการกำหนดความหมายและแนวปฏิบัติร่วมกัน

^{๑๑} Thomas H. Bingham, *The Rule of Law* (London, England: Penguin, 2011).

^{๑๒} Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York: Simon & Schuster Paperbacks, 2020).

- ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) และการเหยียดอายุ (Ageism)^{๑๓} แนวคิดเหล่านี้ช่วยอธิบายถึงสาเหตุและผลกระทบของความแตกต่างระหว่างคนแต่ละช่วงวัย ซึ่งเป็นพื้นฐานของความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น การทำความเข้าใจช่องว่างระหว่างวัยและลดอคติจากการเหยียดอายุเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

นอกจากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว ยังมีงานวิจัยและโครงการศึกษาที่เกี่ยวข้องอีกหลายชิ้นที่สนับสนุนการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และความร่วมมือข้ามวัย (Intergenerational Collaboration) ดังนี้

งานวิจัยของ Ueangchokchai และคณะ^{๑๔} (๒๕๖๗) ศึกษาโครงการ Intergenerational Relationship Program ในชุมชนบ้านนา จังหวัดนครนายก พบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนและผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมร่วมกัน ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย เพิ่มความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

งานศึกษาของ Kamawatana และคณะ^{๑๕} (๒๕๖๖) เกี่ยวกับความต้องการของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการร่วมกับเยาวชน พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ศิลปะ และอาสาสมัครร่วมกับคนรุ่นใหม่

รายงานขององค์กร Generations United^{๑๖} (๒๐๒๔) จากสหรัฐอเมริกา ในหัวข้อ “Intergenerational Solutions to Combatting Ageism” ชี้ว่ากิจกรรมข้ามวัย เช่น โปรแกรมพี่เลี้ยงระหว่างรุ่น การเขียนเรื่องร่วมกัน และการสร้างชุมชนเรียนรู้ ช่วยลดอคติด้านอายุ (Ageism) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทที่มีความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรมระหว่างรุ่น ซึ่งเป็นตัวแบบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในโครงการนี้ได้ โดยให้คนรุ่นใหม่มีบทบาทในการนำเสนอประเด็นและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของพวกเขา

^{๑๓} Michael S. North and Susan T. Fiske, “An Inconvenienced Youth? Ageism and Its Potential Intergenerational Roots,” *Psychological Bulletin* 138, no. 5 (2012): 982-97, <https://doi.org/10.1037/a0027843>.

^{๑๔} Ueangchokchai, C., Thongphak, K., & Panyadee, T., “Intergenerational Relationship Program in Ban Na District: A Participatory Model for Community Cohesion,” *Thai Journal of Community Development* 63, no. 1 (2024): 22-37.

^{๑๕} Kamawatana, K., Saelim, P., & Jareansup, N., “Elderly Preferences for Intergenerational Recreational Activities in Thai Urban Communities,” *Journal of Aging and Social Policy* 35, no. 2 (2023): 145-161.

^{๑๖} Generations United, “Intergenerational Solutions to Combatting Ageism,” accessed July 2, 2025, <https://publichealth.gmu.edu/news/2024-02/dont-treat-us-fragile-babies-can-intergenerational-mentorship-programs-reduce-ageism>.

โครงการ Intergenerational Narrative Medicine Workshop^{๑๗} โดย Columbia University เป็นอีกตัวอย่างของการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงคนต่างวัยผ่านการเขียนเรื่องราวและเล่าเรื่องชีวิต (Life Story Sharing) พบว่า ผู้เข้าร่วมจากทุกช่วงวัยมีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น และช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ ต่อคุณค่าของแต่ละรุ่น ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง

งานวิจัยของ Cheung^{๑๘} (๒๐๒๓) ในหัวข้อ Intergenerational Participatory Co-creation (IPCP) ยืนยันว่า การออกแบบกิจกรรมโดยให้ผู้เข้าร่วมทุกช่วงวัยมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ (Co-design) จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และลดความตึงเครียดหรืออคติที่เกิดจากช่องว่างระหว่างวัยได้อย่างชัดเจน หลักการนี้จะเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินโครงการนี้เพื่อให้มั่นใจว่า "ตัวแบบเปิดพื้นที่" และ "รูปแบบกิจกรรม" มาจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนรุ่นใหม่และคนต่างวัย โดยสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของแต่ละพื้นที่หรือสังคม

ดังนั้น งานวิจัยและกรณีศึกษาข้างต้นช่วยยืนยันว่า “กิจกรรมร่วมวัย” ไม่เพียงช่วยลดความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันระหว่างรุ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างทุนทางสังคม ส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และขยายวัฒนธรรมของการเคารพในหลักนิติธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจและการยอมรับร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม การทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการออกแบบกิจกรรม การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ผลการดำเนินโครงการ เพื่อทำความเข้าใจความเห็นที่แตกต่างกันของคนต่างวัยเกี่ยวกับธงชาติไทย และนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ภายใต้หลักนิติธรรม

^{๑๗} Columbia University, “Intergenerational Narrative Medicine Workshop Research Cluster on Science and Society,” accessed July 2, 2025, <https://rcss.scienceandsociety.columbia.edu/research-projects/ongoing-project-intergenerational-narrative-medicine-workshop>.

^{๑๘} Cheung, M., “Intergenerational participatory co-creation to reduce ageism and enhance belonging,” *Educational Gerontology* 49, no. 3, (2023): 183-197, <https://doi.org/10.1080/03601277.2023.2187107>.

๑.๓ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสำรวจทัศนคติและความต้องการที่หลากหลายในประเด็นทางสังคม การเมือง และการแสดงออกของบุคคลต่างวัย ผ่านกลุ่มตัวอย่างที่มีความสมดุลและหลากหลาย และนำเสนอ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง

๒. เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นการตระหนักรู้เกี่ยวกับหลักนิติธรรม ผ่านกระบวนการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่และคนต่างวัยได้แสดงออก อย่างอิสระและเท่าเทียม การเปิดพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมที่สามารถปรับใช้ได้ตามบริบทที่แตกต่างกัน

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามวัย (Intergenerational Network) ในการเคารพสิทธิ หน้าที่ และกฎเกณฑ์ทางสังคมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายในการศึกษาและวิเคราะห์ ข้อจำกัดของมาตรการ กลไก และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำเสนอ แนวทางหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และการแสดงออกในสังคมประชาธิปไตย และวางแผนการสื่อสารเพื่อขยายผลข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติจริง รวมถึงการสร้างระบบความยั่งยืนของกิจกรรมผ่านการบูรณาการกับนโยบายรัฐ

๑.๔ นิยามศัพท์

๑. หลักนิติธรรม (Rule of Law) การให้ความสำคัญกับการปฏิบัติต่อทุกคน อย่างเท่าเทียม โปร่งใส และเป็นธรรม การยอมรับกฎหมายขึ้นอยู่กับการยอมรับร่วมกันของสมาชิก ของสังคมว่ากฎเกณฑ์เหล่านั้นเป็นของทุกคน และสามารถสะท้อนคุณค่าร่วมกันได้จริง รวมถึง การเปิดโอกาสให้เกิดการทบทวนและปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับคุณค่าและบริบททางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป

๒. การเปิดพื้นที่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม (Inter-generational Space / พื้นที่สำหรับ คนต่างวัย) การสร้างหรือส่งเสริมพื้นที่และกิจกรรมที่ออกแบบร่วมกันโดยคนต่างวัย (Co-designed) และเปิดโอกาสให้คนต่างวัยได้พบปะมีส่วนร่วมกันอย่างเท่าเทียม และแสดงความคิดเห็น ได้อย่างตรงไปตรงมา ในประเด็นที่หลากหลายทั้งการเมือง สันทนาการ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะประเด็นที่คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจ โครงการนี้จะมุ่งเน้นการพัฒนา “Model ต้นแบบ” ของการเปิดพื้นที่นี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการขยายผลในบริบทที่แตกต่างกัน

๓. เจเนอเรชัน (Generation) กลุ่มคนที่เกิดและเติบโตมาในช่วงเวลาเดียวกัน มักจะมี ประสบการณ์ร่วมกันในด้านต่างๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ส่งผลให้มีชุดความคิด

ค่านิยม และพฤติกรรมบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างจากกลุ่มคนในยุคอื่นๆ ดังที่กล่าวถึงในงานชิ้นนี้ ได้แก่

- กลุ่ม Baby Boomer และ Gen X กลุ่มคนที่เกิดระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๗ และ พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๒๒ ตามลำดับ มีพฤติกรรมที่มีความอดทน ให้ความสำคัญกับระยะเวลาการทำงานเพื่อประสบความสำเร็จ และไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง มักให้ความสำคัญกับธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ของสถาบันหลักและเป็นเครื่องเตือนใจถึงความเสียสละของบรรพบุรุษ การยืนตรงเคารพธงชาติหรือประดับธงชาติถือเป็นการแสดงความเคารพต่อชาติและการธำรงขนบธรรมเนียมอันดีงาม

- กลุ่ม Gen Y และ Gen Z กลุ่มคนที่เกิดระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๓๗ และ พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๒ ตามลำดับ เกิดและเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยี สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและทักษะที่หลากหลาย มีความมั่นใจในความคิดตนเองและพร้อมนำเสนอความเปลี่ยนแปลง โดยมีความคิดและทัศนคติที่ยึดโยงกับความเป็นพลเมืองโลกมากกว่าพลเมืองของชาติใดชาติหนึ่ง และมักจะตั้งคำถามถึงความหมายและความสำคัญของพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ดั้งเดิม และให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคม เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา ความเท่าเทียม และความยุติธรรมทางสังคม การแสดงออกของกลุ่มนี้มักเป็นไปในลักษณะที่เปิดกว้างและไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมๆ ซึ่งอาจถูกตีความว่าเป็นการไม่เคารพจากคนรุ่นก่อน

๔. ธงชาติไทย สัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงสถาบันหลักของชาติ และเป็นสัญลักษณ์ที่เตือนใจถึงความเสียสละของบรรพบุรุษในการปกป้องเอกราชและความสามัคคีของคนในชาติ การยืนตรงหรือหยุดกิจกรรมใดๆ เพื่อเคารพธงชาติ หรือการประดับธงชาติในบ้านเรือนหรือสถานที่ราชการ ถือเป็นการแสดงความเคารพต่อชาติและการธำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมอันดีงามของไทย อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันยังมีการตีความและทัศนคติที่หลากหลายเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของธงชาติจากคนต่างวัย ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่โครงการจะใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อสำรวจและสร้างความเข้าใจร่วมกัน

๑.๕ ขอบเขตโครงการ

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

การดำเนินโครงการมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายช่วงวัย เพื่อสะท้อนมุมมองที่ต่างกันอย่างเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของชาติ หลักนิติธรรม และประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่มหลักที่มีความสมดุลของจำนวนและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนที่แท้จริง และ ขยายครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้นจากเดิมที่เน้นเฉพาะในเขตเมืองได้แก่

- กลุ่มเป้าหมายหลัก เยาวชนช่วงวัย Gen Z และ Gen Y (อายุ ๑๘-๓๕ ปี) จำนวน ๑๕ คน โดยจะคัดเลือกอย่างเจาะจงให้ครอบคลุม นักเรียนอาชีวศึกษา (ที่อยู่ในระบบการศึกษา) เยาวชนในพื้นที่ชนบท และเยาวชนจากกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชายขอบ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและสะท้อนบริบทที่แตกต่างกัน

- กลุ่มเป้าหมายรอง บุคคลที่อยู่ในช่วงวัยทำงาน วัยกลางคน และผู้สูงอายุ (Gen X และ Baby Boomer) จำนวน ๑๕ คน โดยจะคัดเลือกให้ครอบคลุม ผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น (ทั้งในเมืองและชนบท) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและภูมิหลัง

ทั้งนี้ รวมผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมดประมาณ ๓๐ คน เพื่อให้เกิดสัดส่วนที่สมดุล และเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัยอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเทียบเคียงผลสัมฤทธิ์ระหว่างกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันได้ โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจะคำนึงถึงความหลากหลายด้าน เพศ สถานภาพทางสังคม พื้นเพทางวัฒนธรรม และความสนใจในประเด็นทางสังคม การเมือง เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมอย่างแท้จริง รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์และคัดเลือกผู้สมัครจากช่องทางที่เข้าถึงคนทุกช่วงวัยและทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เครือข่ายมหาวิทยาลัย ชมรมผู้สูงอายุในชุมชน เครือข่ายองค์กรท้องถิ่น องค์กรเยาวชนในสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ดำเนินการ

ขอบเขตพื้นที่ดำเนินโครงการจะครอบคลุมพื้นที่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (สำหรับกลุ่มเป้าหมายในเมืองและในระบบการศึกษา) โดยเน้นการจัดกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการเข้าถึงของคนทุกช่วงวัย การเลือกสถานที่ดำเนินกิจกรรมจะคำนึงถึงการเข้าถึงและความสะดวกสบายของกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เช่น ต้องมีทางเดินที่ปลอดภัย มีที่นั่งเพียงพอ และไม่ใช้สถานที่ที่มีภาพลักษณ์หรือบรรยากาศที่จำกัดเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นเท่านั้น โดยการศึกษาวิจัยเลือกใช้มหาวิทยาลัยรังสิตเป็นพื้นที่จัดกิจกรรม

๑.๖ วิธีดำเนินโครงการ

การดำเนินโครงการจะใช้วิธีการ ออกแบบกิจกรรมร่วมกัน (Co-creation) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยจัดในรูปแบบของการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) หรือกิจกรรมเสวนา หรืออภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยจะเชิญตัวแทนกลุ่มเป้าหมายจากหลากหลายช่วงวัยเข้าร่วม เพื่อวัตถุประสงค์ในการรับฟังความคิดเห็นและระดมความคิด (Brainstorm) ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หรือการออกแบบ

กิจกรรมและ “เวที” ที่เปิดโอกาสให้บุคคลต่างวัยได้พบปะและร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 ธงชาติและประเด็นทางสังคมอื่นๆ อย่างสร้างสรรค์และมีความหมายสำหรับทุกฝ่าย

การประชุมเชิงปฏิบัติการ การเริ่มด้วยการบรรยายเรื่องธงชาติและประเด็นที่เกี่ยวข้อง
 ได้แก่ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการใช้ธงชาติเป็นอำนาจอ่อนของไทย
 หลังจากนั้น Debate ต่างวัย (Intergenerational Debate) จัดหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับธงชาติ สัญลักษณ์
 ชาติ หรือประเด็นทางสังคมที่อ่อนไหว เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและเคารพ
 ซึ่งกันและกัน โดยมีผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่เป็นกลางเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
 จากความเห็นที่แตกต่าง เน้นการสร้างกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมที่ส่งเสริม
 ความเข้าใจและแลกเปลี่ยนมุมมอง (Empathy & Perspective Sharing) เปิดโอกาสให้แต่ละวัย
 นำเสนอ “ความเห็น” “ความรู้สึก” และ “ความคาดหวัง” ของตนเองต่อธงชาติ สัญลักษณ์ชาติ
 และประเด็นทางสังคมที่สำคัญ (เช่น การศึกษา ความเท่าเทียม สิ่งแวดล้อม การแสดงออกทาง
 การเมือง) ผ่านวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสนทนากลุ่มย่อย หรือ การเล่าเรื่องส่วนตัว
 (Storytelling) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์คนรุ่นใหม่และผู้สูงอายุ จากนั้นจะนำผล
 การวิเคราะห์นี้มาเป็นข้อมูลตั้งต้นในการออกแบบ “Model การเปิดพื้นที่” ที่ตอบโจทย์
 ข้อจำกัดเหล่านั้น

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ลดช่องว่างระหว่างวัยอย่างครอบคลุม ผู้เข้าร่วมจากหลากหลายบริบททางสังคมและ
 วัฒนธรรม จะเกิดความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่จะ
 รู้สึกว่าเสียงของพวกเขาได้รับการรับฟังและให้คุณค่า พร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดข้อมูลและเรียนรู้
 ระหว่างกันเพื่อเสริมสร้างความเท่าทันกัน

๒. เสริมสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) และประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ
 (Deliberative Democracy) เกิดเครือข่ายความร่วมมือข้ามวัยที่พร้อมสำหรับการพัฒนาชุมชน
 และสังคม โดยมีรากฐานจากการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและกระบวนการถกเถียงที่เคารพ
 ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะแข็งแกร่งและหลากหลายมากขึ้นจากการขยายขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

๓. ส่งเสริมหลักนิติธรรมและพลเมืองที่ตื่นตัว การที่คนทุกวัยได้มีส่วนร่วมและตระหนัก
 ถึงสิทธิ หน้าที่ และกฎหมายร่วมกัน จะช่วยให้การเคารพกฎหมายและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมี
 โอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น รวมถึง เกิดข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมในการปรับปรุงกฎระเบียบ
 ให้มีความยืดหยุ่นและรองรับการแสดงออกที่สร้างสรรค์ของคนทุกวัยอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

๔. พัฒนา Model ต้นแบบการเปิดพื้นที่ที่ปรับใช้ได้จริง โครงการจะนำไปสู่การพัฒนา
 “Model ต้นแบบ” การเปิดพื้นที่เพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย ซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไข

ประเด็น และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน อันจะสามารถนำไปขยายผลและ ปรับใช้ให้เข้ากับบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่หรือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเป็นบทเรียนสำหรับการจัดกิจกรรมในประเด็นอื่นๆ

๕. ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติและสร้างความยั่งยืน ข้อเสนอที่ได้จากโครงการจะถูกนำไปเผยแพร่และนำเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบผ่านกลยุทธ์ สื่อสร้างสรรค์ และการจัดทำ MOU กับหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ พม. หรือ สพฐ. รวมถึงการเสนอเข้าสู่แผนงานยุทธศาสตร์จังหวัด และหลักสูตรพลเมือง เพื่อผลักดันแนวนโยบายในการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างวัย ส่งเสริมความเข้าใจต่อสัญลักษณ์ของชาติ และปลูกฝังหลักนิติธรรมในระดับสังคมฐานราก พร้อมทั้งสร้างกลไกความยั่งยืนผ่านการจัดตั้ง “เครือข่ายพื้นที่ร่วมต่างวัย” เพื่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว และเป็นต้นแบบของการสร้างการมีส่วนร่วมและแก้ปัญหาความขัดแย้งข้ามวัยในประเด็นอื่นๆ ต่อไป

๑.๘ ระยะเวลาดำเนินงาน

ตารางแสดงระยะเวลาดำเนินงานของโครงการ โดยแบ่งกิจกรรมหลักออกเป็น ๔ ระยะ ในช่วงเวลา ๔ เดือน เพื่อให้เห็นภาพรวมของขั้นตอนและกรอบเวลาในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการได้อย่างชัดเจน รายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๑ : ระยะเวลาดำเนินงานของโครงการ

ลำดับ	กิจกรรม	เดือนที่ ๑	เดือนที่ ๒	เดือนที่ ๓	เดือนที่ ๔
๑	เตรียมโครงร่างงานวิจัย	*			
๒	ออกแบบกิจกรรมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ	*	*		
๓	จัดกิจกรรมหลักและการประชุมเชิงปฏิบัติการ		*	*	
๔	วิเคราะห์ผล สรุปข้อเสนอเชิงนโยบาย และจัดทำรายงานโครงการ			*	*

บทที่ ๒

ความสำคัญของธงชาติในฐานะสัญลักษณ์แห่งรัฐและประเด็นการศึกษา

ธงชาติไทยหรือธงไตรรงค์มิได้เป็นเพียงผืนผ้าที่มีสามสีเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์สูงสุดที่หลอมรวมความหมายของ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เข้าไว้ด้วยกัน สัญลักษณ์นี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงเอกราช อธิปไตย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของปวงชนชาวไทย โดยมีความหมายในระดับที่ลึกซึ้งกว่าขอบเขตทางภูมิศาสตร์หรือการเมืองเพียงอย่างเดียว เนื่องจากคำว่า “ชาติ” ในความหมายของธงชาติยังหมายถึง “ความเป็นชนชาติไทย” และ “แผ่นดินไทย” ด้วย ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกร่วมและความผูกพันที่กว้างขวางเกินกว่านิยามของรัฐในเชิงกฎหมาย การศึกษาถึงการวิวัฒนาการของธงชาติจึงเป็นการศึกษาที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ แนวคิดรัฐชาติ และบริบททางสังคมการเมืองของประเทศ

รายงานฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาพรวมเชิงประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์กรอบกฎหมายที่ใช้ควบคุมดูแลสัญลักษณ์นี้ อย่างละเอียดถี่ถ้วน การนำเสนอข้อมูลจะมุ่งเน้นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์กับรูปแบบของธงที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนการวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายที่สะท้อนถึงการปรับตัวของรัฐในการรักษาสมดุลระหว่างการคุ้มครองสัญลักษณ์แห่งรัฐ กับการเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

๒.๑ การวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของธงชาติสยามสู่ธงไตรรงค์^{๑๙}

๒.๑.๑ ธงในยุคแรกเริ่ม: จากธงแดงเกลี้ยงสู่ธงช้างในวงจักร

ในอดีต ธงสีแดงเกลี้ยงถูกใช้เป็นเครื่องหมายของเรือสยามโดยทั่วไปมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและต่อเนื่องมาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การใช้ธงนี้เป็นเครื่องหมายประจำเรือค้าขายกับต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางพาณิชย์ในเชิงสากล แต่ยังไม่ได้เป็นสัญลักษณ์ของรัฐในความหมายที่แท้จริง การวิวัฒนาการที่สำคัญเริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) เมื่อทรงมีพระบรมราชโองการให้ทำรูป “จักร” สีขาวติดไว้กลางธงสีแดงสำหรับใช้เฉพาะเรือหลวง การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการสร้าง “อัตลักษณ์ทางราชการ”

^{๑๙} โปรตพิจารณา ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ธงชาติไทย. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๔.

ที่แตกต่างจาก “อัตลักษณ์ของสามัญชน” เป็นครั้งแรก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการสร้างระบบการปกครองและแยกแยะความสำคัญของราชการที่ชัดเจนขึ้น จากนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) หลังจากที่ได้ช้างเผือกถึง ๓ เชือกซึ่งถือเป็นเกียรติยศและบุญบารมีแก่แผ่นดิน ๓ จึงมีพระบรมราชโองการให้เพิ่มรูปช้างเผือกในวงจักรสีขาของเรือหลวงด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้จึงมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าเพียงแค่การแยกความแตกต่างแต่เป็นการผสมผสานสัญลักษณ์ของราชบัลลังก์ (จักร) และสัญลักษณ์แห่งบารมีของพระมหากษัตริย์ (ช้างเผือก) เข้าไว้ในธงเดียวกัน^{๒๐}

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) เมื่อสยามเริ่มมีการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกมากขึ้น ทำให้ทรงมีพระราชดำริว่าสยามจำเป็นต้องมีธงชาติที่ใช้เป็นสากลตามธรรมเนียมตะวันตก เพื่อแสดงถึงการเป็นประเทศอธิปไตยในเวทีโลก จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธงพื้นแดงมีรูปช้างเผือกเปลือยตรงกลางเป็นธงชาติสยามสำหรับเรือทุกประเภท การตัดสินใจนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของสยามในการปรับตัวเข้าสู่มาตรฐานสากล โดยธงชาติได้ถูกยกระดับให้เป็นเครื่องหมายของประเทศโดยรวม ไม่ใช่เพียงแค่เครื่องหมายของเรือหลวงหรือส่วนพระองค์อีกต่อไป^{๒๑}

๒.๑.๒ การเปลี่ยนผ่านสู่ธงไตรรงค์: การโต้แย้งเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์

การเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญที่สุดของธงชาติเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) โดยมีการออกแบบธงไตรรงค์ขึ้นมาแทนที่ธงช้างเผือก เรื่องเล่าที่ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลายและฝังรากลึกในสังคมคือเรื่องที่ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่เมืองอุทัยธานีซึ่งประสบอุทกภัย และได้ทอดพระเนตรเห็นธงช้างเผือกที่ราษฎรตั้งใจชักขึ้นเพื่อรอรับเสด็จกลับหัว ทำให้ทรงมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนธงชาติเพื่อแก้ไขปัญหานี้ การเปลี่ยนมาใช้ธงที่มีลักษณะเป็นริ้วสีจึงช่วยแก้ปัญหการชักธงผิดด้านได้ และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแถบสีกลางจากสีแดงเป็นสีน้ำเงินเพื่อเพิ่มความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น^{๒๒}

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อประวัติศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นนี้ พบว่าเรื่องเล่า “ธงช้างกลับหัวที่อุทัยธานี” อาจไม่ใช่ข้อเท็จจริง เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐาน

^{๒๐} วิษณุ เครืองาม. “วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี บรรยายประวัติธงชาติไทย (ธงไตรรงค์ ธำรงไทย ๒๕๖๒).” *Youtu.be*, ๒๐๒๕, youtu.be/HnuFMH๘TKog?si=pAGgDxwnbYz๑xhnc. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

^{๒๑} วิษณุ เครืองาม. “วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี บรรยายประวัติธงชาติไทย (ธงไตรรงค์ ธำรงไทย ๒๕๖๒).” *Youtu.be*, ๒๐๒๕, youtu.be/HnuFMH๘TKog?si=pAGgDxwnbYz๑xhnc. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

^{๒๒} วิษณุ เครืองาม. “วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี บรรยายประวัติธงชาติไทย (ธงไตรรงค์ ธำรงไทย ๒๕๖๒).” *Youtu.be*, ๒๐๒๕, youtu.be/HnuFMH๘TKog?si=pAGgDxwnbYz๑xhnc. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

การเสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดอุทัยธานีในช่วงเวลาดังกล่าว การที่เรื่องเล่าดังกล่าว ยังคงถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการชำระประวัติศาสตร์ และการสร้างชุดความจริงที่ยอมรับร่วมกัน การนำเสนอประเด็นนี้จึงช่วยให้เกิดความเข้าใจว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นเพียงข้อเท็จจริงที่ตายตัว แต่เป็นเรื่องราวที่ต้องมีการตรวจสอบและตีความอย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาจากบริบทที่ซับซ้อนขึ้น เหตุผลที่แท้จริงของการเปลี่ยนธงชาติ อาจซับซ้อนกว่าเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความเข้าใจง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่สยามได้ตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ กับฝ่ายสัมพันธมิตร การที่ธงของประเทศ ฝ่ายสัมพันธมิตรส่วนใหญ่มีสามสี (แดง ขาว น้ำเงิน) ทำให้การเปลี่ยนธงชาติเป็นธงไตรรงค์อาจเป็นไปได้ เพื่อแสดงถึงการเป็นพวกเดียวกับฝ่ายพันธมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยทางยุทธศาสตร์การต่างประเทศที่สำคัญ นอกเหนือจากเรื่องความสะดวกในการประดิษฐ์ธง

๒.๑.๓ การถือกำเนิดของธงไตรรงค์และการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์

ธงไตรรงค์ที่ใช้ในปัจจุบันถูกออกแบบโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระราชทานความหมายของสีต่างๆ ไว้ดังนี้: สีแดงหมายถึงเลือดอันยอมพลีเพื่ออารังรักษาชาติและศาสนา, สีขาวหมายถึงความบริสุทธิ์แห่งศาสนา, และสีน้ำเงินหมายถึงสีส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้มีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สีน้ำเงินเป็นสีที่ถูกโฉลกกับพระองค์เนื่องจากทรงพระราชสมภพในวันเสาร์ อย่างไรก็ตาม แม้ความหมายดั้งเดิมจะถูกกำหนดไว้ชัดเจน แต่ในปัจจุบันความหมายของสีธงชาติได้ถูกปรับให้กระชับและเป็นสากลมากขึ้น คือ สีแดงหมายถึงชาติ, สีขาวหมายถึงศาสนา, และสีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนชุดความคิดทางรัฐชาติจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เน้นความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ (สีส่วนพระองค์) มาสู่ความหมายที่เน้นองค์รวมของสถาบัน (พระมหากษัตริย์) ซึ่งเป็นความหมายที่ถูกใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ ๒: วิวัฒนาการของธงชาติสยาม/ไทย

รูปแบบธง	ช่วงเวลา (พ.ศ.)	รัชสมัย	เหตุผลการเปลี่ยนแปลงโดยสรุป
ธงแดงเกลี้ยง	พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๒๕	สมัยอยุธยา - ต้นรัตนโกสินทร์	ใช้เป็นเครื่องหมายทั่วไปของเรือสยาม
ธงพื้นแดงรูปจักร	พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒	รัชกาลที่ ๑	เพิ่มสัญลักษณ์จักรสำหรับเรือหลวง เพื่อแยกแยะจากเรือราษฎร์
ธงพื้นแดงรูปช้างในวงจักร	พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๙๔	รัชกาลที่ ๒	เพิ่มสัญลักษณ์ช้างเผือกในวงจักรสำหรับเรือหลวง หลังจากทรงได้รับช้างเผือก

รูปแบบธง	ช่วงเวลา (พ.ศ.)	รัชสมัย	เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงโดยสรุป
ธงพื้นแดงรูปช้างเผือกเปล่า	พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๕๙	รัชกาลที่ ๔ - ๖	ทรงมีพระราชดำริให้ใช้ธงชาติสำหรับเรือทั้งราชการและเอกชน เพื่อให้เป็นสากลตามธรรมเนียมตะวันตก
ธงริ้วแดงขาว ๕ ริ้ว	พ.ศ. ๒๔๕๙	รัชกาลที่ ๖	แก้ปัญหาการชักธงช้างกลับหัว และเพื่อให้ธงมีความเป็นสากลมากขึ้น
ธงไตรรงค์	พ.ศ. ๒๔๖๐ - ปัจจุบัน	รัชกาลที่ ๖ - ปัจจุบัน	เปลี่ยนสีกลางเป็นสีน้ำเงินตามสีวันพระราชสมภพ และเพื่อให้สอดคล้องกับธงของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑

๒.๑.๔ จากสัญลักษณ์ของรัฐสู่เครื่องมือสร้างชาติเชิงอุดมการณ์ ในยุคคณะราษฎร (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๗)

การศึกษาบทบาทของธงชาติไทยในฐานะเครื่องมือสร้างชาติ จำเป็นต้องเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญในช่วงเวลาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการกำเนิดของธงไตรรงค์และการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ธงไตรรงค์ถูกออกแบบและประกาศใช้ครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐

แรงจูงใจเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงจากธงช้างเผือกมาเป็นธงริ้วสามสีไม่ได้มีเพียงแค่เหตุผลเชิงสุนทรียศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายที่สำคัญคือการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในหมู่ราษฎร โดยพระองค์ทรงเคยทอดพระเนตรเห็นธงช้างเผือกถูกประดับอย่างผิดพลาดโดยเอาส่วนหัวชี้ลง ซึ่งเป็นภาพที่ไม่สมควร การออกแบบธงไตรรงค์ที่มีแถบสีในแนวนอนจึงช่วยขจัดปัญหานี้ได้ นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงวิสัยทัศน์ในระดับนานาชาติ เนื่องจากสีแดง ขาว และน้ำเงิน เป็นสีที่ปรากฏในธงชาติของประเทศพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑ อย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา ซึ่งการมีธงชาติที่คล้ายคลึงกันยังเป็นการแสดงออกถึงการเข้าร่วมกับกลุ่มพันธมิตรในเหตุการณ์สำคัญระดับโลกอีกด้วย^{๒๓}

^{๒๓} วิษณุ เครืองาม. “วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี บรรยายประวัติธงชาติไทย (ธงไตรรงค์ อารังไทย ๒๕๖๒).” *Youtu.be*, ๒๐๒๕, youtu.be/H๓๙FMH๘TKog?si=pAGgDxwnbYz๑xhnc. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “เครื่องหมายแห่งไตรรงค์” ที่ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนิยามความหมายของสีทั้งสามไว้ว่า สีแดง หมายถึง เลือดอันยอมพลีให้แก่ชาติ สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์แห่งธรรมะอันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และสีน้ำเงิน หมายถึง สีส่วนพระองค์ขององค์พระมหากษัตริย์ นิยามนี้เป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก่อนการปฏิวัติ ซึ่งจะถูกนำไปปรับเปลี่ยนบทบาทและความหมายอีกครั้งในยุคของรัฐบาลคณะราษฎร การเปลี่ยนผ่านอำนาจสูงสุดจากองค์พระมหากษัตริย์มาสู่ “รัฐ” และ “ประชาชน” ตามอุดมการณ์ใหม่ได้นำไปสู่การตั้งคำถามว่า สัญลักษณ์แห่งรัฐที่เคยเป็นตัวแทนของระบอบเดิมนั้นจะถูกนำมาใช้และตีความใหม่ได้อย่างไรในระบอบการเมืองที่เปลี่ยนไป^{๒๔}

๒.๑.๕ รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา: การจัดระเบียบและสถาปนาสัญลักษณ์ของรัฐใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑)

ภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลคณะราษฎรชุดแรกๆ ภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนามีภารกิจหลักในการสร้างความชอบธรรมและรวมศูนย์อำนาจรัฐให้มั่นคงท่ามกลางความไม่สงบทางการเมืองที่ยังคงดำเนินอยู่ในบริบทนี้ การใช้ธงชาติจึงปรากฏในฐานะเครื่องมือในการจัดระเบียบและวางมาตรฐานทางราชการเป็นหลัก โดยสะท้อนผ่านการประกาศใช้พระราชบัญญัติธง พุทธศักราช ๒๔๗๙

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นการกำหนดรายละเอียดของธงประเภทต่างๆ อย่างเป็นระบบระเบียบ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของธงชาติ ธงสำหรับราชการ หรือธงสำหรับหน่วยงานสำคัญอย่างกระทรวงกลาโหมและกองทัพต่างๆ ตัวอย่างเช่น มีการกำหนดลักษณะของธงผู้บัญชาการทหารบกและธงผู้บัญชาการทหารเรืออย่างชัดเจน โดยใช้ธงชาติเป็นพื้นฐานและเพิ่มสัญลักษณ์ที่แสดงถึงตำแหน่งและหน้าที่ของแต่ละกองทัพเข้าไป การมุ่งเน้นไปที่การกำหนดธงสำหรับโครงสร้างราชการและกองทัพเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าจุดประสงค์หลักของกฎหมายในยุคนี้คือการสร้างความเป็นระเบียบและความเป็นมาตรฐานภายในรัฐบาลและกองทัพใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองที่เปลี่ยนไปจากระบอบเก่า

จากข้อมูลที่มีอยู่เกี่ยวกับรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่พบหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการณรงคปลุกระดมประชาชนให้หันมาเคารพธงชาติในวงกว้างอย่างชัดเจน ข้อมูลส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องในยุคนี้มุ่งเน้นไปที่การกำหนดข้อบังคับเชิงโครงสร้างและองค์กร

^{๒๔} พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไทย. ““เครื่องหมายแห่งไตรรงค์” พระราชนิพนธ์ล้นเกล้า ร. ๖ กับความหมายแถบสีธงชาติ.” YouTube, ๔ Apr. ๒๐๑๕, www.youtube.com/watch?v=AnJst9qPboz. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

การที่พระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๔๗๙ ยังคงอ้างอิงถึงธงชาติที่ถูกออกแบบขึ้นในรัชสมัยที่ ๖ และเน้นที่การจัดระเบียบการใช้ธงสำหรับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก จึงแสดงให้เห็นว่าการใช้ธงในยุคนั้นยังคงทำหน้าที่เป็น “สัญลักษณ์ของรัฐ” ในเชิงการบริหารจัดการมากกว่าจะเป็น “เครื่องมือสร้างชาติเชิงอุดมการณ์” อย่างเต็มรูปแบบ การใช้ธงในยุคนี้นี้จึงเป็นแนวทางจากบนลงล่าง (Top-Down Approach) ที่มุ่งสร้างความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในโครงสร้างรัฐบาลและกองทัพใหม่เป็นสำคัญ

๒.๑.๖ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม: การปลูกปิ่นชาตินิยมและ “รัฐนิยม” (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗)

การก้าวขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายอย่างมีนัยสำคัญ รัฐบาลในยุคนี้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบเข้มข้น และมุ่งมั่นที่จะสร้าง “รัฐไทยใหม่” ที่มีลักษณะเป็นชาติที่เจริญแล้วเทียบเท่ากับประเทศมหาอำนาจในตะวันตก ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้ประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างตัวตนของชาติใหม่^{๒๕}

หนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่สุดในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมคือการออก “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม” ซึ่งมีทั้งสิ้น ๑๒ ฉบับ โดยประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ ๔ เรื่อง การเคารพธงชาติ, เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือสร้างชาติอย่างแท้จริง ประกาศฉบับนี้มีสาระสำคัญที่บังคับให้ประชาชนต้องแสดงความเคารพต่อธงชาติในสถานการณ์ต่างๆ อย่างชัดเจน และมีผลในทางปฏิบัติ เช่น เมื่อเห็นการชักธงขึ้นหรือลงจากเสาประจำสถานที่ราชการ เมื่อเห็นธงประจำกองทหาร หรือเมื่อได้ยินเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี

ประกาศรัฐนิยมฉบับนี้ไม่ได้เป็นเพียงการกำหนดข้อปฏิบัติใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็น การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน โดยยกระดับการเคารพธงชาติจาก “ประเพณีนิยม” มาเป็น “หน้าที่” ของพลเมือง ซึ่งข้อมูลระบุว่า การแสดงความเคารพต่อธงชาติเป็นสิ่งที่คนไทยในยุคนั้นไม่คุ้นเคยเท่ากับการทำความเคารพพระมหากษัตริย์หรือการกราบไหว้พระพุทธรูป ดังนั้น การออกประกาศฯ นี้จึงเป็นความพยายามของรัฐบาลในการสร้างวัฒนธรรมและจิตสำนึกใหม่ขึ้นมา

^{๒๕} ---. “๘ กันยายน ๒๔๘๒ รัฐบาลออกประกาศให้คนเคารพ ธงชาติ.” *ศิลปวัฒนธรรม*, ๗ Sept. ๒๐๒๕, www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๙๕๒. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

การทำให้ธงชาติกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทุกคนต้องปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจึงถือเป็นวิธีการสร้างเอกภาพเชิงอุดมการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๖}

นอกเหนือจากการออกกฎหมายแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. ยังใช้กลไกการโฆษณาชวนเชื่ออย่างแพร่หลายเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมสู่ประชาชนในวงกว้าง โดยเครื่องมือที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือรายการวิทยุ “นายมัน-นายคง” รายการนี้สร้างตัวละครเสมือนจริงขึ้นมาเพื่อสื่อสารกับประชาชนในรูปแบบของการสนทนาที่เข้าถึงง่าย เนื้อหาของรายการมาจาก “จดหมายของเหลียง” ซึ่งส่งมาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยตรง แสดงให้เห็นถึงการกำกับดูแลจากผู้นำสูงสุดในการเผยแพร่อุดมการณ์ รายการ “นายมัน-นายคง” ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐนิยมฉบับที่ ๔ อย่างต่อเนื่อง ทำให้การเคารพธงชาติไม่ได้เป็นเพียงกฎหมายที่อยู่ในราชกิจจานุเบกษาเท่านั้น แต่กลายเป็นเรื่องเล่าและเรื่องราวที่ถูกปลูกฝังในจิตสำนึกของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ การใช้สื่อวิทยุในลักษณะนี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการปลูกฝังชาตินิยมสู่ประชาชนในวงกว้างอย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากแนวทางเชิงการบริหารจัดการในยุคก่อนหน้า^{๒๗}

๒.๒ การใช้ธงชาติในความขัดแย้งทางการเมืองไทย : สัญลักษณ์แห่งการช่วงชิงความหมายและอุดมการณ์

ธงชาติไทย หรือ “ธงไตรรงค์” เป็นสัญลักษณ์อันทรงเกียรติที่สื่อถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของปวงชนชาวไทยมาอย่างยาวนาน ด้วยความหมายที่เป็นทางการซึ่งแสดงถึงเสาหลักสำคัญของชาติ: สีแดงหมายถึงชาติและความเสียสละของเลือดเนื้อบรรพบุรุษ, สีขาวหมายถึงความบริสุทธิ์แห่งศาสนา, และสีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ ธงชาติจึงไม่ได้เป็นเพียงผืนผ้าแต่เป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกโยงกับเอกลักษณ์ ความเป็นเอกราช และอธิปไตยของประเทศ^{๒๘}

อย่างไรก็ตาม รายงานฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่าในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทย ธงชาติได้ก้าวพ้นสถานะของสัญลักษณ์ที่รวมเป็นหนึ่งเดียว และกลายเป็น “พื้นที่” แห่งการช่วงชิง

^{๒๖} อนุรักษ์ ใจจริง. “วิทยุกรมโฆษณาการ กับเคารพธงชาติสมัยน้ำท่วม ๒๔๘๕.” มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘. https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_๖๒๓๖๓๕.

^{๒๗} ---. “๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ชาวไทยยืนเคารพธงชาติเป็นครั้งแรก.” ศิลปวัฒนธรรม, ๑๓ Sept. ๒๐๒๕, www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๒๐๒๖๓. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

^{๒๘} ---. “ที่มา ธงชาติ ธไตรรงค์ ไอ่เดียวใครออกแบบ ทำไมเลือกใช้สีแดง-น้ำเงิน-ขาว.” ศิลปวัฒนธรรม, ๒๓ Nov. ๒๐๒๑, www.silpa-mag.com/history/article_๕๒๐๕๙. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

ความหมายอย่างเข้มข้น กลุ่มการเมืองฝ่ายต่างๆ ได้นำองค์ไตรรงค์มาผลิตซ้ำและสร้างความหมายใหม่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารอุดมการณ์ของตน และลดทอนความชอบธรรมของฝ่ายตรงข้าม

๒.๒.๑ ประวัติศาสตร์การสร้างความหมายของธงไตรรงค์: จากสัญลักษณ์ของรัฐสู่สัญลักษณ์ของชาติ

การสร้างความหมายให้กับธงชาติไทยมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่สมัยอยุธยาที่ใช้ธงสีแดงเป็นสัญลักษณ์สำหรับเรือเดินทะเล ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงเพิ่มรูปวงจักรสีขาวลงในธงแดงเพื่อใช้สำหรับเรือหลวง เป็นการแสดงความแตกต่างจากเรือของราษฎร ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ทรงเปลี่ยนจากวงจักรเป็นรูปช้างเผือก เนื่องจากสยามได้ช้างเผือกถึง ๓ เชือก ซึ่งถือเป็นเกียรติยศและบุญบารมี ธงช้างเผือกนี้เองที่ถูกกำหนดให้เป็นธงชาติอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ประเทศตะวันตกรับรู้ถึงสถานะของสยามในฐานะ “ประเทศ” ที่มีอธิปไตย

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๖ เมื่อมีการปรับเปลี่ยนธงชาติเป็นธงไตรรงค์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ การเปลี่ยนแปลงนี้มีขึ้นในบริบทที่ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ กับฝ่ายสัมพันธมิตร การใช้สีแดง ขาว น้ำเงินซึ่งเป็นสีเดียวกับธงชาติของประเทศผู้นำอย่างฝรั่งเศส อังกฤษ และรัสเซีย ถูกมองว่าเป็นการสร้างการยอมรับสถานะของสยามในฐานะพันธมิตรของมหาอำนาจยุโรป อย่างไรก็ตาม การให้ความหมายของสีธงไตรรงค์ว่า “ชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์” ไม่ได้เป็นความหมายดั้งเดิมตั้งแต่แรก แต่เป็นความหมายที่ถูกสร้างขึ้นในภายหลังเพื่อใช้อำนาจระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ระบอบการปกครองถูกสั่นคลอนโดยปัญญาชนชาวสยาม การสร้างความหมายใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่าธงชาติไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่อยู่เฉยๆ แต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐในการสร้างและควบคุมอุดมการณ์มาตั้งแต่ยุคเริ่มแรก

๒.๒.๒ บทบาทของธงชาติในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน: การใช้สัญลักษณ์เพื่อสร้างความชอบธรรม

๒.๒.๒.๑ ธงชาติของกลุ่ม “เสือเหลือง” และ กปปส.: สัญลักษณ์แห่งการปกป้องสถาบันหลัก

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๕๕๑) และคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) (พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๗) ได้นำธงไตรรงค์มาใช้เป็นสัญลักษณ์หลักในการต่อสู้ขับไล่รัฐบาลอย่างแพร่หลายในระดับที่ไม่เคย

ปรากฏมาก่อน^{๒๙} การประท้วงขนาดใหญ่บนเวทีปราศรัย, การเคลื่อนขบวนโดยมีธงชาติเป็นผู้นำ, และการเชิญชวนให้ประชาชนติดธงชาติที่รถยนต์หรือแต่งกายด้วยสัญลักษณ์ธง ล้วนเป็นกิจกรรมที่สร้างความชอบธรรมให้กับการชุมนุม การใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือนี้มีเจตนาโดยตรงเพื่อแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในการ “ปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” และต่อต้านสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “ระบอบทักษิณ” โดยการใช้ธงชาติเป็นการตอกย้ำว่าการเคลื่อนไหวของพวกเขาคือการปกป้องเอกราชและเกียรติภูมิของชาติ

การใช้สัญญาณอย่างแพร่หลายนี้ยังสะท้อนถึงแนวคิด “การบริโภคนิยมเชิงสัญญาณ” ของโบตริยาร์ดได้อย่างชัดเจน ธงชาติและนกหวีด ถูกเปลี่ยนให้เป็น “สินค้า” ที่มวลชนสามารถเข้าถึงและจับต้องได้ง่าย การที่ประชาชนซื้อธงชาติขนาดเล็กหรือนกหวีดมาประดับและใช้ในการชุมนุม ไม่ใช่เพียงแค่การแสดงออกทางการเมือง แต่เป็นการ “บริโภค” อัตลักษณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ที่พวกเขาเชื่อ การกระทำนี้ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและความชอบธรรมทางศีลธรรมให้กับผู้ชุมนุม ทำให้การประท้วงกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่แพร่หลายและมีพลังอย่างยิ่ง

๒.๒.๒.๒ การใช้ธงชาติของกลุ่ม “เสื้อแดง” : สัญลักษณ์ของการเสียสละเพื่อประชาธิปไตย

ในขณะที่กลุ่ม “เสื้อเหลือง” ใช้ธงชาติเพื่อยืนยันจุดยืนในการปกป้องสถาบันหลัก กลุ่ม “เสื้อแดง” หรือ แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กลับใช้ธงชาติในบริบทที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าสัญลักษณ์หลักของพวกเขาคือสีแดง แต่ในการชุมนุมปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พวกเขาได้กระทำการเชิงสัญลักษณ์ที่ทรงพลังด้วยการใช้ธงชาติคลุมโลงศพของผู้เสียชีวิตจากการสลายการชุมนุม การกระทำนี้เป็นการตีความความหมายของธงชาติขึ้นมาใหม่ในเชิงที่ทำหาย แทนที่จะเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจอธิปไตย ธงชาติในบริบทนี้กลับกลายเป็นสัญลักษณ์ของการพลีชีพของ “ประชาชน” เพื่อประชาธิปไตย เป็นการช่วงชิงความหมายของสีแดงในธงชาติซึ่งหมายถึงเลือดที่พลีเพื่อชาติ กลับมาเพื่อสื่อถึงเลือดของราษฎรที่ต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ทางการเมือง การกระทำนี้ไม่ได้มีเจตนาเพื่อเหยียดหยามธงชาติ แต่เป็นการนำธงมาใช้เพื่อยืนยันว่าการเสียสละของพวกเขาคือการต่อสู้เพื่อชาติเช่นกัน และท้าทายการผูกขาดความหมายของ “ชาติ” ที่ฝ่ายรัฐและผู้สนับสนุนพยายามสร้างขึ้น

^{๒๙} ANSi by Sarakadee. “สัญลักษณ์ เพลงดนตรี และ “ของที่ระลึก” : แนวปะทะทางวัฒนธรรม ใน “ม็อบ.”” *Sarakadee.com*, ๒๐๒๕, ansi.sarakadee.com/collections/๔๓๘-thai-politics-activist-party-coup/๔๓๘-politics-mob. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

๒.๒.๒.๓ การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญลักษณ์ในการประท้วงของคนรุ่นใหม่
(พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นไป)

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ที่เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากความขัดแย้งของกลุ่ม “เสื้อเหลือง-เสื้อแดง” โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ กลุ่มผู้ชุมนุมรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เลือกที่จะ “ละเว้น” การใช้ธงชาติในการชุมนุม ซึ่งเป็นการบอกเป็นนัยว่าสัญลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้สะท้อนถึงข้อเรียกร้องหรืออุดมการณ์ของพวกเขา อย่างแท้จริงอีกต่อไป แทนที่จะใช้ธงชาติ พวกเขานำสัญลักษณ์ใหม่มาใช้แทนที่ เช่น การชูสามนิ้ว, การผูกโบว์สีขาว, หรือการใช้สัญลักษณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมืองที่พวกเขาเรียกร้องโดยตรง สัญลักษณ์เหล่านี้ไม่ได้ผูกติดกับนิยาม “ชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์” ที่เป็นทางการ แต่แสดงออกถึงความต้องการประชาธิปไตยและการปฏิรูปอย่างชัดเจน

กรณีศึกษาที่โดดเด่นและสร้างความขัดแย้งอย่างยิ่งคือเหตุการณ์ที่มี นักกิจกรรมนำผ้าสีแดงซึ่งมีตัวเลข “๑๑๒” มาชักขึ้นสู่ยอดเสาแทนธงชาติ การกระทำนี้ไม่ได้เป็นการ “ตีความ” ธงชาติใหม่เหมือนที่กลุ่มเสื้อแดงทำ แต่เป็นการ “ปฏิเสธ” สัญลักษณ์เดิมและ “ทดแทน” ด้วยสัญลักษณ์ใหม่ทั้งหมด ผ้าแดง ๑๑๒ เป็นการสื่อสารโดยตรงไปยังประเด็นทางการเมืองที่อ่อนไหวที่สุดในสังคม การกระทำนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประท้วงมองว่าสัญลักษณ์เดิมไม่สามารถเป็นตัวแทน อุดมการณ์ของพวกเขาได้อีกต่อไป และพวกเขาเลือกที่จะสร้างพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ ทั้งหมด การเคลื่อนไหวนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญจากความขัดแย้งที่ยังคงอยู่ภายใต้กรอบสัญลักษณ์เดียวกัน ไปสู่การต่อสู้ที่พยายามจะก้าวข้ามกรอบดังกล่าวไปอย่างสิ้นเชิง

๒.๒.๓ มิติทางกฎหมาย : การตีความและการบังคับใช้พระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๖๒
ในความขัดแย้งทางการเมือง

การใช้ธงชาติในความขัดแย้งทางการเมืองยังถูกควบคุมด้วยกรอบกฎหมายอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๖๒ และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๘ พระราชบัญญัติ มาตรา ๕๔ ระบุว่าผู้ใดกระทำการใดๆ อันมีลักษณะเป็นการ “เหยียดหยาม” ต่อธงชาติ มีโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท ขณะที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๘ ระบุว่าผู้ใดกระทำการใดๆ ต่อธงหรือเครื่องหมายอื่นใดอันมีความหมายถึงรัฐ เพื่อ “เหยียดหยาม ประเทศชาติ” มีโทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี หรือปรับไม่เกิน ๔๐,๐๐๐ บาท นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติที่ครอบคลุมการใช้ธงในลักษณะที่ “ไม่สมควร” ซึ่งให้อำนาจในการตีความอย่างกว้างขวางแก่เจ้าหน้าที่

การบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากฎหมายไม่ใช่เพียงเครื่องมือที่เป็นกลางในการรักษาความสงบเรียบร้อย แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมือง โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ เช่น

- กรณิ แอนชีลี สก็อต-เคมมิส^{๓๐}: การที่ผู้เข้าประกวดมิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ ถูกกล่าวโทษว่ายืนอยู่บนกราฟิกที่คล้ายธงชาติ แม้ทางกองประกวดจะชี้แจงว่าเป็นเพียง “ผ้าสี” ที่สื่อถึงประเทศไทย แต่การกล่าวหาดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการตีความที่อ่อนไหวและครอบคลุมอย่างกว้างขวางของคำว่า “ไม่สมควร” และ “เหยียดหยาม”
- กรณิ เบนจา-พิมชนก^{๓๑}: การดำเนินคดีกับนักกิจกรรมที่ชักผ้าสีแดง ๑๑๒ แทนธงชาติ เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการกระทำเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองสามารถนำไปสู่การถูกดำเนินคดีอาญาอย่างร้ายแรงได้ โดยที่ฝ่ายจำเลยโต้แย้งว่าการกระทำนี้เป็น “การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์” เพื่อเรียกร้องความยุติธรรม ไม่ได้มีเจตนาเหยียดหยามธงชาติหรือประเทศ ผลการพิจารณาคดีนี้จึงจะกำหนดบรรทัดฐานสำคัญเกี่ยวกับขอบเขตของเสรีภาพในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในสังคมไทย

กฎหมายเหล่านี้มีบทบาทในการเป็นเครื่องมือของรัฐและผู้สนับสนุนในการสร้างอาณาเขตเชิงสัญลักษณ์ที่ต้องห้าม และใช้กฎหมายเพื่อสร้างบทลงโทษและลดทอนความชอบธรรมของการกระทำที่ท้าทายอำนาจรัฐ โดยการทำให้การแสดงออกทางการเมืองบางรูปแบบกลายเป็นอาชญากรรมทางกฎหมาย

๒.๒.๔ การวิเคราะห์เชิงลึก : ธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ถูกช่วงชิงและผลิตซ้ำ การใช้ธงชาติในความขัดแย้งทางการเมืองสามารถวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเชิงทฤษฎีได้อย่างลึกซึ้ง ธงชาติเป็น “พื้นที่ของการเมือง” (Politics of Space) ที่กลุ่มการเมืองต่างๆ เข้ามาช่วงชิงอำนาจในการให้ความหมายและนิยามความเป็นชาติ

- รัฐและผู้สนับสนุน (เสื้อเหลือง/กปปส.) ได้พยายามที่จะครอบครองพื้นที่นี้อย่างเต็มที่ โดยใช้ธงชาติเพื่อยืนยันความหมายดั้งเดิมที่ผูกติดกับสถาบันหลัก การกระทำของพวกเขาคือการผลิตซ้ำและสร้างภาพจำของธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ของ “ความรักชาติแบบอนุรักษ์นิยม”

^{๓๐} nationtv. “แจงดราม่า “แอนชีลี” เหยียบ “ธงชาติไทย” เป็นแค่ภาพกราฟิกผ้าสี.” เนชั่นทีวี, nationtv, ๒๓ Nov. ๒๐๒๑, www.nationtv.tv/entertainment/๓๗๘๘๕๓๗๖๒. Accessed ๒ July ๒๐๒๕.

^{๓๑} ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. “บันทึกการต่อสู้คดี “ชักผ้าแดง ๑๑๒” ขึ้นแทนธงชาติ “เบนจา – พิมชนก” ยืนยันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพราะเพื่อนไม่ได้รับความเป็นธรรม ไม่ได้มีเจตนาเหยียดหยามธง-ประเทศชาติ | ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน.” ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, ๑๙ June ๒๐๒๔, tlhr๒๐๑๔.com/archives/๖๘๐๐๒. Accessed ๗ Oct. ๒๐๒๕.

- กลุ่มเสื้อแดง ไม่ได้ปฏิเสธพื้นที่นี้ แต่เลือกที่จะเข้ามาอยู่ในพื้นที่นั้นและทำการ “ตีความใหม่” โดยนำความหมายของการพลีชีพมาเชื่อมโยงกับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย พวกเขาไม่ได้ทิ้งธงชาติ แต่ทำให้ธงชาติสะท้อนถึงการต่อสู้และความทุกข์ทรมานของพวกเขาด้วย

ส่วนการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ถือเป็นการกระทำที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยเป็นการประกาศว่าพวกเขาจะ “ออก” จากพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ของธงชาติที่ถูกนิยามโดยรัฐ และถูกช่วงชิงโดยกลุ่มเก่าๆ การไม่ใช่ธงชาติและนำสัญลักษณ์ใหม่มาแทนที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสร้างพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ใหม่ ที่ปราศจากกรอบคิดและความหมายเดิมที่พวกเขาเห็นว่าล้าสมัยและไม่เป็นประชาธิปไตย การกระทำนี้ไม่ใช่เพียงการต่อสู้ทางการเมือง แต่เป็นความพยายามที่จะนิยาม “ความเป็นชาติ” ขึ้นมาใหม่ทั้งหมด และเป็นความท้าทายที่ลึกซึ้งกว่าการต่อสู้ที่ผ่านมา

การเปลี่ยนผ่านจากการต่อสู้เพื่อช่วงชิงความหมายของธงชาติ ไปสู่การปฏิเสธและสร้างสัญลักษณ์ใหม่นี้ แสดงให้เห็นถึงรอยร้าวที่ลึกซึ้งในสังคมไทย โดยที่สัญลักษณ์พื้นฐานที่เคยเป็นเสาหลักแห่งการรวมเป็นหนึ่งเดียวไม่สามารถทำหน้าที่นั้นได้อีกต่อไป การที่ผู้คนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะละทิ้งธงชาติเพื่อใช้สัญลักษณ์อื่นบ่งบอกตัวตนทางการเมือง แสดงให้เห็นว่าการพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับ “ชาติ” นั้นเป็นความท้าทายที่ใหญ่หลวงกว่าที่เคยเป็นมา

๒.๓ กรอบกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธงชาติ

๒.๓.๑ สารสำคัญของพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒

พระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ (พ.ร.บ. ธงฯ) ถูกตราขึ้นเพื่อยกเลิก พ.ร.บ. ฉบับเดิม พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับราชประเพณีและระเบียบของทางราชการในปัจจุบัน กฎหมายฉบับนี้ทำหน้าที่เป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดโครงสร้างและกรอบใหญ่ของธงประเภทต่างๆ ที่ใช้ในประเทศไทย รวมถึงธงชาติ ธงราชการ ธงราชการทหาร และธงแสดงยศ

ประเด็นที่สำคัญคือการที่กฎหมายได้มอบอำนาจให้มีการกำหนดรายละเอียดการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การชัก หรือการแสดงธงที่มีความหมายถึงประเทศไทยหรือชาติไทยไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ตามที่ระบุไว้ใน มาตรา ๔๕ โครงสร้างทางกฎหมายเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมในแต่ละยุคสมัยโดยไม่ต้องมีการแก้ไขกฎหมายหลักทั้งฉบับ ขณะเดียวกันก็ยังคงไว้ซึ่งการกำหนดประเภทธงและบทลงโทษสำหรับความผิดบางอย่างไว้อย่างชัดเจน

๒.๓.๒ ระเบียบปฏิบัติในการใช้ ชัก และแสดงธงชาติ

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีที่ออกตามความใน พ.ร.บ. ธงฯ ได้เปลี่ยนแนวคิดเชิงนามธรรมเรื่อง “การเคารพธงชาติ” ให้กลายเป็น “พฤติกรรม” ที่จับต้องได้และสามารถปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งมีผลต่อการหล่อหลอมสำนึกความเป็นชาติในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคม โดยระเบียบที่สำคัญได้แก่

- สภาพของธง: ธงชาติที่จะนำมาใช้ต้องมีสภาพดีเรียบร้อย ไม่ขาดวิน และสีไม่ซีดจนเกินควร
- กำหนดเวลา: กำหนดให้ชักธงขึ้นเวลา ๐๘.๐๐ น. และชักลงเวลา ๑๘.๐๐ น. ณ อาคาร สถานที่ หรือบริเวณที่กำหนด
- การแสดงความเคารพ: เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติหรือสัญญาณการชักธงชาติ ทุกคนต้องหยุดนิ่งและยืนในอาการสำรวมเพื่อแสดงความเคารพ
- การลดธงครึ่งเสา: การลดธงครึ่งเสาต้องชักธงขึ้นจนถึงยอดเสาก่อน แล้วจึงลดลงมาอยู่ในระดับความสูงประมาณสองในสามส่วนของเสาธง และเมื่อจะชักลงต้องชักขึ้นจนถึงยอดเสาก่อนแล้วจึงชักลง
- ข้อห้าม: ห้ามประดิษฐ์รูปตัวอักษร ตัวเลข หรือเครื่องหมายอื่นใดบนธงชาติ โดยไม่สมควร

๒.๓.๓ การบังคับใช้กฎหมายและกรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์

๒.๓.๓.๑ บทลงโทษตามพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ และกฎหมายอาญา

กฎหมายธงชาติมีบทบัญญัติที่กำหนดโทษสำหรับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการใช้หรือการแสดงธง โดยผู้ที่กระทำการดูถูกเหยียดหยาม หรือทำให้เกิดความเสื่อมเสียซึ่งเกียรติภูมิของประเทศไทยหรือชาติไทย ย่อมมีความผิดตาม พ.ร.บ. ธงฯ และประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๑๘ นอกจากนี้ พ.ร.บ. ธงฯ ฉบับปัจจุบันยังได้กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับสำหรับผู้ที่ใช้ ชัก หรือแสดงธงต่างประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต เมื่อเปรียบเทียบกับ พ.ร.บ. ธงฯ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งกำหนดโทษจำคุกไม่เกินสองเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาท จะเห็นได้ว่าการปรับเพิ่มบทลงโทษให้มีความเข้มงวดขึ้นใน พ.ร.บ. ฉบับปัจจุบัน ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่ต้องการเน้นย้ำความสำคัญของสัญลักษณ์ประจำชาติ

๒.๓.๓.๒ กรณีศึกษา : คดีนักศึกษาชกธง “ปฏิรูปษัตริย์”

กรณีศึกษาที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจการบังคับใช้กฎหมายในปัจจุบัน คือคดีของนักศึกษา ๓ คนที่ชกธง “ปฏิรูปษัตริย์” ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งถูกอัยการฟ้องในข้อหาผิด พ.ร.บ. ธงฯ มาตรา ๔๕ และ ๕๓(๓) รวมถึงข้อหาเหยียดหยามธงชาติ ตามมาตรา ๕๔ อย่างไรก็ตาม ศาลได้ตัดสินว่านักศึกษามีความผิดฐาน “ใช้ ชก หรือแสดงธง...ไว้ ณ ที่หรือโดยวิธีอันไม่สมควร” ตามมาตรา ๔๕ และ ๕๓(๓) แต่ได้ยกฟ้องข้อหา “เหยียดหยามธงชาติ” ในมาตรา ๕๔ โดยให้เหตุผลว่าการกระทำของนักศึกษาเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองและไม่ได้มีเจตนาดูหมิ่นเหยียดหยามธงชาติอย่างแท้จริง ศาลจึงมีคำสั่งรอกการกำหนดโทษไว้เป็นเวลา ๒ ปี

การพิจารณาตัดสินสะท้อนให้เห็นถึงการตีความกฎหมายในทางปฏิบัติที่มีความละเอียดอ่อน โดยศาลได้แยกแยะความผิดระหว่าง “การกระทำที่ไม่สมควร” กับ “การเหยียดหยาม” ออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามของกระบวนการยุติธรรมในการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองเกียรติภูมิของสัญลักษณ์แห่งรัฐกับการให้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน ซึ่งการตัดสินนี้ถือเป็นแนวทางที่สำคัญในการนำกฎหมายมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบททางสังคมที่ซับซ้อน

ตารางที่ ๓: สรุปมาตราสำคัญและบทลงโทษตาม พ.ร.บ. ธง พ.ศ. ๒๕๒๒

มาตรา	สาระสำคัญ	บทลงโทษ (ตามที่ระบุในเอกสาร)
มาตรา ๔๕	การใช้ ชก หรือแสดงธงที่มีความหมายถึงประเทศไทยหรือชาติไทย	เป็นไปตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
มาตรา ๔๙	ผู้ใดใช้ ชก หรือแสดงธงอื่นของต่างประเทศ นอกจากที่กำหนดให้ใช้	จำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
มาตรา ๕๓ (๓)	การใช้ ชก หรือแสดงธงไว้ ณ ที่หรือโดยวิธีอันไม่สมควร	ไม่ระบุบทลงโทษในเอกสาร
ประมวลกฎหมายอาญาม.๑๑๘	ผู้ใดกระทำการดูถูกเหยียดหยาม หรือทำให้เกิดความเสื่อมเสียซึ่งเกียรติภูมิของประเทศไทยหรือชาติไทย	ไม่ระบุบทลงโทษในเอกสาร

๒.๔ บทสรุปและข้อเสนอแนะ : ธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ที่มีชีวิต

การศึกษาประวัติศาสตร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธงชาติไทยแสดงให้เห็นว่าธงชาติไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ตายตัว แต่เป็นสัญลักษณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายและถูกตีความผ่านกฎหมายในแต่ละยุคสมัย วิวัฒนาการของธงชาติจากธงแดงเกลี้ยงสู่ธงไตรรงค์สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของประเทศสยาม/ไทย ทั้งในบริบทการเมืองภายในที่เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่รัฐชาติสมัยใหม่ และการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแสดงจุดยืนในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

ในทางปฏิบัติ ธงชาติยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงผู้คนในสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น การศึกษาจากกรณีศึกษาทางกฎหมายแสดงให้เห็นถึงความท้าทายในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษาเกียรติภูมิของสัญลักษณ์แห่งรัฐไปพร้อมๆ กับการคุ้มครองสิทธิในการแสดงออกของประชาชน การตีความกฎหมายที่พิจารณาถึงเจตนาของการกระทำอย่างรอบด้านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสมดุลระหว่างสองสิ่งนี้

ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านการชำระแล้ว (เช่น การอภิปรายเรื่อง “ธงช้างกลับหัว”) อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและเป็นไปตามหลักการวิชาการ นอกจากนี้ ในทางกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับธงชาติควรพิจารณาเจตนาของการกระทำอย่างรอบด้าน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการรักษาเกียรติภูมิของชาติกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ธงชาติยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับความเคารพจากทุกภาคส่วนในสังคมได้อย่างแท้จริง

บทที่ ๓

ธงชาติไทยในฐานะศูนย์กลางแห่งอัตลักษณ์ข้ามรุ่น จากเวทีเสวนา “การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนต่างวัยอย่างสร้างสรรค์”

บทนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงลึกจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งประกอบด้วยผู้เข้าร่วมจากหลากหลายรุ่น โดยมีหัวข้อหลักเกี่ยวกับมุมมอง การใช้ และความหมายในอนาคตของธงชาติไทย เวทีเสวนาดังกล่าวเป็นโครงการนำร่อง เพื่อสำรวจแนวทางการสร้างพื้นที่สื่อสารระหว่างวัยอย่างสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในประสบการณ์และมุมมองระหว่างกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มเยาวชน แต่ในขณะเดียวกันก็ค้นพบฉันทามติร่วมกันของทุกรุ่นในการต่อต้านการใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง นอกจากนี้ยังมีการถกเถียงเกี่ยวกับศักยภาพของธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์ ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะหลัก ได้แก่ การปฏิรูปกฎหมาย การกำหนดเรื่องเล่าและความหมายของสัญลักษณ์ธงชาติขึ้นใหม่เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม และการจัดตั้งเวทีเสวนาอย่างต่อเนื่องเพื่อลดช่องว่างและสร้างความเข้าใจในสังคมอย่างยั่งยืนให้ครอบคลุมประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมอื่นๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน

๓.๑ ที่มาและความสำคัญ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายจากช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงความแตกต่างด้านอายุ แต่เป็นรอยแยกทางความคิดที่เกิดจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์, การรับสื่อ, และค่านิยมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง รอยแยกนี้ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจ ทศนคติ และการมีปฏิสัมพันธ์ในหลากหลายมิติ ตั้งแต่การสนทนาในครอบครัวไปจนถึงการถกเถียงนโยบายระดับชาติ เพื่อแสวงหาแนวทางในการลดช่องว่างและเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นพลังสร้างสรรค์

เวทีเสวนาในครั้งนี้ถูกจัดขึ้นในฐานะพื้นที่จำลองที่ปลอดภัย เพื่อทดสอบและประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการสนทนากลุ่มในการเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจระหว่างบุคคลที่มีอายุและประสบการณ์ชีวิตแตกต่างกัน โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และสร้างต้นแบบของ “พื้นที่สร้างสรรค์” ที่สามารถขยายผลไปทั่วสังคมไทย

- เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ทัศนคติ ประสบการณ์ และการให้ความหมายต่อ “ธงชาติไทย” ของบุคคลต่างวัยอย่างลึกซึ้ง

- เพื่อระบุประเด็นที่เป็นจุดร่วมและจุดต่างทางความคิดระหว่างคนรุ่นต่างๆ ที่มีต่อสัญลักษณ์ของชาติ เพื่อค้นหาพื้นฐานร่วมสำหรับการสร้างความเข้าใจ
- เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัย และแนวทางการใช้สัญลักษณ์ของชาติเพื่อสร้างความสามัคคีในยุคแห่งความหลากหลาย
- เพื่อประเมินศักยภาพของเวทีเสวนาในฐานะต้นแบบ (Model) สำหรับการสร้างพื้นที่สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในประเด็นที่อ่อนไหวอื่นๆ ในสังคม

๓.๒ ประเด็นการวิจัย

ธงชาติไทยได้รับเลือกให้เป็นหัวข้อหลักในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของชาติที่มีพลังและแทรกซึมอยู่ในทุกมิติของสังคม ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การเมือง ไปจนถึงชีวิตประจำวันของคนไทย ธงชาติจึงเปรียบเสมือนเลนส์ขยายที่มีประสิทธิภาพในการสำรวจทัศนคติและค่านิยมที่แตกต่างกัน เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้เข้าร่วมทุกคนต่างมีประสบการณ์ร่วม ไม่ว่าจะเป็นความทรงจำจากการเข้าแถวเคารพธงชาติในวัยเด็ก ความรู้สึกภาคภูมิใจเมื่อเห็นธงโบกสะบัดในสนามแข่งขันกีฬาระดับโลก หรือความรู้สึกอึดอัดเมื่อเห็นธงถูกใช้ในการชุมนุมทางการเมืองที่รุนแรง ประสบการณ์เหล่านี้หล่อหลอมความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของแต่ละคนที่มีต่อธงผืนเดียวกัน

๓.๓ รูปแบบการดำเนินกิจกรรม

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการสนทนากลุ่ม (Qualitative Focus Group) ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและทัศนคติที่ซับซ้อนซึ่งไม่สามารถวัดได้ด้วยแบบสอบถามเชิงปริมาณ วิธีการนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองที่นำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยมีผู้เข้าร่วมที่ได้รับเชิญมาจากหลากหลายภาคส่วน ประกอบด้วย:

- กลุ่มเยาวชน : นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในยุคดิจิทัลและตั้งคำถามต่อโครงสร้างเดิม
- กลุ่มอาวุโส : ตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ในพื้นที่โดยรอบ ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตยาวนานและผูกพันกับเรื่องเล่าของชาติในรูปแบบดั้งเดิม

- กลุ่มนักวิชาการและผู้ประกอบวิชาชีพ : คณาจารย์ ผู้บริหารสถาบันการศึกษา แพทย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย เพื่อให้มุมมองเชิงวิชาการและวิชาชีพที่หลากหลาย
- กลุ่มข้าราชการ : ผู้บริหารระดับสูงจาก เพื่อให้ข้อมูลเชิงนโยบายและมุมมองจากภาครัฐ

กระบวนการเสวนามีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) โดยมีผู้ดำเนินรายการ กระตุ้นการสนทนาตามแก่นเรื่องที่กำหนดไว้ ๓ ประเด็นหลัก คือ (๑) วัฒนธรรมและประสบการณ์ (๒) กฎหมายและการเมือง และ (๓) ซอฟต์แวร์และการตลาด การใช้แนวทางนี้ช่วยให้การสนทนามีทิศทางที่ชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะให้ผู้เข้าร่วมได้แบ่งปันเรื่องเล่าส่วนตัวและมุมมองที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อนได้อย่างเต็มที่

๓.๔ ผลการวิจัยและการวิเคราะห์แก่นเรื่องหลัก (Thematic Analysis)

จากการสนทนา สามารถสังเคราะห์แก่นเรื่องหลักที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่คนไทยมีต่อธงชาติได้ ๓ ประการ ดังนี้

๓.๔.๑ แก่นเรื่องที่ ๑ : ความแตกต่างทางความคิดและประสบการณ์ระหว่างวัย (Generational Dichotomy)

ประเด็นที่เด่นชัดที่สุดคือความแตกต่างในประสบการณ์และมุมมองต่อธงชาติระหว่างคนรุ่นอาวุโสและคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นผลมาจากบริบททางสังคม การศึกษา และประสบการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

๓.๔.๑.๑ กลุ่มผู้อาวุโส: ความเคารพศรัทธาและจิตวิญญาณแห่งความรักชาติ

สำหรับผู้เข้าร่วมรุ่นอาวุโส ธงชาติไม่ใช่เพียงผืนผ้าสามสี แต่เป็นสัญลักษณ์ที่เปี่ยมไปด้วยความหมายอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจ ความผูกพันนี้ถูกหล่อหลอมจากประสบการณ์เชิงบวกที่ฝังลึกในความทรงจำ

- ประสบการณ์ในวัยเยาว์ : การได้รับเลือกให้เชิญธงชาติในโรงเรียน ไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ แต่เป็นเกียรติยศและความภาคภูมิใจที่สร้างตัวตน พิธีกรรมหน้าเสาธงในอดีตถูกมองว่าเป็นกิจวัตรที่สร้างระเบียบวินัยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนในโรงเรียน

- ความภาคภูมิใจในเวทีโลก : ความรู้สึกรักชาติจะถูกกระตุ้นอย่างรุนแรงเมื่อได้เห็นธงชาติไทยในต่างแดน โดยเฉพาะในพิธีมอบเหรียญรางวัลการแข่งขันกีฬาระดับโลกอย่างโอลิมปิก ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความขัดแย้งทั้งหลายเลือนหายไป เหลือเพียงความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวของคนไทยทั้งชาติ
- ธรรมเนียมปฏิบัติส่วนบุคคล : หลายครอบครัวยังคงสืบทอดธรรมเนียมการประดับธงชาติในวันสำคัญด้วยความเคารพ และมีความกังวลใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิธีการจัดการธงชาติที่ชำรุด โดยเชื่อว่าการทิ้งอย่างไม่สมเกียรติอาจเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และนำมาซึ่งสิ่งไม่ดีแก่ตนเองและครอบครัว

๓.๔.๑.๒ กลุ่มเยาวชน: การบังคับ การตั้งคำถาม และความรักชาติเชิงบริบท

ในทางตรงกันข้าม คนรุ่นใหม่มีประสบการณ์และความรู้สึกต่อธงชาติที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยความขัดแย้งในใจ:

- ประสบการณ์จากระบบการศึกษา : ปฏิสัมพันธ์แรกเริ่มกับธงชาติของคนรุ่นใหม่จำนวนมากเกิดขึ้นภายใต้บริบทของ “การบังคับ” ในโรงเรียน การถูกลงโทษด้วยการสั่งให้ร้องเพลงชาติซ้ำๆ หรือการถูกทำโทษเมื่อมาสาย ได้สร้างทัศนคติเชิงลบและความรู้สึกต่อต้าน ทำให้พิธีกรรมหน้าเสาธงกลายเป็นความทรงจำที่ไม่น่าประทับใจมากกว่าจะเป็นสิ่งที่สร้างความเคารพจากใจจริง
- การแยกแยะระหว่างความรักชาติและการกระทำ : กลุ่มเยาวชนขีดเส้นแบ่งชัดเจนว่า “ความรักชาติ” ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ผ่าน “พิธีกรรมที่ถูกบังคับ” พวกเขา มองว่าการเป็นพลเมืองที่ดี การเสียภาษี การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเพื่อให้เกิดการพัฒนา หรือการรณรงค์เพื่อสังคมที่ดีขึ้น ก็เป็นการแสดงความรักชาติในรูปแบบหนึ่ง การไม่ยืนตรงเคารพธงชาติจึงไม่ได้หมายความว่าไม่รักชาติ
- ความรักชาติเชิงบริบท (Contextual Patriotism) : ความภาคภูมิใจในธงชาติของคนรุ่นใหม่มักขึ้นอยู่กับบริบทอย่างยิ่ง พวกเขา รู้สึกภาคภูมิใจและเป็นส่วนหนึ่งของชาติเมื่อเห็นธงในการแข่งขันกีฬา หรือในเวทีที่สร้างชื่อเสียงให้ประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็รู้สึกอึดอัด ไม่สบายใจ และแปลกแยก เมื่อเห็นธงชาติเดียวกันถูกนำมาใช้เป็น

สัญลักษณ์ในการชุมนุมทางการเมืองที่ใช้ความรุนแรงหรือกีดกัน
ผู้เห็นต่าง ซึ่งทำให้ธงชาติในความรู้สึกของพวกเขามีสถานะที่ลื่นไหล
และไม่แน่นอน

ตารางที่ ๔ : ความแตกต่างทางความคิดและประสบการณ์ระหว่างวัย

	ความคิดต่าง	ความคิดร่วม
คนรุ่นเก่า	มักมองว่าการเคารพธงชาติเป็นเรื่องปกติ มีคุณค่า และสืบทอดมา	- ผู้เข้าร่วมหลายคนแสดงความเคารพ และภาคภูมิใจในธงชาติไทย โดยเฉพาะจากประสบการณ์ในวัยเด็ก
คนรุ่นใหม่	- การบังคับให้เคารพธงชาติ (เช่น การลงโทษด้วยการร้องเพลงชาติ) มักสร้างความรู้สึกต่อต้านมากกว่า ความเคารพที่แท้จริง - ต้องการให้การเคารพธงชาติเป็นเรื่อง ธรรมชาติ ไม่ใช่ถูกบังคับ - ตั้งคำถามถึงความหมายดั้งเดิมของ สีธงชาติ (เช่น สีขาวหมายถึงพระ รัตนตรัย) ว่าอาจไม่ครอบคลุมผู้ที่ไม่ได้ นับถือศาสนาพุทธ หรือผู้ที่แสดงความรัก ชาติในรูปแบบอื่น - ยืนยันว่าคนรุ่นใหม่ไม่ได้เกลียดชังชาติ เพียงแต่อาจแสดงออกความรักชาติใน รูปแบบที่แตกต่างกันไป	- การได้ชักธง หรือการเห็นธงชาติไทย ในต่างแดนและในเหตุการณ์สำคัญ ระดับโลก (เช่น โอลิมปิก) - มีการยกตัวอย่างชาวบ้านที่เก็บ รักษาธงชาติเก่าขาดรุ่งริ่งไว้ในกรอบ ทองบนฝาบ้านด้วยความเคารพและ เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษ สร้างไว้ แสดงถึงความผูกพันอย่าง ลึกซึ้ง - ความตื่นตันใจเมื่อเห็นธงชาติถูกชัก ขึ้นสู่ยอดเสาในการแข่งขันกีฬาระดับ นานาชาติ สะท้อนถึงความรู้สึกเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๔.๒ แก่นเรื่องที่ ๒ : การใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง (The Politicization of a National Symbol)

ประเด็นนี้เป็นจุดที่เกิด “ฉันทามติร่วมกันอย่างแข็งขัน” จากผู้เข้าร่วมทุกรุ่น
ว่าการนำธงชาติไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองเป็นสิ่งสร้างความเสียหายต่อคุณค่าและความ
ศักดิ์สิทธิ์ของธงชาติมากที่สุด

- สัญลักษณ์แห่งความแตกแยก : ผู้เข้าร่วมทุกวัยไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการที่
กลุ่มการเมืองนำธงชาติมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตน และ
กีดกันผู้ที่ไม่เห็นต่าง การกระทำดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่ควร

เป็นของคนไทยทุกคนมาเป็น “อาวุธ” (Weaponize) เพื่อสร้างวาทกรรม แบ่งแยกและชี้นำว่า “ถ้าคุณไม่เห็นด้วยกับเรา แสดงว่าคุณไม่รักชาติ” ซึ่งเป็นการทำลายรากฐานของความเป็นชาติที่ควรจะครอบคลุมทุกคน

- เครื่องมือสร้างความชอบธรรม : กลุ่มการเมืองต่างๆ มักใช้ธงชาติเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวของตนเอง โดยอ้างว่าสิ่งที่ทำนั้น “เพื่อชาติ” กรณีศึกษาที่ถูกยกขึ้นมาบ่อยครั้งคือความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างใช้ธงชาติเป็นสัญลักษณ์หลักในการชุมนุม ทำให้ภาพของธงชาติที่ควรจะหลอมรวมคนในชาติกลับกลายเป็นภาพแทนของความขัดแย้งและความแตกแยกอย่างรุนแรงเสียเอง

ตารางที่ ๕ : การใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง

	ความคิดต่าง	ความคิดร่วม
คนรุ่นเก่า	-	การนำธงชาติมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง : ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการใช้ธงชาติเพื่อแบ่งแยกผู้คน สร้างความขัดแย้ง หรืออ้างความชอบธรรมในการดำเนินการทางการเมือง เพราะมองว่าเป็นการบิดเบือนความหมายของธงชาติและไม่สะท้อนความรักชาติที่แท้จริงของทุกคน
คนรุ่นใหม่	-	

๓.๔.๓ แก่นเรื่องที่ ๓ : ธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์ : แนวคิดที่ยังเป็นที่ถกเถียง (A Contested Concept)

ศักยภาพของธงชาติในการนำไปใช้เป็นซอฟต์แวร์เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นอีกหัวข้อที่ได้รับการอภิปรายอย่างกว้างขวาง และเกิดเป็นสองมุมมองหลักที่แตกต่างกันอย่างน่าสนใจ

๓.๔.๓.๑ ข้อเสนอเพื่อการพาณิชย์ ความทันสมัย และการเข้าถึง

มุมมองนี้สนับสนุนให้นำธงชาติออกจาก “หิ้ง” ของความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงและจับต้องได้ง่ายขึ้นในชีวิตประจำวัน ดังเช่นในหลายประเทศตะวันตก:

- การประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์: นำลวดลายไตรรงค์ไปใช้ในการออกแบบสินค้าเชิงพาณิชย์ เช่น เสื้อผ้าแฟชั่น รองเท้า หรือของใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อทำให้ธงชาติกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ป๊อปที่คนรุ่นใหม่รู้สึกเชื่อมโยงได้

- การสร้างแบรนด์ประเทศ: ได้รับแรงบันดาลใจจากการใช้ธงชาติของสหรัฐอเมริกาหรือสหราชอาณาจักร ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมสมัยนิยมที่น่าดึงดูดและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มหาศาล
- การผ่อนปรนกฎหมาย: จำเป็นต้องมีการทบทวนและผ่อนปรนข้อกำหนดที่เข้มงวดและคลุมเครือ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการใช้ธงชาติในเชิงพาณิชย์อย่างสร้างสรรค์

๓.๔.๓.๒ ข้อโต้แย้ง : ความสำคัญของ “ชาติเชื้อไทย” และแก่นแท้ของวัฒนธรรม

ในทางกลับกัน อีกมุมมองหนึ่งเสนอว่าพลังของซอฟต์แวร์ที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่ตัวสัญลักษณ์เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่แก่นแท้ของวัฒนธรรมและ “คน” ที่อยู่เบื้องหลังสัญลักษณ์นั้น:

- ซอฟต์แวร์ที่แท้จริงคือ “คนไทย” : ผู้เข้าร่วมหลายท่านเชื่อว่าซอฟต์แวร์ที่แข็งแกร่งที่สุดของไทยคือ “ชาติเชื้อไทย” ซึ่งหมายถึงน้ำใจไมตรี รอยยิ้มสยาม อาหารที่เลิศรส และประสบการณ์เชิงบวกที่ชาวต่างชาติได้รับจากการปฏิสัมพันธ์กับคนไทยโดยตรง
- ธงชาติเป็นผลพลอยได้ : ธงชาติจะมีพลังและเป็นที่ต้องการก็ต่อเมื่อผู้บริโภคชาวต่างชาติมีความรู้สึกผูกพันและชื่นชอบใน “ความเป็นไทย” อยู่ก่อนแล้ว ประสบการณ์ที่ดีจะทำให้พวกเขามองธงชาติและนึกถึงความทรงจำอันดีงาม การนำธงไปติดบนสินค้าโดยปราศจากคุณภาพหรือเรื่องราวทางวัฒนธรรมรองรับจึงอาจไม่ได้ผล
- จุดเน้นที่แก่นแท้ : แทนที่จะมุ่งเน้นที่การโปรโมตสัญลักษณ์เพียงอย่างเดียว ควรให้ความสำคัญกับการลงทุนส่งเสริมและรักษาแก่นแท้ของวัฒนธรรมไทยให้แข็งแกร่งและมีคุณภาพ เมื่อรากฐานแข็งแรงแล้ว สัญลักษณ์อย่างธงชาติก็จะทรงพลังตามไปด้วยเอง

ตารางที่ ๖ : ธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์

	ความคิดต่าง	ความคิดร่วม
คนรุ่นเก่า	มองว่าธงชาติเป็นสัญลักษณ์ของความเสียสละ ความภาคภูมิใจ และประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่กล้านำไปประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์	- คุณภาพสินค้าและความ เป็นไทยเป็น Soft Power ที่สำคัญ โดยอย่างเช่นใน กรณี เกาหลีใต้มี K-Pop
คนรุ่นใหม่	- ควรเปลี่ยน “เรื่องเล่า” ของธงชาติใหม่ ให้สื่อถึงความ เท่าเทียมและความเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อให้คนรุ่น หลังสามารถนำธงชาติไปประยุกต์ใช้ในผลิตภัณฑ์หรือ ตราสัญลักษณ์ได้ง่ายขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นสิ่งต้องห้าม หรือศักดิ์สิทธิ์เกินไป - ธงชาติควรถูกยอมรับว่าเป็น Soft Power อย่างหนึ่ง ไม่ใช่เพียงสิ่งเทิดทูน หรือสัญลักษณ์ของการเสียสละ เพียงอย่างเดียว	เป็น Soft Power ที่ แข็งแกร่งกว่าการเน้นธง ชาติ - ควรส่งเสริมให้ Soft Power มาจาก “ชาติเชื้อ ไทย” มากกว่าเพียงแค่ “ธงชาติไทย” ในบาง บริบท

๓.๕ บทสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการดำเนินการ

จากการอภิปราย ผู้เข้าร่วมได้นำเสนอข้อเสนอที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถจัดกลุ่ม
ได้เป็น ๒ ด้านหลัก ดังนี้

๓.๕.๑ ข้อเสนอแนะด้านกฎหมายและข้อบังคับ

- ห้ามใช้ธงชาติเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง : ออกกฎหมายหรือข้อบังคับที่
ระบุอย่างชัดเจนเพื่อ “ห้ามการนำธงชาติไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง
ความแตกแยกทางการเมือง” เพื่อรักษาสถานะของธงชาติในฐานะสมบัติ
ร่วมกันของคนไทยทุกคน
- เพิ่มพูนความรู้สาธารณะเกี่ยวกับกฎหมายธง : จัดทำโครงการรณรงค์เพื่อให้
ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ ในรูปแบบที่
เข้าใจง่าย ควบคู่ไปกับการสอนเรื่องความเคารพธงชาติ เพื่อให้พลเมือง
ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

- ทบทวนและปรับปรุงกฎระเบียบให้ทันสมัย : ทบทวนและอาจแก้ไขพระราชบัญญัติเพื่อให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับยุคปัจจุบันมากขึ้น โดยอาจกำหนดข้อยกเว้นที่ชัดเจนสำหรับการใช้งานเชิงศิลปะและพาณิชย์ เพื่อปลดล็อกศักยภาพทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๓.๕.๒ ข้อเสนอแนะด้านวัฒนธรรมและสังคม

- บอกเล่าความหมายของสัญลักษณ์ธงชาติใหม่ (Re-narration of Symbolism) : ข้อเสนอแนะที่สำคัญที่สุดคือการ “ตีความความหมายของสีบนธงชาติใหม่อย่างเป็นทางการ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แดงสีขาว ซึ่งตามธรรมเนียมหมายถึงพระพุทธศาสนา ควรถูกนิยามใหม่ให้หมายถึงคุณค่าสากล เช่น “ความซื่อสัตย์สุจริตและคุณธรรม” เพื่อให้ธงชาติเป็นสัญลักษณ์ที่พลเมืองไทยทุกคน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดหรือมีความเชื่อแบบใด สามารถรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งและยึดถือร่วมกันได้
- ส่งเสริมความรักชาติโดยสมัครใจ : สถาบันการศึกษาควรปรับเปลี่ยนจากการใช้พิธีกรรมที่บังคับ ไปสู่การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความหมายของธงชาติในหลากหลายแง่มุม เพื่อให้การเคารพธงชาติเป็นการแสดงออกถึงความภาคภูมิใจโดยสมัครใจ และเกิดจากความเข้าใจอย่างแท้จริง
- จัดตั้งเวทีเสวนาอย่างเป็นระบบ : สร้างและสนับสนุนเวทีสำหรับการแบ่งปัน “เรื่องเล่า” ส่วนตัวระหว่างคนต่างวัยให้มากขึ้นในระดับชาติ เพราะการรับฟังประสบการณ์ตรงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำลายกำแพงอคติ และสร้างความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ระหว่างกัน

๓.๖ บทสรุปและอภิปรายผล

เวทีเสวนาได้ฉายภาพให้เห็นว่าธงชาติไทยมิได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่หยุดนิ่ง แต่เป็นพื้นที่ของการต่อรองความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ประเด็นสำคัญที่ค้นพบคือ “ฉันทามติในความขัดแย้ง” กล่าวคือ แม้จะมีความแตกต่างทางความคิดระหว่างวัยอย่างชัดเจน แต่ทุกกลุ่มกลับมีจุดยืนร่วมกันอย่างน่าสนใจในการ คัดค้านการใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า ลึกกลงไปแล้ว คนไทยทุกรุ่นต่างปรารถนาที่จะเห็นธงชาติเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีที่แท้จริง ไม่ใช่สัญลักษณ์ของความแตกแยก

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการเสวนาล้วนมีเป้าหมายร่วมกันคือการทำให้องค์กรไทยเป็นสัญลักษณ์ที่ “ครอบคลุม” (Inclusive) และ “เชื่อมโยง” (Relevant) กับคนไทยทุกคนในศตวรรษที่ ๒๑ ความสำเร็จของเวทีนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” (Safe Space) สำหรับการสนทนาในประเด็นที่อ่อนไหว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเยียวยาความสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชาติ

ตารางที่ ๗ : สรุปข้อค้นพบและข้อเสนอแนะทางนโยบาย

ประเด็น	ข้อค้นพบ	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
ความแตกต่างระหว่างวัย	คนรุ่นใหม่ต่อต้านพิธีกรรมที่ถูกบังคับ	ส่งเสริมพื้นที่สื่อสารที่เปิดโอกาสให้แสดงความรักชาติในรูปแบบหลากหลาย
การใช้ธงทางการเมือง	การผูกขาดความหมายชาติสร้างความแตกแยก	พิจารณาออกกฎหมายห้ามใช้ธงชาติสร้างความขัดแย้ง และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ พ.ร.บ. ธง
Soft Power	ศักยภาพในการใช้ธงเชิงสร้างสรรค์ แต่ยังมีข้อถกเถียง	สนับสนุนการใช้ธงชาติในสินค้าสร้างสรรค์ ควบคู่กับการเน้น Soft Power จากวัฒนธรรมไทย
การตีความสัญลักษณ์	ความหมายสับสนอาจไม่ครอบคลุมทุกศาสนา/วัย	ปรับตีความใหม่ เช่น สีขาว = ความซื่อสัตย์สุจริต/คุณธรรม

๓.๗ ข้อเสนอแนะสำหรับอนาคต

- ขยายผลรูปแบบเวทีเสวนา : ภาครัฐและภาคประชาสังคมควรนำรูปแบบการสนทนากลุ่มข้ามวัยนี้ไปปรับใช้ในวงกว้างกับประเด็นอื่นๆ เช่น สิ่งแวดล้อม การศึกษา หรือการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างวัฒนธรรมการรับฟังในสังคม
- วิจัยเชิงปริมาณ : ควรมีการทำวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในระดับประเทศ เพื่อวัดทัศนคติต่อธงชาติและประเด็นที่เกี่ยวข้องในภาพรวม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถอ้างอิงในระดับประชากรได้
- พัฒนาสื่อเพื่อการเรียนรู้ : นำเรื่องเล่าและมุมมองที่หลากหลายจากการเสวนา ไปพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับเยาวชน เช่น หนังสือ, Infographic, หรือ Podcast เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการเคารพในความแตกต่างทางความคิด

- ทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง : นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงวัฒนธรรม, และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เพื่อผลักดันให้เกิดการหารือและพิจารณาการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม
- ทำயที่สุดแล้ว การเปิดใจรับฟัง “เรื่องเล่า” ของกันและกัน คือกุญแจที่ทรงพลังที่สุดในการสร้างอนาคตที่คนทุกรุ่นสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและสร้างสรรค์บนผืนแผ่นดินไทย

ตารางที่ ๘ : ตัวอย่างความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อธงชาติและประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ลำดับที่	ความเห็น
๑	ธงชาติเปรียบเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ไม่เคยคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อธงชาติ
๒	ไม่เคยกังขา และในวัยเด็กเองก็มีความคิดอยากเป็นคนเชิญธงบ้าง เมื่อมาเห็นคลิปวิดีโอที่มีเด็กเชิญธงชาติก็ทำให้นึกถึงสมัยเด็ก เคยทำเสาธงและชักธงชาติเองที่บ้าน ในช่วงเทศกาลสำคัญทั้งของชาติและศาสนา ก็จะประดับธงชาติคู่กับธงธรรมจักรหรือธงตราสัญลักษณ์มาตลอด แม้ธงชาติจะซีดเก่าแค่ไหน ก็จะไม่นำไปทิ้ง ส่วนหนึ่งเพราะกลัวบาปด้วย
๓	ธงชาติทำให้เกิดความรู้สึกเทาๆ คือให้ความรู้สึกทั้งในด้านดีและไม่ดี ที่บ้านเองก็ประดับธงชาติในช่วงวันสำคัญเช่นกัน เมื่อแหงนมองไปก็ยังคงภูมิใจเสมอ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง มีการใช้ธงชาติอย่างเกลื่อนกลาด ก็ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ เพราะไม่แน่ใจว่าธงชาติที่เราใช้กับธงชาติที่เขาใช้เป็นธงผืนเดียวกันหรือไม่
๔	เป็นคนอาศัยอยู่ในกรมทหาร ทุกเช้าเย็นก็จะเห็นทหารมาเชิญธงชาติ มีการเป่าแตรเคารพตามธรรมเนียมทหาร ทั้งนี้ เมื่อเหตุการณ์ไทยชนะคดีเขาพระวิหารในปี ค.ศ. ๒๕๐๕ ก็มีการเดินขบวน มีการแจกธงชาติให้เด็กๆ เดินกันตามท้องตลาด เมื่อโตขึ้นในวันทำงาน เวลาไปตามศูนย์การค้าที่มีการประดับธง ก็พยายามมองหาธงชาติไทย มองหาร้านอาหารไทย และสินค้าไทยด้วยความภาคภูมิใจ
๕	ตอนเด็กก็มีคำถามว่าตั้งธงไปทำไม แล้วก็เก็บความสงสัยนั้นไว้จนได้เป็นนักเรียนทหาร จึงได้เข้าใจอย่างจริงจังในการเคารพธงชาติ ภายหลังได้ทำงานในสถาบันการศึกษาด้านการบิน ซึ่งได้รับการรับรองมาตรฐานระดับสากล เวลาที่เห็นตัวแทนประเทศไทยขึ้นพูด ก็มักจะพบธงชาติไทยเคียงข้างอยู่เสมอด้วยความภูมิใจ
๖	เริ่มจากสมัยมัธยม มองว่าเราจะเคารพธงชาติกันไปเพื่ออะไร หากมองในมุมบวกแล้วนี้เปรียบเสมือนนาฬิกาคอยบอกเวลา แต่หากมองในมุมลบ ก็เหมือนเป็นเครื่องมือใน

ลำดับที่	ความเห็น
	การลงโทษ เพราะสมัยเรียนเมื่อมาโรงเรียนหลังเวลาเคารพธงชาติก็จะโดนลงโทษอย่าง การตัดคะแนนจิตพิสัย จนได้มีโอกาสไปเรียนแลกเปลี่ยนที่ประเทศเกาหลีใต้ เพื่อนๆ ชาวต่างชาติเขามีความชื่นชอบในสินค้าไทย เขาเห็นแล้วนึกถึงตอนไปประเทศไทย นึกถึงน้ำใจของคนไทยที่ปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเป็นมิตรและอบอุ่น
๗	ธงชาติเป็นสัญลักษณ์ของเราทุกคน เราเห็นว่าบางครั้งมีการใช้ธงชาติที่ผิดวัตถุประสงค์ เอาธงชาติมาเป็นข้ออ้าง มองว่าคนที่แค่มียืนเคารพธงชาติก็เป็นพวกขงชาติเสียแล้ว ทั้ง ที่การแสดงความรักต่อชาติมันควรมาจากจิตสำนึกของทุกคน มิใช่แค่ทางวัตถุ ยิ่งเราได้ ทำงานกับชาวต่างชาติ เรายังมีความรักประเทศเรามากขึ้น ไม่อยากเห็นธงชาติในความ ชัดแย้ง อยากให้ผู้ใหญ่เปิดใจ มิใช่ทำให้เด็กมีมุมมองที่แย่ เพราะไม่มีใครทำให้ธงไทย เสื่อมเสียได้นอกจากคนไทยด้วยกันเอง
๘	ขอชวนตั้งข้อสังเกตกับสีชาวนธงชาติที่หากสื่อความหมายตามบทพระราชนิพนธ์ของ รัชกาลที่ ๖ จะหมายถึงพระรัตนตรัย และสีแดงที่หมายถึงผู้พร้อมสละเลือด แล้วสำหรับ คนที่ไม่พร้อมจะเสียเลือด (ไปสู้รบ) เรายังถูกมองว่าเป็นคนชาติเชื้อเดียวกันหรือไม่ เห็นด้วยกับบริบททางกฎหมายที่ควรห้ามไม่ให้ใช้ธงเป็นเครื่องมือทางการเมือง
๙	“ธงชาติไทยไม่ใช่เพียงผืนผ้า เอาสีมาทำให้เป็นสามสี...” เราเคยโดนเจ้าหน้าที่ราชการ ดุว่าถ้าไม่ใช่แปดโมงเช้ากับหกโมงเย็น เราไม่ควรชักธงชาติเล่น โตขึ้นมาหน่อยได้เห็น การปราศรัยทางโทรทัศน์ มีการถามข้าราชการท่านหนึ่งว่าคุณอยู่ข้างไหน เขาก็ตอบว่า “อยู่ข้างประเทศไทย” ผู้ชุมนุมต่างก็โห่ร้องด้วยความดีใจ จากความขัดแย้งช่วงสงคราม เสือสีไปสู่ความขัดแย้งชายแดน ก็พบการใช้วาทกรรมอ้างว่าตนรักชาติจนสับสน
๑๐	แม้ตอนบวชเองก็ไม่ได้เคารพธงชาติด้วยความเป็นสามเณร (หัวเราะ) ในมุมมองของผม เห็นว่าธงชาติสื่อถึงความเป็นพวกเดียวกัน เช่น การเห็นธงชาติคู่กับธงธรรมจักรตาม วัดไทยในต่างแดน หรือการเห็นธงชาติในงานกีฬาโอลิมปิก ก็สังเกตว่าเรามีแต่ชูธงเหนือ ศิระะหรือไม่ก็ผูกไว้ที่คอ ซึ่งก็สื่อถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน
๑๑	ต่อยอดจากความเห็นก่อนหน้านี้ เพราะในการรับรู้ที่แตกต่างกัน ทั้งในมุมมองเสรีนิยม และอนุรักษนิยม เราจึงควรสอนให้เด็กแยกแยะและเข้าใจให้ดีเป็นประเด็นแรก ประเด็น ต่อมาคือ ทำอย่างไรให้ธงชาติไทยสื่อได้ถึงความหลากหลายของผู้คนให้รวมเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน และท้ายที่สุดคือการสื่อสารที่ควรถูกต้องชัดเจน เพราะเมืองไทยเราเป็น สังคมดราม่า

ลำดับที่	ความเห็น
๑๒	เราควรทำให้ธงชาติไทยและความเป็นไทยมาเป็นแบรนด์ดิ้ง (Branding) นั้นถือว่าดี แต่ กระนั้นเราก็ควรพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อเพิ่มความน่าสนใจด้วย ส่วนมากเขา อุดหนุนสินค้าไทยเพราะเมื่อนึกถึงเมืองไทยก็นึกถึงมิตรภาพและความเป็นเจ้าบ้านที่ดี แม้เราอาจไม่ได้ทำให้ธงชาติเราดูทันสมัยเท่าต่างประเทศ และสุดท้ายนี้ ธงชาติไทยควร เป็นสิ่งที่จับต้องได้มากขึ้น และลดความศักดิ์สิทธิ์ (แบบผิดๆ) ให้น้อยลง

บทที่ ๔

จากบทสนทนาสู่นโยบายและพื้นที่การมีส่วนร่วม

ความขัดแย้งทางการเมืองในทศวรรษล่าสุดได้ยกระดับการใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมืองไปอีกขั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. ซึ่งได้ดึงธงไตรรงค์มาเป็นสัญลักษณ์สำคัญของ “มวลมหาประชาชน” อย่างเป็นระบบ ธงชาติได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) ปรากฏอยู่บนผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด ตั้งแต่เสื้อยืด สายรัดข้อมือ ไปจนถึง ผ้าคาดศีรษะ กลายเป็น “สินค้าแฟชั่น” และเครื่องหมายแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่ม การบริโภคสินค้าเหล่านี้ได้หลอมรวมการแสดงออกซึ่งความรักชาติเข้ากับการเป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายการเมืองอย่างแยกไม่ออก

วาทกรรมของกลุ่มผู้ชุมนุมได้ตีกรอบการต่อสู้ว่าเป็นสงครามระหว่าง “คนดี” ที่รักชาติ ภายใต้ธงไตรรงค์ กับรัฐบาลที่ “ทุจริตและขายชาติ” ซึ่งเป็นการกีดกันคู่ขัดแย้งทางการเมืองออกไปจากความเป็นชาติที่ธงไตรรงค์เป็นตัวแทน ในทางกลับกัน สำหรับกลุ่มคนเสื้อแดงในเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี พ.ศ. ๒๕๕๓ การถือธงชาติมิได้เป็นหลักประกันความปลอดภัยแต่อย่างใด ดังปรากฏกรณีผู้ชุมนุมที่ถูกยิงเสียชีวิตขณะถือธงชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของธงนั้นถูกท้าทายและขึ้นอยู่กับบริบททางการเมืองอย่างยิ่ง

ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า “ความศักดิ์สิทธิ์” ของธงชาติไม่ใช่คุณสมบัติที่ติดตัวมากับผืนผ้า แต่เป็นสิ่งที่ถูกมอบให้หรือเพิกถอนโดยขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ทางการเมืองของผู้ถือและมุมมองของผู้สังเกตการณ์ เส้นเรื่องที่ลากจากปี ๒๕๑๖ ที่ธงทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกัน มาสู่ปี ๒๕๑๙ ที่ธงกลายเป็นอาวุธ และมาถึงยุคปัจจุบันที่ธงกลายเป็นเครื่องแบบของฝ่ายการเมืองและเกราะที่ล้มเหลว สะท้อนถึงการเสื่อมถอยของพลังในการสร้างเอกภาพของธงชาติอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้อธิบายถึงความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยและฉันทามติร่วมกันของคนต่างวัยที่คัดค้านการใช้ธงชาติเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพราะพวกเขาล้วนมีประสบการณ์ร่วมที่ได้เห็นธงถูกใช้เพื่อสร้างความแตกแยกมากกว่าความสามัคคี

ยิ่งไปกว่านั้น การแปรสภาพธงชาติให้กลายเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคโดยกลุ่ม กปปส. ถือเป็นรูปแบบการช่วงชิงทางการเมืองที่ทรงพลังและแยบยล การทำให้ธงกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สวมใส่ได้และซื้อขายได้ เป็นการ “แปรรูป” สัญลักษณ์สาธารณะให้กลายเป็นของเอกชน การกระทำนี้ฝังอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองเข้าไปในชีวิตประจำวันของผู้คน ทำให้การเมืองกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนที่แสดงออกตลอดเวลา และทำให้เป็นเรื่องยากยิ่งขึ้นที่สัญลักษณ์นั้นจะกลับคืนสู่สถานะที่เป็นกลางและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในสังคมได้อีกครั้งหลังความขัดแย้งสิ้นสุดลง

๔.๑ ถอดรหัสมุมมองข้ามรุ่น

สำหรับคนรุ่นก่อนจำนวนมาก ซึ่งเติบโตมาภายใต้การปลูกฝังลัทธิชาตินิยมโดยรัฐ ธงชาติคือสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้ เป็นตัวแทนของสถาบันหลักของชาติ และ เป็นสิ่งที่เรียกร้องความเคารพอย่างสูงสุด ความหมายของธงนั้นตายตัวและผูกพันอยู่กับการเสียสละของ บรรพบุรุษเพื่อรักษาไว้ซึ่งแผ่นดิน และความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Y และ Gen Z ซึ่งเป็น “ชาวดิจิทัล” (Digital Natives) มักมอง ความรักชาติผ่านเลนส์ที่แตกต่างออกไป “ความรักชาติ” ของพวกเขามักผูกโยงอยู่กับความปรารถนา ที่จะเห็นสังคมที่มีความยุติธรรม ความเท่าเทียม การปฏิรูปโครงสร้าง และรัฐบาลที่รับผิดชอบต่อ ประชาชน พวกเขามีแนวโน้มที่จะตั้งคำถามต่อเรื่องเล่ากระแสหลัก และไม่ยึดติดกับอำนาจหรือ สัญลักษณ์เพียงเพราะมันดำรงอยู่ชาตินิยมของคนรุ่นใหม่จึงมักเป็น “ชาตินิยมเชิงวัฒนธรรม” หรือ ชาตินิยมที่ยึดโยงกับหลักการสากล มากกว่าชาตินิยมที่รัฐเป็นศูนย์กลาง สำหรับพวกเขา คุณค่าของ ธงชาติจะถูกวัดจากระดับที่ชาติซึ่งธงนั้นเป็นตัวแทน สามารถทำตามหลักการที่พวกเขายึดถือได้มาก น้อยเพียงใด

แม้ว่าจะมีโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน แต่ผลการเสวนาได้ค้นพบจุดร่วมที่สำคัญอย่างยิ่ง นั่นคือ ทั้งสองกลุ่มต่างเห็นพ้องต้องกันว่าธงชาติไม่ควรถูกใช้เป็นอาวุธทางการเมือง คนรุ่นก่อนมองว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการลบหลู่สัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่คนรุ่นใหม่มองว่ามันคือเครื่องมือ ของการกีดกันทางการเมือง ซึ่งขัดแย้งกับวิสัยทัศน์เรื่องชาติที่ครอบคลุมทุกคนของพวกเขา “ฉันทามติในความขัดแย้ง” นี้ คือประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การเสวนา เพราะแม้ว่า เหตุผล ของ การคัดค้านจะแตกต่างกัน แต่ ข้อสรุป ที่เหมือนกันนั้นสามารถใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้าใจใหม่ ร่วมกันได้

การวิเคราะห์ที่ผิวเผินอาจมองว่าความขัดแย้งนี้คือการปะทะกันระหว่าง “คนรักชาติ” (รุ่นก่อน) กับ “คนไม่รักชาติ” (รุ่นใหม่) แต่ข้อมูลกลับชี้ไปยังความเป็นจริงที่ซับซ้อนกว่านั้น ทั้งสอง กลุ่มต่างแสดงออกถึงความรักชาติในรูปแบบของตนเอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแท้จริงแล้วคือการ ปะทะกันของ นิยาม คำว่า “ชาติ” และ “ความรักชาติ” ที่แตกต่างกันโดยพื้นฐาน สำหรับฝ่ายหนึ่ง ความรักชาติคือการธำรงรักษาระเบียบทางประวัติศาสตร์และสถาบัน สำหรับอีกฝ่ายหนึ่ง มันคือการ มุ่งมั่นไปสู่อุดมคติแห่งอนาคตที่ตั้งอยู่บนหลักการสากล การทำความเข้าใจว่านี่คือความขัดแย้งทาง นิยาม ไม่ใช่ความขัดแย้งทางศีลธรรม คือกุญแจสำคัญในการสร้างบทสนทนาที่สร้างสรรค์ มันเปลี่ยน โจทย์ของสังคมจากคำถามที่ว่า “ใครเป็นคนไทยที่ดีกว่ากัน” ไปสู่คำถามที่ว่า “การเป็นคนไทยใน ศตวรรษที่ ๒๑ หมายความว่าอย่างไร”

การกลับมาทบทวนความหมายอย่างเป็นทางการของธงไตรรงค์ คือ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” พบว่าแม่สัญลักษณ์นี้จะเคยมีพลังอย่างสูงในการหลอมรวมอัตลักษณ์ของชาติ ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ แต่ในสังคมศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งมีความหลากหลายทางความเชื่อ ชาติพันธุ์ และอุดมการณ์ทางการเมืองมากขึ้น สัญลักษณ์ดังกล่าวอาจถูกมองว่ามีลักษณะกีดกันคนบางกลุ่มออกไป นี่คือหัวใจของการวิเคราะห์ในส่วนนี้ ซึ่งตอบโจทย์ข้อเสนอสำคัญจากเวทีเสวนาโดยตรง การตีความ แถบสีขาวโดยทั่วไปว่าหมายถึง “ศาสนา” มักถูกเข้าใจโดยปริยายว่าหมายถึง “พระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในประเทศ การตีความเช่นนี้อาจทำให้พลเมืองที่นับถือศาสนาอื่น (เช่น คริสต์ อิสลาม) หรือผู้ที่ไม่มีศาสนา รู้สึกว่าตนเองถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบ

รายงานฉบับนี้เสนอว่า การตีความที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับรากฐานทางประวัติศาสตร์มากขึ้นนั้นเป็นไปได้ เมื่อพิจารณาจากพระราชนิพนธ์และปรัชญาทางพุทธศาสนา “สีขาว” สามารถขยายความหมายให้ครอบคลุมถึง “ความบริสุทธิ์” (ปาริสุทธิ), “พระธรรม” (สัจธรรมหรือคุณธรรมอันเป็นสากล), ความยุติธรรม และหลักนิติธรรมได้ การตีความใหม่นี้ไม่ได้ ลบล้างความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับพุทธศาสนา แต่เป็นการยกระดับความหมายไปสู่หลักการ สากลที่พลเมืองทุกคน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดหรือไม่ ก็สามารถยึดถือร่วมกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ค่านิยมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่โอบรับความหลากหลาย

ข้อเสนอในการตีความแถบสีขาวใหม่อาจเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและง่ายต่อการ ถูกโจมตีว่าเป็นการทำลายประเพณี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่าง ไกล่ชิด จะพบความจริงที่ลึกซึ้งกว่านั้น พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงบรรยายความหมายของ สีขาวไว้ว่า “ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ หมายถึงไตรรัตน์ แลธรรมะคัมภีร์ไทย” คำว่า “ธรรมะ” นั้นมี ความหมายทางปรัชญาที่กว้างและเป็นสากลกว่าคำว่า “ศาสนา” ที่เป็นสถาบัน ดังนั้น ข้อเสนอจาก เวทีเสวนาจึงไม่ใช่การสร้างความหมายใหม่ขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นการเรียกร้องให้ “ฟื้นฟู” และ “เน้นย้ำ” ความหมายที่ลึกซึ้งและครอบคลุมกว่า ซึ่งมีอยู่แล้วตั้งแต่ต้น การนำเสนอข้อเสนอแนะเชิง นโยบายในลักษณะนี้ (ในฐานะการฟื้นฟูความลุ่มลึก ไม่ใช่การปฏิเสธอดีต) จะทำให้ข้อเสนอนี้เป็นที่ ยอมรับทางการเมืองและหนักแน่นทางปัญญามากยิ่งขึ้น

๔.๒ บทบาทของ “พื้นที่ปลอดภัย” ในการการเสวนาข้ามรุ่น สมานฉันท์แห่งชาติ

“พื้นที่ปลอดภัย” ในบริบทของการพูดคุยประเด็นอ่อนไหวของชาติไทย ไม่ได้หมายถึง สถานที่สำหรับความเห็นพ้องที่สะดวกสบาย แต่คือสภาวะแวดล้อมที่ถูกจัดวางขึ้นเพื่อให้เกิดการ ถกเถียงในเรื่องที่ไม่สบายใจได้อย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน คุณลักษณะสำคัญของพื้นที่เช่นนี้ ประกอบด้วย การฟังอย่างตั้งใจ (Active Listening), การละเว้นการตัดสิน, การมีความมุ่งมั่นร่วมกัน

ที่จะทำความเข้าใจ และการมีกระบวนการที่สามารถทำให้ทุกเสียง โดยเฉพาะเสียงของกลุ่มคนชายขอบ ได้รับการรับฟัง

ความสำเร็จของเวทีเสวนาครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาที่สำคัญที่สุด ความสำเร็จในการนำคนต่างวัยมาพูดคุยกันในเรื่องที่มีอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งเช่นธงชาติ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าบทสนทนาเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นไปได้ แต่ยังมีประสิทธิผลอย่างสูง เวทีเสวนาสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจค้นพบได้จากการทำโพลสำรวจหรือการไต่สวนที่ผ่านสื่อเพียงอย่างเดียว

บทวิเคราะห์ชี้ว่า การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในลักษณะนี้อย่างเป็นระบบและแพร่หลายคือองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการสร้างความสมานฉันท์และหลักนิติธรรมในชาติ เวทีในลักษณะนี้สามารถปรับเปลี่ยนไปใช้กับประเด็นความขัดแย้งอื่นๆ ได้ ตั้งแต่ข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นไปจนถึงการถกเถียงเรื่องรัฐธรรมนูญในระดับชาติ พื้นที่เหล่านี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูความไว้วางใจทางสังคมและบ่มเพาะวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) เรามักมองว่าการเสวนาเป็นเครื่องมือเพื่อการสมานฉันท์หรือการบำบัด แต่ผลลัพธ์จากเวทีเสวนาครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงอีกหน้าที่หนึ่งที่สำคัญ นั่นคือ การแลกเปลี่ยนความเห็นและการเรียนรู้ระหว่างกันเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการสร้าง “ข้อมูลทางสังคมเชิงคุณภาพ” ที่ลึกซึ้ง การสำรวจเชิงปริมาณอาจบอกเราได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่ “เคารพธงชาติ” แต่ไม่สามารถบอกได้ถึงเหตุผลที่ซับซ้อนและขัดแย้งกันภายใน และไม่สามารถค้นพบฉันทามติที่ซ่อนเร้นอยู่ได้ ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิด “พื้นที่ปลอดภัย” จึงไม่ใช่แค่การเปิดพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ความเห็นต่างเท่านั้น แต่ยัง เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถเข้าใจพลวัตทางสังคมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังความขัดแย้ง ซึ่งจะนำไปสู่การออกมาตรการที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความสำเร็จของเวทีเสวนาครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาที่พิสูจน์ว่าบทสนทนาเช่นนี้มีประสิทธิผลอย่างสูง และสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ซึ่งไม่อาจค้นพบได้จากการทำโพลสำรวจเพียงอย่างเดียว การส่งเสริมให้เกิด “พื้นที่ปลอดภัย” ทั้งเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สำคัญในการ สร้างข้อมูลทางสังคมเชิงคุณภาพ (Qualitative Social Data) ที่ลึกซึ้ง การสำรวจอาจบอกได้ว่าคนส่วนใหญ่คิด “อะไร” แต่พื้นที่ปลอดภัยจะบอกได้ว่า “ทำไม” พวกเขาถึงคิดเช่นนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การออกมาตรการที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๔.๓ แผนปฏิบัติการ: จาก Co-creation Space สู่กิจกรรมสร้างสรรค์

การจัดกิจกรรมหลัก (Main Event/ Activities) ในอนาคตที่อาจสามารถส่งเสริมการสร้างพื้นที่ปลอดภัย สำหรับการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัยได้จากกิจกรรมในรูปแบบของเทศกาลที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย ภายใต้แนวคิดการเรียนรู้ข้ามวัยผ่านศิลปะและวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งถูกพัฒนามาจากกระบวนการ Co-creation Space เพื่อให้มั่นใจว่าตอบโจทย์ความต้องการและรูปแบบที่กลุ่มเป้าหมายต้องการอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น

- เทศกาลศิลปะและดนตรี ‘Just ดีส์’ โดย แนวคิดหลัก: มาจากคำว่า Justice ที่สะท้อนถึง ความยุติธรรม ความเท่าเทียม และการมีส่วนร่วม ของคนทุกช่วงวัย เทศกาลนี้จะประกอบด้วยกิจกรรมย่อย (อาจปรับเปลี่ยนตามผลจาก Co-creation Space) ดังนี้
- เวทีการแสดงดนตรีข้ามวัย การผสมผสานระหว่างดนตรีพื้นบ้านของผู้สูงวัย กับดนตรีร่วมสมัยของเยาวชน อาจมีการแต่งเพลงร่วมกันที่สะท้อนมุมมองของคนต่างวัยต่อสังคมและธงชาติ
- นิทรรศการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Created Exhibition) นิทรรศการนี้จะรวบรวม ผลงานศิลปะ รูปภาพ หรือข้อความที่จัดแสดงจากผู้เข้าร่วมหลากหลายช่วงวัย เพื่อสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันต่อธงชาติ ความรักชาติ และความเป็นชาติในสังคมร่วมสมัย โดยเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น Digital Art หรือ Graffiti Art ที่สะท้อนความคิดเห็นได้อย่างสร้างสรรค์และทันสมัย ผลงานทั้งหมดจะนำมาจัดแสดงร่วมกัน ทั้งในรูปแบบ นิทรรศการจริงและนิทรรศการออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงผู้ชมในวงกว้าง
- Co-Learning Space พื้นที่เรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ หรือทักษะพิเศษระหว่างวัย เช่น การสอนงานฝีมือพื้นบ้านโดยผู้สูงวัย หรือ การสอนใช้เทคโนโลยีและโซเชียลมีเดียโดยเยาวชน รวมถึงการจัดเวทีเสวนาเปิดประเด็น (Open Forum) ในประเด็นทางสังคมอื่นๆ เช่น LGBTQ เป็นต้น
- “ห้องสมุดมนุษย์” (Human Library) ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละวัย “เป็นหนังสือ” ที่สามารถ “ยืม” ไปพูดคุยเพื่อเรียนรู้เรื่องราวชีวิต ประสบการณ์ หรือมุมมอง ความคิดที่แตกต่างกัน เพื่อลดอคติและสร้างความเข้าใจ

ทั้งนี้สิ่งสำคัญที่สุด ก็คือกิจกรรมเหล่านี้จะได้รับการออกแบบร่วมกันโดยกลุ่มเป้าหมาย ทุกช่วงวัย และจัดในพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกเท่าเทียม เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม อย่างแท้จริงในสังคมประชาธิปไตยที่ยึดหลักนิติธรรม

ภาพที่ ๑ : กิจกรรมตัวอย่าง

๔.๔ กลยุทธ์สื่อสารสร้างสรรค์ (Creative Communication Strategy)

การส่งเสริมพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนต่างวัย สามารถดำเนินการได้โดยกลยุทธ์ สื่อสร้างสรรค์ เพื่อให้การสื่อสารเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการจะ เน้นกลยุทธ์ที่สร้างสรรค์และเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มวัย โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Z และเยาวชน โดย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธงชาติ อาจสามารถดำเนินการผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่

- การจัดกิจกรรม Storytelling แบบ “ต่างวัยเล่าเรื่องชาติ” โดยเชิญให้ผู้เข้าร่วม จากต่างวัยได้แบ่งปันเรื่องราว ประสบการณ์ และความรู้สึกส่วนตัวเกี่ยวกับ “ธงชาติ” “ความเป็นชาติ” หรือ “ความรักชาติ” ผ่านรูปแบบที่น่าสนใจ
- การผลิตสื่อดิจิทัล จัด Workshop ให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้การสร้างสรรค์ คลิปสั้น แบบ Storytelling ผ่านแพลตฟอร์มยอดนิยม เช่น TikTok, Instagram Reels หรือ YouTube Shorts โดยมีโจทย์สร้างสรรค์ที่กระตุ้นให้เกิดการตีความธงชาติใน มุมมองของตนเอง (เช่น “ธงชาติในความฝัน”, “ธงชาติกับชีวิตประจำวัน”, “ธงชาติกับความหลากหลาย”) คลิปเหล่านี้จะเน้นความสั้นกระชับ เข้าถึงง่าย และสามารถส่งต่อได้
- การจัดนิทรรศการออนไลน์ รวบรวมคลิปและเรื่องราวที่สร้างสรรค์มาจัดแสดง ในรูปแบบนิทรรศการออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงผู้ชมในวงกว้าง

- Podcast หรือรายการเสียง จัดทำ Podcast ที่มีการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมจากต่างวัย เพื่อขยายความเรื่องราวและมุมมองที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
- การตั้งโจทย์สร้างสรรค์และการประกวด โดยจัดการประกวดคลิป Storytelling หรือผลงานสร้างสรรค์อื่นๆ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมและเผยแพร่ผลงานในวงกว้าง โดยมีรางวัลสำหรับผลงานที่โดดเด่น
- การใช้ Influencers/ KOLs โดยประสานงานกับบุคคลผู้มีอิทธิพลในสื่อสังคมออนไลน์ (Influencers/ Key Opinion Leaders) ที่มีกลุ่มผู้ติดตามหลากหลายช่วงวัย เพื่อช่วยเผยแพร่กิจกรรมและผลงานของโครงการ

๔.๕ กลไกขยายผลระยะยาว (Sustainability & Scaling-up)

เพื่อให้ผลการศึกษาจากโครงการมีผลกระทบในระยะยาวและสามารถขยายผลได้จริง โครงการในอนาคตควรมุ่งเน้นการสร้างกลไกที่ยั่งยืน อาทิ การสร้างเครือข่าย “พื้นที่ร่วมต่างวัย” (Intergenerational Hub Network) พัฒนาแนวทางการจัดตั้งเครือข่ายพื้นที่หรือกลุ่มกิจกรรมในพื้นที่นำร่อง เช่น โรงเรียนมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล) หรือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นโครงสร้างถาวรสำหรับการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัยอย่างต่อเนื่อง และให้แต่ละพื้นที่สามารถ ดำเนินกิจกรรมได้เอง (Self-sustaining) ในระยะยาว เครือข่ายเหล่านี้จะได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้และเครื่องมือจากโครงการในระยะเริ่มต้น ซึ่งสามารถดำเนินการไปพร้อมกับ มาตรการอื่นๆ เช่น

การพัฒนาคู่มือและชุดความรู้ (Toolkit & Handbook) จัดทำคู่มือหรือชุดความรู้สำหรับการสร้างและบริหารจัดการ “พื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย” และ “ชมรมต่างวัยร่วมใจ” เพื่อให้หน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้และขยายผลได้เอง

การส่งเสริมบทบาทแกนนำ คัดเลือกและพัฒนาแกนนำจากผู้เข้าร่วมโครงการที่มีศักยภาพ เพื่อเป็น “พี่เลี้ยง” หรือ “ผู้ประสานงาน” ในการจัดกิจกรรมในพื้นที่ของตนเอง และเป็นผู้เชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างชมรมต่างๆ

การจัดตั้งแพลตฟอร์มออนไลน์ สร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ (เช่น เว็บไซต์ หรือกลุ่มปิดในสื่อสังคมออนไลน์) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร กิจกรรม และเป็นพื้นที่สำหรับสมาชิกเครือข่ายในการเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

๔.๖ จากบทสนทนาสู่นโยบาย

ส่วนสุดท้ายนี้จะปรับเปลี่ยนบทวิเคราะห์ให้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จับต้องได้ และแบ่งตามหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ได้แก่

๔.๖.๑ การปฏิรูปกรอบกฎหมาย: สร้างสมดุลระหว่างความเคารพและเสรีภาพ

หน่วยงานเป้าหมาย : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, รัฐสภา

ข้อเสนอแนะ : ริเริ่มการทบทวนพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๖๒ อย่างรอบด้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขกฎหมายให้สามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจนระหว่างการกระทำอันเป็นการเหยียดหยามอย่างร้ายแรงซึ่งมีเจตนาปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังหรือความรุนแรง กับการใช้ธงในเชิงศิลปะหรือการแสดงออกซึ่งอาจมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์แต่ยังอยู่ภายใต้ขอบเขตของเสรีภาพในการแสดงออก ถ้อยคำในกฎหมายปัจจุบันที่กว้างและคลุมเครือ เอื้อต่อการบังคับใช้กฎหมายอย่างเลือกปฏิบัติและมีแรงจูงใจทางการเมือง กฎหมายที่ปฏิรูปแล้วควรลดทอนความเป็นอาญาของการใช้ธงในลักษณะที่ไม่มุ่งร้าย เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เติบโตและมีวุฒิภาวะมากขึ้นระหว่างพลเมืองกับสัญลักษณ์ของชาติ

๔.๖.๒ การสร้างเรื่องเล่าแห่งชาติสำหรับศตวรรษที่ ๒๑: โครงการ “ไตรรงค์ที่ครอบคลุม”

หน่วยงานเป้าหมาย : กระทรวงวัฒนธรรม, กรมประชาสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะ : กระทรวงวัฒนธรรมควรเป็นผู้นำในการจัดรณรงค์และสร้างวาทกรรมสาธารณะเพื่อส่งเสริมการตีความสัญลักษณ์ของธงชาติที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการขยายความหมายของ “สีขาว” ให้หมายถึง “ธรรมะ ความยุติธรรม และความบริสุทธิ์แห่งจิตใจ” สำหรับคนไทยทุกคน ข้อเสนอแนะนี้มิใช่การล้มล้างอุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” แต่เป็นการเพิ่มความลุ่มลึกและขยายความหมายให้ครอบคลุมสังคมไทยที่มีความหลากหลายอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของกระทรวงในการปรับเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย

๔.๖.๓ การขยายผลบทสนทนาที่สร้างสรรค์: โครงการ “เวทีเสวนาประเทศไทย”

หน่วยงานเป้าหมาย : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, องค์การภาคประชาสังคม

ข้อเสนอแนะ : จัดตั้งโครงการระดับชาติ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและร่วมดำเนินงานโดยภาคประชาสังคม เพื่อจำลองรูปแบบเวทีเสวนาข้ามรุ่นในลักษณะ “พื้นที่ปลอดภัย” ให้เกิดขึ้นทั่วทุกจังหวัด ดังที่ได้อธิบายไว้ในโจทย์ เวทีเหล่านี้สามารถปรับเปลี่ยน

หัวข้อไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่น การจัดการสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาท้องถิ่น หรืออนาคตของ การศึกษา เพื่อสร้างศักยภาพของประชาชาติโดยจากระดับรากหญ้า

๔.๖.๔ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ครอบคลุม: หลักสูตร “รักษาอย่างมีวิจารณญาณ”

หน่วยงานเป้าหมาย : กระทรวงศึกษาธิการ

ข้อเสนอแนะ : พัฒนาและเผยแพร่สื่อการเรียนรู้รูปแบบใหม่ (เช่น หนังสือ, อินโฟกราฟิก, พอดแคสต์, เว็บไซต์เชิงโต้ตอบ) ที่สร้างขึ้นจากเรื่องเล่าและมุมมองอันหลากหลายที่ รวบรวมได้จากเวทีเสวนา หลักสูตรนี้ควรจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ของชาติในเชิงวิพากษ์ โดยนำเสนอเรื่องราวในฐานะประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมุมมอง ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ หยุดนิ่ง เป้าหมายคือการเปลี่ยนจากการเรียนรู้แบบท่องจำไปสู่การส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และ ความเข้าใจในบทบาทอันซับซ้อนของชาติในสังคม โดยอาศัยแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในการสอน ประวัติศาสตร์จากหลักฐานที่หลากหลาย

๔.๖.๕ การตรวจสอบข้อค้นพบผ่านการวิจัยระดับชาติ: การสำรวจทัศนคติต่อสัญลักษณ์ แห่งชาติอย่างครอบคลุม

หน่วยงานเป้าหมาย : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ข้อเสนอแนะ : ดำเนินการสำรวจเชิงปริมาณระดับชาติขนาดใหญ่เป็นครั้งแรก เพื่อวัดทัศนคติของสาธารณชนต่อธงชาติไทยและสัญลักษณ์ของชาติอื่นๆ การสำรวจนี้ซึ่งได้รับข้อมูล ชี้นำจากข้อค้นพบเชิงคุณภาพของเวทีเสวนา จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่หนักแน่นและสามารถจำแนกตาม กลุ่มประชากรได้ (ตามอายุ, ภูมิภาค, การศึกษา, รายได้) เพื่อยืนยันหรือท้าทายข้อค้นพบจากการวิจัย เชิงคุณภาพครั้งนี้ ๑๑ ข้อมูลนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายบนฐานของหลักฐาน และ จะเป็นข้อมูลฐานสำหรับวัดผลกระทบของมาตรการอื่นๆ ที่ได้เสนอไปในระยะยาว

ภาพที่ ๒ : ข้อเสนอแนะทางนโยบายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

Roadmap: จากบทสนทนาสู่นโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จับต้องได้ แบ่งตามหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน

นิติบัญญัติ รัฐสภา / กฎปฏิภา	ปฏิรูปกรอบกฎหมาย บทพจน พ.ร.บ. ๑๔ พ.ศ. ๒๕๒๒ ให้ทันสมัย แยกแยะการเหยียดหยามจากการใช้เชิงศิลป์และสร้างสรรค์
วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม	สร้างเรื่องเล่าแห่งชาติใหม่ รณรงค์ตีความ "สีขาว" ให้หมายถึง "ธรรมะและความยุติธรรม" อย่างเป็นทางการ
สังคม กระทรวง พม.	ขยายผล "พื้นที่ปลอดภัย" จัดตั้ง "เวทีเสวนาประเทศไทย" ทั่วประเทศ เพื่อสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ
การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ	ปฏิรูปหลักสูตร พัฒนาหลักสูตร "รักษาอย่างมีวิจารณญาณ" ที่สอนประวัติศาสตร์ของชาติในเชิงวิพากษ์

๔.๖.๖ การประสานภาคนโยบายและการบูรณาการกับแผนงานรัฐ

เพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายมีน้ำหนักและได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง โครงการจะดำเนินการ ดังนี้

๔.๖.๖.๑ การเสนอโครงการเข้าสู่แผนงานยุทธศาสตร์จังหวัด

ประสานงานกับสำนักงานจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด เพื่อนำเสนอโครงการและผลการศึกษาเข้าสู่การพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและสังคม

๔.๖.๖.๒ การเสนอหลักสูตรพลเมืองในระดับโรงเรียน

ประสานงานและจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นกรอบความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมข้ามวัย และการพิจารณา บรรจุหลักสูตรหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม การเคารพความหลากหลายทางความคิด และการสร้างการมีส่วนร่วมของคนต่างวัย (การศึกษาพลเมืองสำหรับคนทุกช่วงวัย) ในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาในพื้นที่นำร่อง โดยเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการและประสบการณ์จริง

๔.๖.๖.๓ การนำเสนอผลการศึกษาต่อคณะกรรมการ กส.นิตินิติบัญญัติ

นอกจากการนำเสนอต่อหน่วยงานบริหารแล้ว จะนำเสนอรายงานและข้อเสนอเชิงนโยบายต่อคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องในรัฐสภา เช่น คณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้ด้อยโอกาส หรือคณะกรรมการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน เพื่อให้มีการพิจารณาและผลักดันในระดับนิติบัญญัติ

๔.๖.๖.๔ การสร้างเครือข่ายกับภาคีพัฒนา

ประสานความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่ทำงานด้านเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมพลังในการผลักดันประเด็นนี้ในวงกว้าง

๔.๗ บทสรุป

การเดินทางเพื่อทวงคืนธรรมาภิบาลไทยให้กลับมาเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของการบังคับให้เกิดความเคารพ แต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนของการต่อรองความหมายร่วมกันของคนในสังคม “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ที่ค้นพบในเวทีเสวนาไม่ได้เป็น

อุปสรรค หากแต่เป็นจุดเริ่มต้น—เป็นความปรารถนาร่วมกันที่จะนำธงชาติออกจากสมรภูมิทางการเมือง

ข้อเสนอแนะที่น่าเสนอในรายงานฉบับนี้เป็นยุทธศาสตร์แบบบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งการปฏิรูปกฎหมาย นโยบายวัฒนธรรม นวัตกรรมการศึกษา และการขยายพื้นที่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เวทีเสวนาครั้งนี้เป็นเพียงก้าวแรกที่สำคัญ แต่ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เมื่อคนไทยได้รับพื้นที่ปลอดภัยในการแบ่งปัน “เรื่องเล่า” ของตนเอง เส้นด้ายของเรื่องเล่าแห่งชาติฉบับใหม่ที่ครอบคลุมทุกคนก็สามารถเริ่มต้นถักทอขึ้นได้ เป้าหมายสูงสุดคือการเปลี่ยนผ่านระบอบไตรรงค์จากสัญลักษณ์ที่เรียกร่องการเคารพอย่างเงี้ยวบังน ไปสู่สัญลักษณ์ที่เชื่อเชิญให้พลเมืองทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น มีวิจารณ์ญาณ และสร้างสรรค์ เพื่อให้ธงผืนนี้ยังคงความหมายและพลังในการรวมใจคนไทยไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างแท้จริง

บทที่ ๕

สรุป

๕.๑ บทนำ

รายงานฉบับนี้ถือกำเนิดขึ้นจากข้อค้นพบในเวทีเสวนาหัวข้อ “การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนต่างวัยอย่างสร้างสรรค์” ซึ่งใช้กรณีศึกษาเรื่อง ธงชาติไทย เป็นเครื่องมือสำคัญในการสำรวจและทำความเข้าใจรอยแยกทางสังคมและหนทางสู่การสมานฉันท์ รายงานฉบับนี้ไม่ได้มองธงชาติในฐานะสัญลักษณ์ที่หยุดนิ่งและศักดิ์สิทธิ์ แต่พิจารณาในฐานะ “พื้นที่ทางสังคม” (Social space) ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นผืนผ้าใบที่ผู้คนต่างรุ่นต่างสมัยได้ฉายภาพความปรารถนา ความวิตกกังวล และอัตลักษณ์ทางการเมืองของตนลงไป การมองธงในลักษณะนี้เป็นการยอมรับว่า ความหมายของธงไม่ได้ถูกกำหนดตายตัวจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ถูกตีความและให้คุณค่าอย่างหลากหลายตามประสบการณ์และมุมมองของผู้คนในสังคม ซึ่งหมายความว่าความหมายของธงเป็นสิ่งที่ถูกช่วงชิง ต่อรอง และประกอบสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ผ่านการกระทำทั้งในระดับชีวิตประจำวันและการเคลื่อนไหวทางการเมือง

แก่นกลางของรายงานฉบับนี้คือ ข้อเสนอที่ว่า ศักยภาพของธงชาติไทยในฐานะสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ นั้น ขึ้นอยู่กับการปรับเปลี่ยนบทบาทขั้นพื้นฐานจากการเป็นวัตถุที่เรียกร้องการเคารพอย่างไม่มีเงื่อนไขและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองไปสู่การเป็น “ตัวกระตุ้น” ให้เกิดบทสนทนาของคนในชาติที่ครอบคลุมทุกกลุ่มคน การเปลี่ยนผ่านนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อเชื่อมต่อว่างระหว่างความหมายเชิงอุดมการณ์ที่รัฐเป็นผู้กำหนด กับประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้คนหลากหลายรุ่นในสังคม ซึ่งมักมองเห็นและปฏิสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ชาติในบริบทที่ต่างกันออกไป ลองจินตนาการถึงทหารผ่านศึกที่มองธงไตรรงค์แล้วระลึกถึงการสละชีพของเพื่อนทหารในสนามรบ เปรียบเทียบกับนักออกแบบรุ่นใหม่ที่มองแถบสีของธงผืนเดียวกันแล้วเห็นถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์คอลเลกชันเสื้อผ้าสมัยใหม่ หรือนักกิจกรรมทางสังคมที่โบกธงผืนเดียวกันเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศ ประสบการณ์และความหมายที่แต่ละคนมอบให้กับธงนั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ทั้งหมดล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ “ความเป็นไทย” ที่ซับซ้อน

ลำดับของรายงานจะเริ่มต้นด้วยการสำรวจประวัติศาสตร์การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของธงชาติ จากนั้นจะวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณถึงกระบวนการที่ทำให้ธงกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่ปรากฏการณ์ “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ที่ค้นพบในเวทีเสวนา ต่อมา รายงานจะถอดรื้อภาษาเชิงสัญลักษณ์ของธงเพื่อเสนอแนวทางการตีความที่ครอบคลุมมาก

ยิ่งขึ้น และท้ายที่สุด จะแปรเปลี่ยนบทวิเคราะห์เหล่านี้ให้เป็นแผนที่นำทาง (Roadmap) ที่เป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริง สำหรับการปฏิรูปนโยบายด้านกฎหมาย วัฒนธรรม และการศึกษา โดยมีรากฐานอยู่บนแนวทางการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” (Safe Space) สำหรับการเสวนา เพื่อเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นพลังสร้างสรรค์ในการสร้างชาติที่ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

๕.๒ เส้นทางประวัติศาสตร์ของธงชาติไทย

วิวัฒนาการในยุคแรกเริ่มของธงชาติไทยสะท้อนให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ดั้งเดิมนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ใช้สอยมากกว่าเหตุผลทางอุดมการณ์ ในสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเลที่สำคัญ “ธงแดง” เกลี้ยงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ที่เรียบง่ายสำหรับเรือสินค้า เพื่อบ่งบอกสัญชาติในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ทรงมีพระราชดำริให้เพิ่มรูป “จักรสุพรรณ” สีขาว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระนารายณ์อวตารและเป็นตราประจำราชวงศ์จักรี ลงบนพื้นธงแดงสำหรับเรือหลวง และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ได้ทรงเพิ่มรูป “ช้างเผือก” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ตามคติความเชื่อพุทธ-ฮินดู เข้าไปในวงจักรอีกชั้นหนึ่ง การกระทำเหล่านี้ถือเป็นกุศโลบายทางการปกครองที่แยบยล เพื่อแยกแยะเรือหลวงออกจากเรือราษฎร และเพื่อประกาศพระบรมเดชานุภาพของราชวงศ์จักรี นี่คือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนสถานะของธงจากเครื่องหมายทางการค้าสู่สัญลักษณ์แห่งอำนาจอธิปไตยและบารมีของสถาบันกษัตริย์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) สยามต้องเผชิญกับแรงกดดันอย่างหนักจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยมีอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจหลัก ในบริบทนี้ การประกาศใช้ “ธงช้างเผือก” (ธงพื้นแดงมีรูปช้างเผือก) เป็น “ธงชาติสยาม” อย่างเป็นทางการ จึงมิใช่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงทางสัญลักษณ์ แต่เป็นเครื่องมือทางการทูตที่สำคัญยิ่ง¹ ธงช้างเผือกได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สยามใช้ประกาศต่อประชาคมโลกว่า สยามคือรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีเอกราช มีอาณาเขตที่ชัดเจน และมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง เทียบเท่ากับชาติตะวันตก เพื่อยับยั้งการคุกคามจากมหาอำนาจ การมีธงชาติที่ชัดเจนเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) เพื่อความอยู่รอดของชาติ

การเปลี่ยนแปลงสู่ “ธงไตรรงค์” ในปัจจุบันเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ซึ่งมีแรงผลักดันทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ ในมิติของนโยบายต่างประเทศ การเปลี่ยนมาใช้ธงสามสีในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นการตัดสินใจ

เชิงยุทธศาสตร์เพื่อแสดงจุดยืนร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งธงชาติของประเทศมหาอำนาจส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นธงสามสี การเข้าร่วมสงครามและเปลี่ยนธงชาติในครั้งนี้ ช่วยให้สยามมีที่ยืนบนเวทีโลกและสามารถเรียกร้องให้แก่ชนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้ในภายหลัง

อย่างไรก็ตาม นัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบันคือการพระราชทานความหมายให้แก่สีทั้งสามในเวลาต่อมา ได้แก่ สีแดง หมายถึง ชาติ (เลือดเนื้อของประชาชน), สีขาว หมายถึง ศาสนา (ความบริสุทธิ์แห่งพระธรรม), และ สีน้ำเงิน หมายถึง พระมหากษัตริย์ (สีส่วนพระองค์) การกระทำนี้เป็นการสถาปนาอุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ให้เป็นรากฐานทางความคิดของรัฐไทยสมัยใหม่อย่างเป็นทางการ และฝังอุดมการณ์ดังกล่าวลงในสัญลักษณ์สูงสุดของชาติ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้หล่อหลอมและตีกรอบ “ความเป็นไทย” ในแบบฉบับที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้น เพื่อสร้างเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นภายในชาติในยุคที่แนวคิดชาตินิยมกำลังก่อตัวขึ้นทั่วโลก

เส้นทางวิวัฒนาการนี้พิสูจน์ให้เห็นว่าความหมายของธงชาติมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่คงอยู่เหนือกาลเวลา หากแต่เป็นสิ่งที่ถูก “ประกอบสร้าง” ขึ้นอย่างมีเป้าหมายโดยชนชั้นนำของรัฐในแต่ละยุคสมัย เพื่อตอบสนองต่อโจทย์ทางการเมือง การทูต และอุดมการณ์ที่แตกต่างกันไป การทำความเข้าใจในประเด็นนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมันเปิดพื้นที่และให้ความชอบธรรมแก่การ “ตีความใหม่” ในยุคปัจจุบัน หากความหมายของธงเคยถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในต้นศตวรรษที่ ๒๐ ก็ย่อมเป็นไปได้ที่ความหมายนั้นจะถูกปรับเปลี่ยนหรือขยายความเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ ๒๑

หลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ช่วงชิงความหมายของธงไตรรงค์มาเป็นของตน การเชิญธงไตรรงค์ขึ้นสู่ยอดเสาเหนือพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่ประกาศว่าอำนาจอธิปไตยได้เปลี่ยนจากพระมหากษัตริย์มาสู่ปวงชนชาวสยามแล้ว ธงไตรรงค์จึงถูกนิยามความหมายใหม่ในฐานะสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยและความเป็นเจ้าของประเทศร่วมกันของพลเมือง ความหมายนี้ถูกต่อยอดผ่านการออกกฎหมายและสร้างพิธีกรรมใหม่ๆ เช่น การยืนตรงเคารพธงชาติในตอนเช้า ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนไทย เพื่อปลูกฝังแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและความรับผิดชอบร่วมกันต่อชาติ

ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งทางอุดมการณ์อย่างรุนแรง ธงชาติได้แสดงบทบาทที่ขัดแย้งกันเองอย่างชัดเจน ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ กลุ่มนักศึกษาและประชาชนได้ใช้ธงชาติเป็นสัญลักษณ์นำขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการทหาร พวกเขาเชื่อว่าธงชาติจะทำหน้าที่เป็น “เกราะคุ้มกัน” จากความรุนแรงของรัฐ เพราะการทำร้ายผู้ที่อยู่ใต้ธงชาติย่อมเท่ากับการทำร้ายชาติ! ทว่าในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ สถานะของธงชาติกลับตาลปัตรอย่างสิ้นเชิง กลุ่มฝ่ายขวาและอนุรักษนิยมได้ใช้ธงชาติเป็น “อาวุธ” โดยกล่าวหาว่ากลุ่มนักศึกษากระทำ

การเหยียดหยามธงชาติ เพื่อปลุกกระตือรือร้นและสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ความรุนแรงปราบปรามนักศึกษาอย่างโหดเหี้ยม ธงชาติซึ่งเคยเป็นสัญลักษณ์แห่งการปกป้อง ได้ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นเครื่องมือที่สร้างความแตกแยกและนำไปสู่การสังหารทางการเมืองอย่างน่าเศร้า

๕.๓ “ฉันทามติในความขัดแย้ง” ถอดรหัสมุมมองข้ามรุ่น

๕.๓.๑ มุมมองดั้งเดิม : ธงชาติในฐานะวัตถุแห่งความเคารพสูงสุด

สำหรับคนรุ่นก่อนจำนวนมาก ซึ่งเติบโตมาภายใต้การปลูกฝังลัทธิชาตินิยมโดยรัฐผ่านระบบการศึกษา เพลงปลุกใจ และสื่อของรัฐ ธงชาติคือสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้ เป็นตัวแทนของสถาบันหลักของชาติ และเป็นสิ่งที่เรียกร้องความเคารพอย่างสูงสุด ความหมายของธงนั้นตายตัวและผูกพันอยู่กับการเสียสละของบรรพบุรุษเพื่อรักษาไว้ซึ่งแผ่นดิน และความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การแสดงออกใดๆ ที่เบี่ยงเบนไปจากพิธีกรรมที่รัฐกำหนดจึงมักถูกมองว่าเป็นการขาดความเคารพหรือไม่รักชาติ ความรู้สึกนี้ถูกหล่อหลอมผ่านประสบการณ์ร่วมในอดีต เช่น การต่อสู้กับภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้ธงชาติกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการปกป้องอุดมการณ์ของรัฐอย่างเข้มข้น

๕.๓.๒ มุมมองคนรุ่นใหม่ : รักชาติที่หลักการ ไม่ใช่เพียงพิธีกรรม

คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Y และ Gen Z ซึ่งเป็น “ชาวดิจิทัล” (Digital Natives) มักมองความรักชาติผ่านมุมมองที่แตกต่างออกไป “ความรักชาติ” ของพวกเขามักผูกโยงอยู่กับความปรารถนาที่จะเห็นสังคมที่มีความยุติธรรม ความเท่าเทียม การปฏิรูปโครงสร้าง และรัฐบาลที่รับผิดชอบต่อประชาชน พวกเขามีแนวโน้มที่จะตั้งคำถามต่อเรื่องเล่ากระแสหลัก และไม่ยึดติดกับอำนาจหรือสัญลักษณ์เพียงเพราะมันดำรงอยู่ สำหรับพวกเขา การโบกธงชาติในการรณรงค์เพื่อสิทธิความหลากหลายทางเพศหรือการปกป้องสิ่งแวดล้อม ถือเป็นการแสดงความรักชาติที่แท้จริง เพราะเป็นการผลักดันให้ชาติดีขึ้นตามหลักการสากล ดังนั้น คุณค่าของธงชาติจึงถูกวัดจากระดับที่ชาติซึ่งธงนั้นเป็นตัวแทน สามารถทำตามหลักการที่พวกเขายึดถือได้มากน้อยเพียงใด การแสดงความรักชาติของคนรุ่นใหม่จึงไม่ใช่การยึดติดกับรูปแบบพิธีกรรม แต่เป็นการกระทำที่มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ดีขึ้น

๕.๓.๓ จุดยืนร่วมที่นำประหลาดใจ : การปฏิเสธการใช้ธงเป็นอาวุธทางการเมือง

แม้ว่าจะมีโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน แต่ผลการเสวนาได้ค้นพบจุดร่วมที่สำคัญอย่างยิ่ง นั่นคือ ทั้งสองกลุ่มต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ธงชาติไม่ควรถูกใช้เป็นอาวุธทางการเมืองเพื่อสร้างความแตกแยกและโจมตีคนในชาติด้วยกันเอง คนรุ่นก่อนมองว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการ

ลบหลู่สัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์และนำสิ่งสูงสุดมาแปดเปื้อนด้วยความขัดแย้ง ในขณะที่คนรุ่นใหม่มองว่ามันคือเครื่องมือของการกีดกันทางการเมือง ซึ่งขัดแย้งกับวิสัยทัศน์เรื่องชาติที่ครอบคลุมทุกคนของพวกเขา “ฉันทามติในความขัดแย้ง” นี้ คือประตูด่านสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความหวังที่จะนำไปสู่การเสวนา เพราะแม้ว่า เหตุผล ของการคัดค้านจะแตกต่างกัน แต่ ข้อสรุป ที่เหมือนกันนั้นสามารถใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้าใจใหม่ร่วมกันได้

การวิเคราะห์ที่ผิวเผินอาจมองว่าความขัดแย้งนี้คือการปะทะกันระหว่าง “คนรักชาติ” (รุ่นก่อน) กับ “คนไม่รักชาติ” (รุ่นใหม่) แต่ข้อมูลกลับชี้ไปยังความเป็นจริงที่ซับซ้อนกว่านั้น ทั้งสองกลุ่มต่างแสดงออกถึงความรักชาติในรูปแบบของตนเอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแท้จริงแล้วคือการปะทะกันของ นิยาม คำว่า “ชาติ” และ “ความรักชาติ” ที่แตกต่างกันโดยพื้นฐาน สำหรับฝ่ายหนึ่ง ความรักชาติคือการธำรงรักษาระเบียบทางประวัติศาสตร์และสถาบัน สำหรับอีกฝ่ายหนึ่ง มันคือการมุ่งมั่นไปสู่อุดมคติแห่งอนาคตที่ตั้งอยู่บนหลักการสากล การทำความเข้าใจว่านี่คือความขัดแย้งทางนิยาม ไม่ใช่ความขัดแย้งทางศีลธรรม คือกุญแจสำคัญในการลดทอนความเป็นปฏิกิริยาและสร้างบทสนทนาที่สร้างสรรค์ มันเปลี่ยนโจทย์ของสังคมจากคำถามที่ว่า “ใครเป็นคนไทยที่ดีกว่ากัน” ไปสู่คำถามที่ว่า “การเป็นคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑ หมายความว่าอย่างไร”

๕.๔ อนาคตของธงชาติไทย: ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจละมุน และพลวัตทางวัฒนธรรม

เมื่อมองไปในอนาคต ธงชาติไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายบทใหม่ที่เกิดจากแรงผลักดันที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันเองภายในนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ด้านหนึ่งคือความพยายามที่จะรักษาสถานะความศักดิ์สิทธิ์ของธงชาติตามกฎหมายและจารีตเดิม แต่อีกด้านหนึ่งคือความมุ่งมั่นที่จะผลักดัน “ซอฟต์พาวเวอร์” ซึ่งจำเป็นต้องนำสัญลักษณ์ของชาติมาใช้ในเชิงพาณิชย์และวัฒนธรรมอย่างแพร่หลาย ความตึงเครียดระหว่างสองแนวทางนี้จะกำหนดทิศทางและบทบาทของธงชาติไทยในศตวรรษที่ ๒๑

รัฐบาลไทยในยุคปัจจุบันได้ประกาศให้ “ซอฟต์พาวเวอร์” เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามของประเทศในเวทีโลก ยุทธศาสตร์นี้มุ่งเน้นไปที่อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ๕ แขนงหลัก หรือที่เรียกว่า “๕F” ได้แก่ อาหาร (Food), ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film), ศิลปะการป้องกันตัว (Fight), การออกแบบแฟชั่น (Fashion), และเทศกาลประเพณี (Festival) ในทางปฏิบัติ การจะสร้างแบรนด์ประเทศไทยให้แข็งแกร่งนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องนำสัญลักษณ์ชาติอย่างธงไตรรงค์มาใช้เป็นองค์ประกอบในการออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ หรือสื่อโฆษณาต่างๆ เพื่อสร้างการจดจำในระดับสากล

อย่างไรก็ตาม ความทะเยอทะยานในการผลักดันซอฟต์พาวเวอร์กลับต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญจากกรอบกฎหมายภายในประเทศ นั่นคือ พ.ร.บ.ธง พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งถูกร่างขึ้นใน

บริบทที่เน้นความมั่นคงของรัฐและอุดมการณ์เป็นหลัก มากกว่าการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กฎหมายฉบับนี้ โดยเฉพาะในมาตรา ๕๓ (๓), (๔), และ (๕) ได้บัญญัติข้อห้ามที่คลุมเครือเกี่ยวกับการใช้ ชัก หรือแสดงธง รูปจำลองของธง หรือแถบสีธง ***“ณ ที่หรือโดยวิธีอันไม่สมควร”*** ถ้อยคำว่า “ไม่สมควร” นี้ไม่มีคำนิยามที่ชัดเจน ทำให้เกิด “พื้นที่สีเทา” ทางกฎหมาย (Legal Gray Area) ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อความคิดสร้างสรรค์และการประกอบธุรกิจ ความไม่แน่นอนทางกฎหมายนี้ สร้างความเสี่ยงและ “ปรากฏการณ์เยือกแข็ง” (Chilling Effect) ให้กับผู้ประกอบการและศิลปิน ซึ่งอาจทำให้พวกเขาเลือกที่จะเซ็นเซอร์ตัวเองและหลีกเลี่ยงการนำสัญลักษณ์ธงชาติมาใช้ในผลงาน เพราะไม่แน่ใจว่าการกระทำของตนจะถูกเจ้าหน้าที่รัฐตีความว่าเป็นการเหยียดหยามธงและนำไปสู่การดำเนินคดีหรือไม่

๕.๕ บทเรียนจากสากล: สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร

เมื่อเปรียบเทียบกับนานาชาติประเทศ จะเห็นได้ว่าแนวทางการกำกับดูแลการใช้ธงชาติ มีความแตกต่างจากประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ

- สหรัฐอเมริกา^{๓๒} : แม้จะมีกฎหมาย U.S. Flag Code ที่ให้แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการแสดงความเคารพต่อธง แต่กฎหมายดังกล่าวมีสถานะเป็นเพียง “คำแนะนำ” (Advisory) และไม่มีบทลงโทษทางอาญา ยิ่งไปกว่านั้น ศาลสูงสุดของสหรัฐฯ ได้มีคำวินิจฉัยหลายครั้งที่ยืนยันว่าการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับธงชาติ (แม้แต่การเผาธง) เป็นสิทธิในการแสดงออกที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ แนวทางที่ยืดหยุ่นนี้ได้เปิดทางให้ธงชาติอเมริกันถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในวัฒนธรรมสมัยนิยม ตั้งแต่เสื้อผ้าแพชั่น ปกอัลบั้มเพลง ไปจนถึงการตลาดสินค้า จนกลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ทรงพลังและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดในโลก การเปิดกว้างนี้เองที่ทำให้ธงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้คนอย่างแท้จริง
- สหราชอาณาจักร^{๓๓} : ไม่มีกฎหมายว่าด้วยธงชาติ (Flag Act) อย่างเป็นทางการ การปฏิบัติต่างๆ อยู่บนพื้นฐานของจารีตประเพณี สำหรับการใช้อยู่นี้นั้น แม้ในเชิงพาณิชย์ ข้อกังวลหลักไม่ได้อยู่ที่ความศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการป้องกันไม่ให้เกิด

^{๓๒} Cornell Law School. “4 U.S. Code § 8 - Respect for Flag.” *LII / Legal Information Institute*, 2019, www.law.cornell.edu/uscode/text/4/8.

^{๓๓} Flag Institute. *A Guide to Britain's Flag Protocol*. 2010.

ความเข้าใจผิดต่อผู้บริโภค เช่น การใช้ธงเพื่อขึ้นว่าสินค้าผลิตในสหราชอาณาจักร ทั้งที่ไม่เป็นความจริง เราจึงเห็นธงยูเนียนแจ็กปรากฏอยู่บนสินค้าแฟชั่น ของที่ระลึก หรือแม้แต่งานศิลปะได้อย่างเสรี ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมอังกฤษ แพร่หลายไปทั่วโลกในยุค “Cool Britannia”

บทเรียนจากทั้งสองกรณีชี้ให้เห็นว่า พลังของธงชาติในฐานะซอฟต์แวร์อาจมีความสัมพันธ์แบบผกผันกับความเข้มงวดของกฎหมายที่ควบคุมมัน การเปิดให้ประชาชนสามารถนำธงชาติไปใช้ในชีวิตประจำวันและในเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเสรี อาจเป็นหนทางที่ทำให้สัญลักษณ์นั้นฝังรากลึกในวัฒนธรรมและเป็นที่รู้จักในระดับสากลได้ดีกว่าการจำกัดไว้เฉพาะในพื้นที่ที่เป็นทางการ ซึ่งอาจทำให้สัญลักษณ์นั้นค่อยๆ หินห่างจากชีวิตจริงของผู้คน

ตารางที่ ๙ เปรียบเทียบการกำกับดูแลธงชาติ

ประเด็น	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา	สหราชอาณาจักร
พื้นฐานทางกฎหมาย	พระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒	U.S. Flag Code (Title ๔, U.S. Code)	จารีตประเพณี (ไม่มีกฎหมายเฉพาะ)
ลักษณะของกฎเกณฑ์	มีบทลงโทษทางอาญา (Punitive)	เป็นคำแนะนำ ไม่มีบทลงโทษ (Advisory)	เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ (Custom-based)
ข้อจำกัดหลัก (เชิงพาณิชย์)	ห้ามใช้ “ณ ที่หรือโดยวิธีอันไม่สมควร” (คลุมเครือ)	แนะนำให้หลีกเลี่ยงการใช้เพื่อโฆษณา แต่ได้รับการคุ้มครองโดยสิทธิในการแสดงออก	ห้ามใช้ในลักษณะที่ทำให้เข้าใจผิด (เช่น แห่ธงกำเนตสินค้า) หรือก่อให้เกิดความขุ่นเคืองรุนแรง
กลไกการบังคับใช้	กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ตำรวจ, อัยการ, ศาล)	แรงกดดันทางสังคม, การตีความของศาล	หน่วยงานกำกับดูแลการโฆษณา (ASA), ขนบธรรมเนียม
นัยต่อซอฟต์แวร์	ความไม่แน่นอนทางกฎหมายอาจเป็นอุปสรรคต่อความคิดสร้างสรรค์	ความยืดหยุ่นสูง ส่งเสริมให้ธงกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แพร่หลาย	ความยืดหยุ่นที่เน้นบริบทเพื่อการใช้งานเชิงพาณิชย์ トラบโดที่ไม่หลอกลวงผู้บริโภค

๕.๖ ข้อเสนอเชิงนโยบาย : สร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองและการส่งเสริม

จากความขัดแย้งเชิงนโยบายและบทเรียนจากต่างประเทศ สามารถนำเสนอแนวทางเพื่อปรับสมดุลระหว่างการพิทักษ์เกียรติภูมิของชาติกับการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้

๕.๖.๑ การปฏิรูปกฎหมาย (Legislative Reform) : แก้ไข พ.ร.บ.ธง พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยกำหนดนิยามของ “การกระทำอันเป็นการเหยียดหยาม” ให้มีความชัดเจนและจำเพาะเจาะจงมากขึ้น โดยอาจมุ่งเน้นไปที่ เจตนา ในการดูหมิ่นอย่างชัดแจ้ง หรือการกระทำที่มุ่งหวังจะปลุกระดมให้เกิดความเกลียดชังและความรุนแรงในสังคม พร้อมทั้งสร้างข้อยกเว้นที่ชัดเจนสำหรับการใช้งานในเชิงศิลปะ วัฒนธรรม และพาณิชย์กรรมที่ไม่มุ่งประสงค์จะสร้างความเสื่อมเสีย เพื่อปลดล็อกศักยภาพของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

๕.๖.๒ การกำกับดูแลผ่านแนวปฏิบัติ (Guideline-Based Regulation) : ในระหว่างที่ยังไม่มีการแก้ไขกฎหมาย ให้นายกรัฐมนตรีออกคำสั่งอำนาจตามมาตรา ๔๕ ออกระเบียบหรือแนวปฏิบัติที่ไม่ใช่กฎหมาย (Non-binding Guidelines) ซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากหลากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ศิลปิน นักออกแบบ และผู้ประกอบการ เพื่อตีความคำว่า “ไม่สมควร” ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและนโยบายซอฟต์แวร์ แนวทางนี้มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับเปลี่ยนได้รวดเร็วกว่า และเป็นการส่งสัญญาณที่ชัดเจนจากภาครัฐเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

๕.๖.๓ การเปิดพื้นที่สนทนาสาธารณะ (Public Dialogue) : รัฐบาลควรริเริ่มกระบวนการพูดคุยในระดับชาติ ผ่านเวทีต่างๆ เช่น การจัดประชาพิจารณ์ ฟอรัมออนไลน์ หรือการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาคประชาสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจและฉันทามติใหม่เกี่ยวกับบทบาทของชาติในศตวรรษที่ ๒๑ คำถามสำคัญคือ สังคมไทยสามารถยอมรับได้หรือไม่ว่าสัญลักษณ์หนึ่งๆ จะสามารถดำรงอยู่ได้ทั้งในสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีการของรัฐ และในสถานะที่เป็นแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจในบริบทอื่นๆ

๕.๗ บทสรุป : การนำทางอัตลักษณ์ชาติในศตวรรษที่ ๒๑

การเดินทางผ่านประวัติศาสตร์ กฎหมาย และสมรภูมิการเมืองของประเทศไทยได้เผยให้เห็นว่า ชาติเรารังสรรค์เป็นมากกว่าสัญลักษณ์ที่หยุดนิ่ง แต่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางความหมายที่เข้มข้น ข้อค้นพบสำคัญคือ อัตลักษณ์ของชาติไทยดังที่เข้าใจกันในปัจจุบัน คือผลผลิตของการประกอบ

สร้างทางประวัติศาสตร์ที่ผนวกเข้ากับอุดมการณ์ราชาชาตินิยมและถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ผ่านกลไกทางกฎหมาย การผูกขาดความหมายนี้ได้ทำให้ธงชาติกลายเป็นศูนย์กลางของความขัดแย้งทางการเมืองและกำลังสร้างปมขัดแย้งกับความทะเยอทะยานในอนาคตของรัฐเอง ที่ต้องการจะเปลี่ยนธงชาติให้กลายเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจในยุคศาสตร์ซอฟต์แวร์

อนาคตของธงชาติไทยจึงแขวนอยู่บนทางแพร่งแห่งการตีความ การยึดมั่นในนิยามที่แข็งตัวและผูกขาดโดยรัฐอาจสามารถธำรงรักษาอุดมการณ์แบบดั้งเดิมไว้ได้ แต่ก็เสี่ยงที่จะทำให้อัตลักษณ์ของชาติแปลกแยกออกจากคนรุ่นใหม่ และจำกัดศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศในทางกลับกัน การเปิดกว้างสู่แนวทางที่ยืดหยุ่นและยอมรับความหลากหลายในการตีความ แม้อาจนำมาซึ่งการถกเถียงในระยะสั้น แต่อาจเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ธงชาติกลับมาทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมร้อยผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติได้อย่างแท้จริงอีกครั้ง

คำถามสุดท้ายจึงไม่ใช่แค่เรื่องของผืนธง แต่เป็นคำถามถึงอนาคตของชาติโดยรวมว่า ธงไตรรงค์จะสามารถวิวัฒน์ไปสู่การเป็นตัวแทนของ “ชุมชนในจินตนาการ” (Imagined Community) ที่โอบรับความหลากหลายของประชาชนทุกคนได้หรือไม่ หรือจะยังคงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของ “จินตนาการ” ถึงชาติในแบบที่รัฐต้องการให้เป็นเพียงหนึ่งเดียว คำตอบต่อคำถามนี้ไม่เพียงแต่จะกำหนดชะตากรรมของผืนธง แต่ยังจะกำหนดทิศทางและวุฒิภาวะของสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑ อีกด้วย เพราะวิธีที่สังคมปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่ทรงพลังที่สุด ย่อมสะท้อนถึงวิสัยทัศน์ที่สังคมนั้นมีต่ออนาคตของตนเอง ว่าเราเลือกที่จะอยู่ในอดีตที่ถูกสร้างขึ้น หรือพร้อมจะสร้างสรรค์อนาคตที่หลากหลายและครอบคลุมทุกคนร่วมกัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (๒๕๖๗). คิดใหม่การเมืองเรื่อง “รุ่น” กรณีศึกษาความขัดแย้งในครอบครัวไทย. *คิด for คิดส์*. สืบค้นจาก <https://kidforkids.org/rethinking-politics-of-generation-full-report/>

ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม. (๒๕๕๔). *การเมืองในประวัติศาสตร์ประเทศไทย*. มติชน.

เตชวัน ปัญญาภูมิธรรม. (๒๕๖๗). นโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลนางสาวแพทองธาร ชินวัตร (Cultural policy of the government of Ms. Paetongtarn Shinawatra). สืบค้นจาก https://doi.nrct.go.th/admin/doc/doc_๖๖๐๑๒๓.pdf

เปรม ถาวรประภาสวัสดิ์. (ม.ป.ป.). ความเป็นมาของธงชาติไทย. *พิพิธภัณฑ์รัฐสภา*. สืบค้นจาก <https://parliamentmuseum.go.th/ar๖๓-Thai-Flag.html>

พรรคเพื่อไทย. (ม.ป.ป.). นโยบาย OFOS – THACCA [One Family One Soft Power policy]. *พรรคเพื่อไทย*. สืบค้นจาก <https://www.ptp.or.th/นโยบายหลักพรรคเพื่อไทย/ofos-thacca-policy>

พนธกร วรภมร และ นณริฎ พิศลยบุตร. (๒๕๖๕). Soft power ไทย เหตุใดจึงยังไม่เวิร์ค [Soft power in Thailand: Why it still doesn't work]. *สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)*. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/๒๐๒๒/๐๔/soft-power-thai/>

มูลนิธิเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (๒๕๕๐). ธงชาติไทย : เกียรติยศของชาติ. *มูลนิธิเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ*. สืบค้นจาก <https://www.nif-tidthai.org/>

รอมล วงษ์สถาปนาเลิศ, สุดสวาท จันทร์ดำ, และ สุดาร์ตน์ เทพพิมล. (๒๕๖๗). อำนาจละมุน (Soft Power) กับจุดขายทางวัฒนธรรมไทย [Soft Power and Thailand's Cultural Selling Points]. *วารสารศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*. สืบค้นจาก <https://soo๒.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/download/๒๖๘๗๖๓/๑๗๙๔๖๓/๑๑๐๕๘๗๗>

ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติธง พุทธศักราช ๒๔๗๙. (๒๔๗๙). *ราชกิจจานุเบกษา*, ๕๓(๐ ง), ๑-๓. สืบค้นจาก <https://ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๗๙/A/๘๖๕.PDF>

ราชกิจจานุเบกษา. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรฐนิยม ฉบับที่ ๔ (เรื่อง การเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี). (๒๔๘๒). *ราชกิจจานุเบกษา*, ๕๖(๐ ง), ๙๔๑-๙๔๓. สืบค้นจาก <https://ratchakittha.soc.go.th/documents/๒๔๘๒/A/๐๔๗/๔๖๕๑.PDF>

- ราชกิจจานุเบกษา. ประมวลกฎหมายอาญา พุทธศักราช ๒๔๙๙. (๒๔๙๙). *ราชกิจจานุเบกษา*, ๗๓(๙๕), ๔๐๕-๔๐๘.
- ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติธง พุทธศักราช ๒๕๒๒. (๒๕๒๒). *ราชกิจจานุเบกษา*, ๙๖(๒๗), ๑-๘. สืบค้นจาก <https://ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๒๒/A/๐๖๗/๑.PDF>
- ราชกิจจานุเบกษา. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชัก และการแสดงธงชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๓. (๒๕๒๓). *ราชกิจจานุเบกษา*, ๙๗(พิเศษ ๑๒๓ ง), ๑-๖. สืบค้นจาก <https://ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๒๓/A/๑๒๓/๑.PDF>
- วิชญ์ เครื่องาม. (๒๕๖๒). วิชญ์ เครื่องาม รองนายกรัฐมนตรี บรรยายประวัติศาสตร์ชาติไทย (ธงไตรรงค์ อารงไทย ๒๕๖๒) [วิดีโอ]. <https://youtu.be/HnuFMH๘TKog>
- สันทัด โพธิสา. (ม.ป.ป.). รู้จักความสำคัญของ “ธงชาติไทย” สัญลักษณ์รวมไทยเป็นหนึ่งเดียว. *Thai PBS*. สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/now/content/๒๙๖๕>
- ANSI by Sarakadee. (๒๕๖๘). สัญลักษณ์ เพลงดนตรี และ “ของที่ระลึก” : แนวปะทะทางวัฒนธรรม ใน “มีอบ.” *Sarakadee.com*. สืบค้นจาก <https://ansi.sarakadee.com/collections/๔๓๘-thai-politics-activist-party-coup/๔๓๘-politics-mob>
- WorkpointTODAY. (๒๕๖๔). ย้อนอดีตหลากหลายธงชาติไทย หลัง “สนธิญา สวัสดิ์” ร้องเอาผิด พ.ร.บ.ธง-ม.๑๑๘ “แอนชีลี สก็อต-เคมมิส.” *WorkpointTODAY*. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/thai-flag/>
- คิด for คิดส์. (๒๕๖๕). ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ ๒๐๒๒. *คิด for คิดส์*. สืบค้นจาก <https://kidforkids.org/youth-survey-๒๐๒๒/>
- โกมุท คงเทศ. (๒๕๖๒). การยื่นเคารพธงชาติของคนไทยเริ่มตั้งแต่เมื่อใด [รายการวิทยุ]. *Chula Radio Plus*. สืบค้นจาก <https://curadio.chula.ac.th/Program-Detail.php?id=๘๘๔๗>
- กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). ๒๘ กันยายน วันประวัติศาสตร์ไทย: วันพระราชทานธงชาติไทย. *กรมศิลปากร*. สืบค้นจาก <https://www.finearts.go.th/pranakornkeereemuseum/view/๓๑๕๘๘>
- พิพิธภัณฑ์ธงชาติไทย. (๒๕๕๘, ๔ เมษายน). “เครื่องหมายแห่งไตรรงค์” พระราชานิพนธ์ล้นเกล้า ร. ๖ กับความหมายแถบสีธงชาติ [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=AnJst๙qP๒zo>
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (๒๕๖๔, ๒๓ เมษายน). อัยการยื่นฟ้อง ๓ นศ. คดีชักธง “ปฏิรูปกษัตริย์” ใน ม.ขอนแก่น กล่าวหาเหยียดหยามธงชาติไทย แม้ นศ.ขอให้เลื่อนสั่งคดี เหตุอยู่

- ในช่วงสอบ. *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน*. สืบค้น
จาก <https://tlhr๒๐๑๔.com/archives/๒๘๖๖๗>
- คิด for คิดส์. (๒๕๖๗, ๕ มิถุนายน). เด็กและครอบครัวไทยที่ไม่ถูกมองเห็น: รายงานสถานการณ์เด็ก
และครอบครัว ประจำปี ๒๐๒๔. *คิด for คิดส์*. <https://kidforkids.org/child-family-situation-report-๒๐๒๔/>
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (๒๕๖๗, ๑๙ มิถุนายน). บันทึกการต่อสู้คดี “ชักผ้าแดง ๑๑๒”
ขึ้นแทนธงชาติ “เบนจา – พิมชนก” ยืนยันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพราะเพื่อนไม่ได้รับความ
เป็นธรรม ไม่ได้มีเจตนาเหยียดหยามธง-ประเทศชาติ. *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิ
มนุษยชน*. <https://tlhr๒๐๑๔.com/archives/๖๘๐๐๒>
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (๒๕๖๗, ๒๕ มิถุนายน). ศาลจังหวัดัญญบุรีเรียกฟ้อง “พิมชนก –
เบนจา” ข้อหาเหยียดหยามธงและประเทศชาติ แต่ลงโทษปรับ ๔๐๐ บาท เหตุชักธงชาติลง
ก่อน ๑๘.๐๐ น. *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน*. สืบค้น
จาก <https://tlhr๒๐๑๔.com/archives/๖๘๒๐๓>
- ศรัณย์ ทองปาน. (๒๕๖๒, ๒๔ กรกฎาคม). ธงชาติ: สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกเรียกว่า “ธงชาติ”. *สาร
คดี*. <https://www.sarakadee.com/๒๐๑๙/๐๗/๒๔/ธงชาติ-สิ่งศักดิ์สิทธิ์/>
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (๒๕๖๖, ๑๖ สิงหาคม). สถานะคดี “ชักธงปฏิรูป” หลังศาล
ชั้นต้นพิพากษา. *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน*. สืบค้น
จาก <https://tlhr๒๐๑๔.com/archives/๕๘๓๘๙>
- The Standard. (๒๕๖๓, ๑๗ สิงหาคม). รวบรวม. ศึกษาธิการ ระบุ นักเรียนชูสามนิ้วเคารพธงชาติ อยาก
ให้แสดงออกอย่างระวัง ชี้ครูอย่าเติมเชื้อไฟในกองเพลิง. *THE STANDARD*. สืบค้น
จาก <https://thestandard.co/the-student-raised-three-fingers-๑๗๐๘/>
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (๒๕๖๘, ๑๓ กันยายน). ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ชาวไทยยืน
เคารพธงชาติเป็นครั้งแรก. *ศิลปวัฒนธรรม*. https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๒๐๒๖๓
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (๒๕๖๗, ๒๗ กันยายน). “ธงชาติไทย” เปลี่ยนมาใช้ “ธงไตรรงค์”
เมื่อ ๒๘ กันยายน ๒๕๖๐. *ศิลปวัฒนธรรม*. https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๑๑๗๙๘
- The Cloud. (๒๕๖๕, ๒๘ กันยายน). สัญลักษณ์ของความเป็น
ไทย. *Readthecloud.co*. <https://readthecloud.co/thai-national-flag-museum/>
- ประชาไท. (๒๕๖๘, ๘ ตุลาคม). รอการกำหนดโทษ ๒ ปี ๓ นศ.ชักธง “ปฏิรูปกษัตริย์” ผิด พ.ร.บ.
ธงฯ. *ประชาไท*. <https://prachatai.com/journal/๒๐๒๒/๐๓/๙๗๘๗๓>

ณัฐพล ใจจริง. (๒๕๖๕, ๑๐ พฤศจิกายน). วิทยูกรมโฆษณาการ กับเคารพธงชาติสมัยน้ำท่วม ๒๕๕๕. *มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้น
จาก https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_๖๒๓๖๓๕
กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (๒๕๖๔, ๒๓ พฤศจิกายน). ที่มา ธงชาติ ธไตรรงค์ ไอเดียใคร
ออกแบบ ทำไมเลือกใช้สีแดง-น้ำเงิน-ขาว. *ศิลปวัฒนธรรม*. [https://www.silpa-](https://www.silpa-mag.com/history/article_๕๒๐๕๙)
[mag.com/history/article_๕๒๐๕๙](https://www.silpa-mag.com/history/article_๕๒๐๕๙)
NationTV. (๒๕๖๔, ๒๓ พฤศจิกายน). แฉดราม่า “แอนชิลี” เหยียบ “ธงชาติไทย” เป็นแค่ภาพ
กราฟฟิกผ้าสี. *เนชั่นทีวี*. สืบค้น
จาก <https://www.nationtv.tv/entertainment/๓๗๘๘๕๓๗๖๒>
กรุงเทพธุรกิจ. (๒๕๖๔, ๒๔ พฤศจิกายน). เปิดปมดราม่าแฉจ๊อบ “แอนชิลี” คลั่งชาติหรือรัก
ชาติ. *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้น
จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/๙๗๓๕๙๐>
กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (๒๕๖๘, ๗ กันยายน). ๘ กันยายน ๒๕๖๒ รัฐบาลออกประกาศให้
คนเคารพ ธงชาติ. *ศิลปวัฒนธรรม*. [https://www.silpa-mag.com/this-day-in-](https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๙๕๒)
[history/article_๙๕๒](https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_๙๕๒)
ปรมินทร์ เครือทอง. (๒๕๔๓, ธันวาคม). กว่าจะมาเป็นธงชาติไทย. *ศิลปวัฒนธรรม*, ๒๒(๒), ๗๖-
๘๑.

English

Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.

Armstrong, H. (n.d.). *Flags: The Union Flag and flags of the United Kingdom*. House of Commons Library. Retrieved
from <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04474/>

Bächtiger, A., Dryzek, J. S., Mansbridge, J., & Warren, M. D. (2018). Deliberative Democracy. In *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy* (pp. 1–32). <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.50>

Bangkok Post. (n.d.). Contestant accused of flag abuse. *Bangkok Post*. Retrieved
from [https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2220407/contestant-](https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2220407/contestant-accused-of-flag-abuse)
[accused-of-flag-abuse](https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2220407/contestant-accused-of-flag-abuse)

Baudrillard, J. (1996). *The system of objects* (J. Benedict, Trans.). Verso. (Original work published 1968)

- Baudrillard, J. (1998). *The consumer society: Myths and structures* (C. Turner, Trans.). Sage Publications. (Original work published 1970)
- Bingham, T. H. (2011). *The rule of law*. Penguin Books.
- Blanchbennett, H., & Balestrieri, L. (2025, September 30). The Cool Britannia Renaissance. *Kantar*. <https://www.kantar.com/uki/inspiration/brands/the-cool-britannia-renaissance>
- Blue & White Company. (n.d.). *The Union Flag in art history*. Retrieved from <https://www.blueandwhitecompany.com/journal-entry/the-union-flag-in-art-history>
- Charoenvattananukul, P. (2022). The end of compromise: Political meanings of Thailand's first national day celebrations on 24 June 1939. *Asian Studies Review*, 46(1), 150–167. <https://doi.org/10.1080/10357823.2021.1949579>
- Cheung, M. (2023). Intergenerational participatory co-creation to reduce ageism and enhance belonging. *Educational Gerontology*, 49(3), 183–197. <https://doi.org/10.1080/03601277.2023.2187107>
- Chotpradit, T. (2018). Countering royalism with constitutionalism: The People's Party's visual culture after the Boworadet Rebellion. *Southeast Asia Research*, 26(3). [ลิงค์ที่นำเสนอสูญหาย]
- Columbia University. (n.d.). *Intergenerational Narrative Medicine Workshop Research Cluster on Science and Society*. Retrieved from <https://rcss.scienceandsociety.columbia.edu/research-projects/ongoing-project-intergenerational-narrative-medicine-workshop>
- Cornell Law School. 4 U.S. Code § 8 - Respect for Flag. (2019). *LII / Legal Information Institute*. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/4/8>
- Flag Institute. (2010). *A guide to Britain's flag protocol*.
- Generations United. (2024, February). *Intergenerational solutions to combatting ageism*. <https://publichealth.gmu.edu/news/2024-02/dont-treat-us-fragile-babies-can-intergenerational-mentorship-programs-reduce-ageism>
- Hongjanya, K. (2019). *Nation branding based on semiotic analysis: A case study of Thailand brand* [Doctoral dissertation, National Institute of Development Administration]. <https://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2019/b208134.pdf>

- Kaew-ngama, P. (2020). The Political Semiology of Khao Kho Royal Palace. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 14(2). https://www.ijicc.net/images/Vol_14/Iss_2/14211_Ngam_2020_E_R.pdf
- Kamawatana, K., Saelim, P., & Jareansup, N. (2023). Elderly Preferences for Intergenerational Recreational Activities in Thai Urban Communities. *Journal of Aging and Social Policy*, 35(2), 145–161.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- North, M. S., & Fiske, S. T. (2012). An Inconvenienced Youth? Ageism and Its Potential Intergenerational Roots. *Psychological Bulletin*, 138(5), 982–997. <https://doi.org/10.1037/a0027843>
- Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
- Nye, J. S., Jr. (2011). *The future of power*. PublicAffairs.
- Phatarawadee Phataranawik. (n.d.). The reasons we fly the flag. *The Nation*. Retrieved from <https://www.nationthailand.com/in-focus/30352380>
- Pratoomchartpakdee, P., & Boonprakarn, K. (2015). Political issues on the colors of the Thai national flag: Competitions for meanings in Thai society. *Asian Social Science*, 11(15), 39–50. <https://doi.org/10.5539/ass.v11n15p39>
- Putnam, R. D. (2020). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster Paperbacks.
- Turingan, G. (n.d.). *Monument and movement: The Democracy Monument and the 2020 student movement in Thailand*. [Unpublished manuscript]. <https://ssrn.com/abstract=4596018>
- Tushla, D. M. (1970). Flag desecration—The unsettled issue. *Notre Dame Law Review*, 46(1), 201–217.
- Ueangchokchai, C., Thongphak, K., & Panyadee, T. (2024). Intergenerational Relationship Program in Ban Na District: A Participatory Model for Community Cohesion. *Thai Journal of Community Development*, 63(1), 22–37.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.

- White, J. W., Glenn, D., & Wagner, R. (2017). We didn't start the fire: The unknown history of flag desecration in America. *The Federal Lawyer*. <https://www.fedbar.org/wp-content/uploads/2017/10/Unknown-History-of-Flag-Desecration-pdf-1.pdf>
- Winichakul, T. (1994). *Siam mapped: A history of the geo-body of a nation*. University of Hawai'i Press.
- YouGov Labs. (n.d.). Flag of 'Empire', or 'modern, diverse' Britain?. *YouGov*. Retrieved from <https://yougov.co.uk/politics/articles/3428-flag-empire-or-modern-diverse-britain>